VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR

Bibliotheekblad

De impact en publieke waarde van de OB

Interview Frans Bergfeld, voorzitter SPN

Ontwikkelproject The Third Space van start

De tomeloze opmars van de minibieb

Nummer **3** | Jaargang 26
Maart 2022

Sue Koldenhof, van gastvrouw naar medewerker bij Bibliotheek West-Achterhoek

Bibliotheekonline

Veel bibliotheken in Nederland maken al gebruik van het speciaal door Graficom ontwikkelde cloud platform voor bibliotheken: **''Bibliotheekonline''**

Wilt u ook geen omkijken meer hebben naar uw IT-omgeving voor wat betreft kantoor en publiek? Wilt u zeker weten dat uw security op orde is?

Wilt u dat al uw medewerkers inclusief vrijwilligers op alle openingstijden van uw bibliotheek kunnen bellen naar de servicedesk?

Wilt u ook ervaren wat de voordelen en mogelijke kostenbesparingen voor uw organisatie zijn?

Neem dan contact met ons op voor een vrijblijvende kennismaking om te kijken wat we voor u kunnen betekenen via het telefoonnummer: 088 472 34 26 of per e-mail via info@graficom.com

Graficom Group

Graficom Solutions BV
info@graficom.com
www.graficom.com

bookarang®

Sla een brug tussen je collectie en je lezer

onderdeel van nbd biblion

Hebben jouw lezers ook **last van de overweldigende keuze aan boeken?** Dan is Bookarang de oplossing. Dankzij onze aanbevelingen wordt het selectieproces **super simpel**.

We combineren onze **uitgebreide kennis** met **kunstmatige intelligentie** om goede én persoonlijke aanbevelingen te doen.

Dat betekent:

- een toegankelijke collectie
- gepersonaliseerde aanbevelingen
- een innovatieve selectiemethode
- efficiëntie en tijdbesparing

Wil je meer informatie over Bookarang?
Onze accountmanagers Judith en Monique helpen je graag verder!

Monique Bradley
monique.bradley@nbdbiblion.nl
06 42 65 31 80

Judith Kleefman
judith.kleefman@nbdbiblion.nl
06 23 72 74 22

Colofon

Bibliotheekblad is hét vakblad voor de bibliotheeksector en verschijnt tien keer per jaar, waaronder een dubbelnummer. Kijk ook op onze website: www.bibliotheekblad.nl en op onze sociale media-accounts op Twitter, Facebook en LinkedIn.

Uitgeverij
Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 12
2272 TR Voorburg

Hoofd- eind- en webredactie
Menno Goosen
menno.goosen@bibliotheekblad.nl
+31 (0)6 2222 90 67

E-mailadres redactie
redactie@bibliotheekblad.nl

Website en sociale media
Op bibliotheekblad.nl vindt u het actueelste bibliotheeknieuws. Via de site kunt u zich gratis abonneren op onze wekelijkse nieuwsbrief. Ook zijn wij actief op sociale media:
- facebook.com/bibliotheekblad
- twitter.com/bibliotheekblad
- linkedin.com/company/bibliotheekblad

Tekstcorrectie
Marijn Mostart

Medewerkers
Johannes Abeling, Jan van Bergen en Henegouwen, Rob Bruijnzeels, Annemiek van de Burgt, Maarten Dessing, Elselien Dijkstra, Dionne Dinkhuijsen, Anne van den Dool, Marianne Hermans, Wendy de Graaff, Roxanne Heemskerk, Jos Heijnen, Wim Keizer, Imke de Korte, Cindy Lammers, Marjolein Lolkema, Ingrid Lutke Schipholt, Anneke de Maat, Tamar van Moolenbroek, Eric van Nieuwland, Marjolein Oomes, Linda van Pelt, Els Rademaker-Vos, Evi Savelkouls, Gerrit Sernè, Joyce Sternheim, Stan Verhaag, Eimer Wieldraaijer, Ivonne Zijp.

Ontwerp basisvormgeving
SNEP grafische dienstverlening

Lay-out
Thomson Digital

Opmaakbegeleiding
Hans Jansens (Impaginator.nl)

Druk
Damen Drukkers

Redactieadviesraad
Erik Boekesteijn, Jan Gommer, Wendy de Graaff, Wim Keizer, Gerard Meijer, Wanda Moelands

Abonnementen Nederland
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest. Tel. +31 (0)251-25 79 24. Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www. aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter. @Aboland_klanten. Beëindigen abonnement: opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementen België
Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit 2A, 3001 Heverlee.
Tel. +32 (0)28 08 55 23. Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementsprijs
Per 1 januari 2022 kost een abonnement in Nederland € 219,95, elk vervolgabonnement op hetzelfde adres € 209,95, los nummer € 30. Abonnementsprijs België: € 238,95. Overige landen € 272,95. Alle bedragen inclusief btw en verzendkosten.

Thuisabonnement met korting
Het is mogelijk om voor medewerkers van bibliotheken In Nederland een kortingsabonnement op hun huisadres te ontvangen voor € 114,95. Aan deze abonnementsvorm zijn voorwaarden verbonden:
- U bent aantoonbaar werkzaam bij een bibliotheek.
- De bibliotheek waar u werkt heeft minimaal 1 regulier abonnement op Bibliotheekblad.
- De factuur voor het privé-abonnement wordt betaald door uw werkgever. De factuur wordt dan ook naar het kantooradres van uw bibliotheek gestuurd. Het blad ontvangt u op uw thuisadres.
- Uw bibliotheek zegt geen lopende abonnementen op om deze service mogelijk te maken.

Adverteren
Op www.bibliotheekblad.nl vindt u onze tariefkaart. Meer informatie kan gegeven worden door accountmanager Rajin Roopram, telefoon: +31 (0)6-1520 17 24, e-mail: rajin.roopram@kbenp.nl.

Overname van tekst
Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IP gebruikt of verveelvoudigd worden. Voor kopiëren is reprorecht verschuldigd aan de uitgever.

ISSN
1573-9597

INHOUD

6
Collega
Na ruim twintig jaar werken in het basisonderwijs begon Sue Koldenhof als gastvrouw in Bibliotheek West-Achterhoek en is daar inmiddels in dienst als bibliotheekmedewerker.

8
De impact en publieke waarde van de OB
Frank Huysmans in een rapport uiteen hoe bibliotheken hun impact en publieke waarde beter over het voetlicht kunnen brengen.

13
Biebactiviteit
Door het structureel bundelen van de krachten van de (voor)leesconsulenten van Bibliotheek Zuid-Hollandse Delta en Bibliotheek de Boekenberg in Spijkenisse is er nu één gezamenlijk team Jeugd & Educatie.

16
Frans Bergfeld, voorzitter van SPN
Minder bezig zijn met borgen, meer met innoveren. Onder het voorzitterschap van Frans Bergfeld maakt SPN scherpere keuzes.

20
Bijzondere bibliotheken
De natuurhistorische boekencollectie van Teylers Museum bestrijkt een breed spectrum.

22
Innovatieproject The Third Space van start
Met de start van het project The Third Space maken negen bibliotheken zich op voor de toekomst.

Statement Bibliotheekblad over Oekraïne

Zoals u ziet heeft de cover van deze editie een ander logo dan normaal. De kleuren van de Oekraïense vlag. Wij zijn diep geschokt door de heftige gebeurtenissen in Oekraïne en we willen ons solidair tonen met de mensen en met de collega's in de bibliotheeksector. De Russische inval heeft voor de bibliotheken en erfgoedinstellingen verstrekkende negatieve gevolgen. Het risico van vernietiging van unieke collecties is levensgroot. Wij hopen dat deze afschuwelijke oorlog snel voorbij is en dat Oekraïne weer een veilig en vrij land wordt. Elk mens heeft recht op vreedzaam leven en werken in een vrij land. Dit zijn grondrechten, vastgelegd in nationale- en internationale verdragen. Die mogen nooit geschonden worden! Wat dat betreft sluiten we ons volledig aan bij de landelijke campagne #hArtforUkraine van het culturele veld. Veel meer culturele instellingen en bibliotheken doen mee aan deze actie. Voor meer informatie en meedoen zie h-artforukraine.nl

Redactie en uitgever Bibliotheekblad

26
Wisseling van de wacht bij Bibliotheek De Kempen
Op de dag van de liefde – 14 februari gaf Anneke Schellens, directeur-bestuurder van Bibliotheek De Kempen, het stokje door aan Irene Helderman. Samen blikken ze terug én kijken ze vooruit.

28
Topstukken
In deze aflevering een geestige protestuitgave uit de jaren zestig, waaruit blijkt dat protesteren niet alleen op verbeten of luidruchtige wijze kan, maar ook ontwapenend, als een jong hondje.

30
De tomeloze opmars van de minibieb
Ze schieten als paddenstoelen uit de grond: minibiebs, ruilbibliotheken, openbare boekenkasten of 'free little libraries'. Het einde van de groei in Nederland is nog lang niet in zicht.

38
Onderzoek
BoekStart vormt voor kinderen van 0 tot 4 jaar het startpunt van de lees- en taalontwikkeling. In het kader van dit aanbod is de stand van zaken omtrent de product- en dienstverlening van openbare bibliotheken voor kinderen van 0 tot 4 jaar via de Bibliotheekmonitor in kaart gebracht.

42
Service design in Antwerpse bibliotheken
In Antwerpen namen ze de klant als uitgangspunt om bibliotheekdiensten te ontwikkelen. Dat leverde de inwoners veel op: geen boetes meer, ruimere openingstijden en maximale inzet op leesplezier en taalontwikkeling van kinderen en jongeren.

48
Een kijkje bij onze oosterburen (deel II)
Met de door Aat Vos heringerichte jeugdafdeling heeft Stadtbibliothek Gütersloh de eerste stap gezet naar een make-over van de hele bieb.

54
Management
Eén dag per week is Marc Rodenburg, naast zijn functie bij het Maastrichtse Centre Céramique, directeur bij de Heuvellandbibliotheken. In die beperkte tijd doet hij wat hij kan om het bibliotheekwerk aldaar naar een volgend niveau te tillen.

En verder in dit nummer

4 Colofon
4 Redactioneel
41 Collectieadvies

Beste lezer,

Ik moet u iets bekennen: ik ben verslaafd, verslaafd aan de vele minibiebs die tegenwoordig overal als paddenstoelen uit de grond schieten. In een straal van een vierkante kilometer rond mijn huis zijn er zeker twintig te vinden, maar ik woon dan ook in een grote stad. Wat is er zo verslavend aan deze ruilbibliotheekjes? Voor mij is dat de kick om boeken te vinden van schrijvers die al lang en breed vergeten zijn, of bijzondere uitgaves. Zo vond ik het boekje *Op reis door Spanje* van Bert Schierbeek. 'Niets bijzonders', zult u zeggen. 'Een gewone reisgids …', maar wel een reisgids uit 1952, zeventig jaar geleden. Een tijd waarin Spanje nog geen toeristische bestemming was, maar een dictatuur onder bewind van generalísimo Francisco Franco, die overigens de buitenlandse deviezen goed kon gebruiken. Een bijzonder boekje dus. Voor de goede orde: ik zet ook zelf vaak tassen vol met boeken in de minibiebjes bij mij in de buurt. Vaak zijn dat recensie-exemplaren van boeken die ik beroepshalve kreeg. In dit nummer leest u een uitgebreid artikel van elf pagina's over dit relatief nieuwe verschijnsel. In ieder geval hoeft niemand bang te zijn dat dit concurrentie is voor de 'gewone bibliotheken'. Integendeel: er is al een aantal samenwerkingsverbanden met de gewone bibliotheken.

Over samenwerkingsverbanden gesproken: door het structureel bundelen van de krachten van de (voor) leesconsulenten van Bibliotheek Zuid-Hollandse Delta en Bibliotheek de Boekenberg in Spijkenisse is er nu één gezamenlijk team Jeugd & Educatie. Het begon met het aannemen van een nieuwe leesconsulent die voor beide bibliotheken actief werd op 50/50-basis. Deze succesvolle proef op de som mondde uit in een 'eeuwigdurende samenwerkingsovereenkomst' voor een team van specialisten.

Verder in dit nummer: in opdracht van het Wise Directeurenoverleg zette 'bibliotheekprofessor' Frank Huysmans in een rapport uiteen hoe bibliotheken hun impact en publieke waarde beter over het voetlicht kunnen brengen. En we interviewden Frans Bergfeld, voorzitter van SPN. Onder zijn voorzitterschap worden scherpere keuzes gemaakt: minder bezig zijn met borgen, meer met innoveren.

Ik wens u veel leesplezier.

Menno Goosen,
hoofdredacteur Bibliotheekblad
menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Sue Koldenhof (links op de foto) informeert bezoeker Edith Weetink over de nieuwste collectie-aanwinsten.

Sue Koldenhof, van gastvrouw naar bibliotheekmedewerker

‘Geen dag is hetzelfde bij Bibliotheek West-Achterhoek’

Na ruim twintig jaar als leerkracht in het basisonderwijs was Sue Koldenhof toe aan iets nieuws. ‘Lastig, want mijn studie stuurde me gevoelsmatig in een bepaalde richting.’ Gemakkelijk contact maken met mensen én graag helpen en adviseren; met die karakteristieken pas je ook prima in de bibliotheek. Eerst als gastvrouw op vrijwillige basis, en toen er een vacature kwam, heeft Sue direct gesolliciteerd. Vanaf begin september 2021 is ze bibliotheekmedewerker; vooral in Doesburg en Hengelo, en in het weekend bij toerbeurt in Doesburg of Doetinchem, de hoofdlocatie van Bibliotheek West-Achterhoek. ‘Het is gevarieerder dan ik dacht, en daardoor ook nog leuker dan ik al had verwacht.’

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO’S (INCLUSIEF COVER): IVONNE ZIJP

Stof tot nadenken

'Werk je in de bibliotheek? Is dat niet saai?' Deze opmerking krijgt Sue Koldenhof soms te horen als ze vertelt over de voor haar nog vrij recent ingeslagen loopbaanroute. 'Ik snap weinig van zo'n reactie. "Loop maar eens een dagje mee", zeg ik dan. Mensen die niet veel of zelfs nooit in de bibliotheek komen, hebben waarschijnlijk geen idee wat wij allemaal doen en in onze mars hebben.'

In de zomer van 2019 begon Sue als gastvrouw in de locatie Doetinchem van Bibliotheek West-Achterhoek.

'De bibliotheek was mij niet onbekend, want ik was als kind al een leesfanaat, en dat ben ik altijd gebleven. Toch had ik, in mijn begintijd als gastvrouw, eerlijk gezegd geen idee van alle vragen waarmee mensen tegenwoordig naar de bibliotheek komen. Dit beperkt zich zeker niet tot advies over boeken of schrijvers.'

Als gastvrouw werd Sue niet alleen geconfronteerd met het verzoek om even van het kopieerapparaat gebruik te mogen maken, maar ook met vragen als: 'Hoe werkt deze mobiele telefoon?', 'Kunt u voor mij de afvalkalender van de gemeentelijke vuilnisophaaldienst uitdraaien?' of – actueel – 'Hoe installeer ik mijn QR-code in de CoronaCheck-app?'. Die rijke diversiteit aan vragen schrikte haar niet af.

'Van nature ben ik servicegericht. Ik vind het fijn om mensen te helpen én om zelf nieuwe dingen te leren. Als ik het antwoord niet wist, kon ik gelukkig altijd terugvallen op onze eigen klantenservice. In het begin belde ik die nogal eens om raad. Voor zeer specifieke vragen zijn er spreekuren, die worden verzorgd door de in dit onderwerp gespecialiseerde collega's. Als zij niet aanwezig zijn, nemen zij op een ander moment contact op om iemand verder te helpen. Zij adviseren vaak op een rustige plek, wat wel zo plezierig is als het om privégegevens gaat.'

Van taak tot spraak

Als gastvrouw had Sue wel een vaste locatie maar geen vaste werkplek. 'Ik stond achter de balie en liep ook regelmatig "op de vloer". Naarmate bezoekers mijn gezicht beter leerden kennen, spraken ze me makkelijker aan.' Inmiddels heeft ze haar werkveld uitgebreid van Doetinchem naar Doesburg en Hengelo. 'Sinds 1 september 2021 ben ik in dienst. Als bibliotheekmedewerker ben ik regelmatig alléén in deze locatie aan het werk, en dat vind ik prima. Het voelt alsof ik in Doesburg mijn "eigen winkeltje" run. Bovendien zijn in dit multifunctionele gebouw ook andere (zorg- en welzijns)organisaties aanwezig.'

Is er gevoelsmatig een verschil tussen het functioneren als vrijwilliger of als medewerker?

'Zeker! Vroeger kwam ik vooral naar de bibliotheek om een medewerker te assisteren. Nu ben ik zelf verantwoordelijk en heb ik mijn vaste taken. Voor de bezoekers ben ik ook nóg meer het aanspreekpunt. We hebben een vrij vaste kring van bezoekers en ik maak regelmatig een persoonlijk praatje. Soms is dat louter boekinhoudelijk of betreft het een tip over een bepaalde schrijver, soms ook gaat het over dagelijkse dingen. Gelukkig is er ook daarvoor gelegenheid, want voor sommige mensen is het misschien het enige gesprek van de dag.'

Veellezers en leesfanaten

Zo divers als de vragen zijn, zo gevarieerd is ook het publiek in de bibliotheek. 'De bibliotheek heeft soms aantrekkingskracht op mensen die er het liefst de hele dag aan de computer zitten. Dat is op zich geen probleem,' vindt Sue, 'zolang ze zich maar niet storend gedragen tegenover andere mensen die willen werken of lezen. In zulke omstandigheden ga ik het gesprek aan en probeer ik uit te leggen dat anderen met rust gelaten willen worden. Meestal lukt me dat wel, maar in uitzonderlijke gevallen moet soms de manager erbij komen.'

Sue ziet veel senioren. 'Enthousiaste veellezers, die bijna wekelijks boeken komen lenen. Er komen ook veel ouders met jonge kinderen. Vooral voor de voorleesboeken, want zelf hebben ze – begrijpelijk – vaak wat minder tijd om te lezen. De leeftijdscategorie tussen 13 en 18 jaar is er het minst. Dat vind ik jammer. Ik zie aan mijn eigen dochters, beiden op het vwo met verplichte leeslijsten, dat de lol in boeken wat minder wordt als je minder keuzevrijheid hebt en al heel veel leeswerk voor school. Kinderen van de basisschoolleeftijd komen nog wel vaak; soms met hun ouders, maar ook wel zelf, vaak samen met vriendje. Er zijn nog echte leesfanaten in die generatie, die soms een complete serie weglezen. En vergeet niet de boeken ter voorbereiding van werkstukken of spreekbeurten.'

Zwemles

In de context van spreekbeurten en educatie: denkt Sue ooit nog terug te keren naar het onderwijs?

'Dat niet direct. In de bibliotheek heerst een rustigere, of in ieder geval meer gestructureerde werkomgeving met minder prikkels en hectiek dan in het onderwijs, waar je voortdurend "aan" moet staan. Maar ik heb wel degelijk nog steeds een "klik" met kinderen, dus ik sluit niet uit dat ik in de toekomst vanuit de bibliotheek weer probeer iets in de richting van het onderwijs te doen. Bijvoorbeeld in de vorm van het bezoeken van scholen rond een bepaald project. Ook denk ik aan het verlenen van service tijdens speciale spreekuren, maar dat is nu nog toekomstperspectief. Spontaan geef ik nu al informatie aan bezoekers, bijvoorbeeld over het zogeheten MeedoenArrangement *(voor mensen met een inkomen onder 120 procent van de bijstandsnorm, red.)* over gratis gebruik kunnen maken van bepaalde faciliteiten, zoals zwemles of een cursus. Als je thuis geen computer hebt, of nog moeite hebt met Nederlands, is de aanvraag hiervan moeilijk. Hierbij een handje helpen hoort óók bij de service van de moderne bibliotheek, de moderne personificatie van "de maatschappij, dat ben jij", de vroegere SIRE-campagne, die betoogde dat je met een beetje inspanning al een groot verschil kunt maken.'

Blij naar buiten

De organisatiestructuur van Bibliotheek West-Achterhoek gaat enigszins vernieuwen, weet Sue.

'In de nieuwe opzet wordt de bibliotheek aangestuurd door twee managers; de ene richt zich op de dienstverlening voor 18-plussers, de andere houdt zich bezig met de service aan klanten die jonger zijn dan 18. Eerlijk gezegd weet ik nog niet zo goed welke richting ik moet kiezen. Qua studie en achtergrond lijkt de jeugdkant logisch, maar ik help ook graag volwassenen en ouderen. Persoonlijk denk ik dat ook niet alles te vangen is onder één noemer, zeker niet de dienstverlening "op de vloer". In ieder geval hoop ik nog lang bij de bibliotheek te werken, want er zijn veel mogelijkheden om je te ontwikkelen op diverse terreinen. De uitbreiding van ons takenpakket maakt het werk nog interessanter. Het geeft me altijd een fijn gevoel als mensen na afloop weer blij naar buiten gaan omdat ze zo goed geholpen zijn.'

De impact en publieke waarde van de openbare bibliotheek

Rapport Frank Huysmans leidraad

Het gemeentelijke budget dat aan bibliotheken wordt toegewezen, is tussen 2010 en 2020 met twintig procent gedaald. Op de foto: Bibliotheek Bollenstreek / Noordwijkerhout.

voor gesprek met de gemeente

Foto: Shutterstock

De foto dient slechts ter illustratie.

De gemeenteraadsverkiezingen staan voor de deur. Hoe kunnen bibliotheken op een goede manier het gesprek aangaan met hun gemeenten, juist in een tijd waarin openbarebibliotheekvoorzieningen steeds minder vanzelfsprekend worden? In opdracht van het Wise Directeurenoverleg zette 'bibliotheekprofessor' Frank Huysmans in een rapport uiteen hoe bibliotheken hun impact en publieke waarde beter over het voetlicht kunnen brengen. Tijdens een online bijeenkomst zette hij de resultaten uiteen, waarna verschillende spelers uit het veld met elkaar in gesprek gingen.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO'S: PAGINA 8/9 SHUTTERSTOCK. OVERIGE PAGINA'S SCREENSHOTS WEBINAR

Er zijn meer dan driehonderd digitale aanwezigen bij het webinar op 15 februari 2022 over de publieke waarde van bibliotheken, live vanuit de studio van NBD Biblion in Zoetermeer. Tijdens deze ochtend presenteert professor Frank Huysmans van onderzoeksbureau WareKennis de uitkomsten van zijn onderzoek naar dit onderwerp, dat met het oog op de naderende gemeenteraadsverkiezingen in maart van extra groot belang is.
Hij wordt warm ingeleid door Peter van Eijk, directeur van BiSC, een van de initiatiefnemers van het onderzoek. Huysmans voerde het onderzoek uit in opdracht van het Wise Directeurenoverleg, bestaand uit BiSC, Cubiss, Probiblio, NBD Biblion en OCLC. Al deze organisaties zien het belang van een stevig pleidooi voor het behoud van bibliotheken, aldus Van Eijk. 'Het bibliotheekstelsel staat onder druk. In zestien gemeenten zijn inmiddels geen openbarebibliotheekvoorzieningen meer te vinden. Het gemeentelijke budget dat aan bibliotheken wordt toegewezen, is tussen 2010 en 2020 met twintig procent gedaald.'
Dat moeten we volgens Van Eijk niet alleen onder ogen zien: we moeten ook in actie komen. 'We moeten een nieuw verhaal vertellen waarmee we richting gemeenten kunnen stappen, zeker met het oog op de naderende gemeenteraadsverkiezingen. Voor dat verhaal de goede woorden vinden, is niet altijd makkelijk. Natuurlijk maken we impact, maar in welke vorm precies? Daarvoor kan dit rapport hopelijk een handreiking bieden.'
De keuze voor Frank Huysmans was daarbij geen lastige, aldus Van Eijk. *'If you want to have something done, ask a busy person,* zeggen ze wel eens. Ik weet hoe ongelooflijk druk Frank is, maar hij is wel degene die hier vanuit zijn kennis en expertise het

In opdracht van het Wise Directeurenoverleg zette 'bibliotheekprofessor' Frank Huysmans in een rapport uiteen hoe bibliotheken hun impact en publieke waarde beter over het voetlicht kunnen brengen.

Onder begeleiding van presentator Hadassah de Boer gingen de deelnemers in gesprek.

Peter van Eijk, directeur van BiSC, een van de initiatiefnemers van het onderzoek.

Eric van der Want had acht jaar lang namens D66 zitting in de gemeenteraad van Hilversum, en had daar onder meer de bibliotheek onder zijn hoede.

meest over kan zeggen. Ik weet ook hoe hij in dit debat staat: net als ik vindt hij dat de druk op gemeentelijke bestuurders best mag worden opgevoerd. Ik hoop van harte dat collega's dit rapport zullen lezen en er hun eigen woorden zullen uitpikken om de lokale politiek te enthousiasmeren voor de bibliotheek.'

Vraag en aanbod

Dan neemt Huysmans het woord door het publiek met een presentatie door het rapport te loodsen. Zijn verhaal bestaat uit twee delen: publieke waarden en impactmanagement. 'Met de invoering van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen in 2015 werd de transitie naar de maatschappelijk-educatieve bibliotheek ingezet, vertelt Huysmans. 'Die ontwikkeling past in een bredere trend: na jaren waarin de overheid zich minder met zaken bemoeide en de markt haar werk liet doen, zagen we nu een terugkeer naar een overheid die meer aandacht had voor publieke waarden en belangen.'

Daarbij hoort een goede afstemming tussen wat overheden vragen en wat bibliotheken denken te kunnen bieden, aldus Huysmans. Tijdens een congres hoorde hij hoe de openbare bibliotheek van Toronto, de grootste stad van Canada, dat aanpakte. 'Daar verbeterde men de werkprocessen door goed te kijken naar wat bij gemeenten speelt en hoe de bibliotheek daaraan een bijdrage kan leveren. Ze brachten die twee zaken, vraag en aanbod, samen in een overzichtelijke matrix die liet zien waar voor de bibliotheek nog kansen lagen.'

Dat betekent niet dat een bibliotheek zich klakkeloos moet voegen naar de doelen van de gemeente, benadrukt Huysmans. 'In eerste instantie staat de burger natuurlijk centraal. We moeten ook een zekere afstand bewaren tot de lokale overheid: we hoeven geen verlengstuk van de gemeente te worden.'

Verandertheorie

En toch: als je je meerwaarde voor je belangrijkste subsidieverstrekker zichtbaar wilt maken, moet je gebruikmaken van een zogeheten verandertheorie, legt Huysmans uit. 'We kunnen de zichtbaarheid van onze publieke waarde vergroten door systematisch te werk te gaan in het meten van onze impact: we moeten vaststellen welke doelen we willen bereiken en welke aanpak en meetinstrumenten we daarvoor nodig hebben. Vervolgens kunnen we aan de slag met het verzamelen van data. Die resultaten bespreek je in het team, waarna je verbeteringen doorvoert. Vervolgens start de meetcyclus opnieuw.'

Ook bibliotheken kunnen op die manier te werk gaan, bijvoorbeeld op het gebied van digivaardigheidscursussen. 'Met die cursussen bereik je doelen op de korte, middellange en lange termijn', aldus Huysmans. 'Op de korte termijn doen burgers meer kennis op over digitalisering. Op de middellange termijn krijgen ze hopelijk meer zelfvertrouwen op digitaal gebied. Op de lange termijn hopen we dat burgers dankzij zo'n digivaardigheidscursus volwaardig kunnen meedoen in de samenleving. Daarvoor hebben we input nodig, bijvoorbeeld in de vorm van

VOB-directeur Klaas Gravesteijn ontving het eerste exemplaar van het rapport.

Erna Winters, directeur-bestuurder van het ABC Huis, een samensmelting van Bibliotheek Kennemerwaard en Artiance Centrum voor de Kunsten.

personeel, computers en een lesruimte. Onze activiteiten, in dit geval de cursus, leveren een bepaalde output op, bijvoorbeeld in de vorm van cursisten en aan hen uitgereikte certificaten. Als het goed is, sluiten die zaken aan bij de hiervoor genoemde outcomes. Met die outcomes kun je aansluiten bij de beleidsdossiers van gemeenten.'

In gesprek

Vervolgens overhandigt Huysmans het eerste exemplaar van het rapport aan VOB-directeur Klaas Gravesteijn. 'Dit onderzoek komt op een uiterst relevant moment', aldus Gravesteijn. 'Bibliotheken zijn lokaal gewortelde organisaties, die goed met gemeenten goed in gesprek moeten kunnen. Dit rapport geeft achtergrond en verdieping, maar ook praktische handvatten om dat te doen. Daarbij valt niet alleen te denken aan gemeenten, maar ook aan andere partners.'

Vervolgens gaan beide heren aan tafel met Eric van der Want, die acht jaar lang namens D66 zitting had in de gemeenteraad van Hilversum, en daar onder meer de bibliotheek onder zijn hoede had. Ook aangeschoven is Erna Winters, directeur-bestuurder van het ABC Huis, een samensmelting van Bibliotheek Kennemerwaard en Artiance Centrum voor de Kunsten. Onder begeleiding van presentator Hadassah de Boer gaan zij in gesprek over hoe bibliotheken hun publieke waarde nog beter over het voetlicht kunnen brengen.

Het gesprek start met een zelfbewuste bibliotheek, die weet wat ze maatschappelijk kan toevoegen, aldus Van der Want. 'Het makkelijkst is het voor de wethouder als die dat niet zelf hoeft uit te puzzelen. Ook is het fijn als bibliotheken weten hoe ze zich verhouden tot andere instellingen in hun werkgebied, bijvoorbeeld op het gebied van onderwijs en zorg. Met zo'n overzicht is een gemeente erg geholpen.'

Winters ziet de handvatten die het rapport van Huysmans biedt om het verhaal van de bibliotheek goed te vertellen. 'Wij zijn nog niet op deze manier aan de slag met impact. Bibliotheken praten vaak over hun missies en doelen vanuit een bepaald onderbuikgevoel. We moeten leren om zulke zaken te presenteren in de vorm van concrete cijfers. Bovendien delen we graag onze successen, maar zou het mooi zijn als we ook vaker delen wat niet goed gaat. Daar leren we als sector van.'

Veilig huis

In de huidige maatschappij ziet Van der Want een belangrijke taak voor de bibliotheek weggelegd. 'Gemeenten realiseren zich steeds meer welke veelheid aan maatschappelijke taken ze hebben, bijvoorbeeld op het gebied van laaggeletterdheid en armoedebestrijding. Ze willen alle inwoners van hun gemeente een veilig huis bieden. Dat is precies wat de bibliotheek kan geven. Het besef groeit dat de individualisering van onze samenleving is doorgeslagen en dat we rechtsomkeert moeten maken. De bibliotheek biedt daarin een uitkomst.'

Toch beseffen nog lang niet alle gemeenten dat, weet Gravesteijn. 'We zijn een van de grote posten van de gemeenten, maar leveren niet altijd even concrete resultaten af. Daardoor delven we gemakkelijk het onderspit. Wat we de komende vier jaar kunnen waarmaken, is dan ook sterk afhankelijk van de uitkomsten van de aankomende gemeenteraadsverkiezingen. We zien hoe hard bibliotheken zich op lokaal niveau maken voor een goede lobby.'

Bij die lobby moeten meer wethouders betrokken zijn dan alleen degenen die zich ontfermen over cultuur, aldus Van der Want. 'De bibliotheek heeft er steeds meer taken bij gekregen. Ga daarom niet alleen in gesprek met de cultuurtak van de gemeente, maar ook met het sociaal domein. Sluit daarbij aan bij de andere wettelijke taken die daar op gemeentelijk niveau liggen. Denk bijvoorbeeld aan jeugdzorg: als je de gemeente op zulke punten verlichting kunt bieden, helpt dat enorm.'

Per gemeente verschilt het enorm hoe wethouders in het gesprek staan, aldus Winters. 'In de ene gemeente worden we gezien als een belangrijke partner, in de andere is dat veel lastiger. Ik herinner me nog goed dat ik een presentatie gaf over de fantastische resultaten die we bereiken met de Bibliotheek op school, bijvoorbeeld op het gebied van leesvaardigheid en leesplezier. Na afloop vroeg een van de raadsleden: maar komt dat niet ook omdat er het afgelopen jaar veel meer boeken zijn verkocht? Niet alle effecten zijn direct aan de bibliotheek toe te schrijven. We blijven ons verhaal vertellen, maar soms is het wel volhouden.'

Minder bescheiden

Huysmans hoopt dat de door hem gepresenteerde verandertheorie helpt om zulke effecten helder over het voetlicht te brengen.

Daarbij helpt het ook om niet alleen jezelf aan het woord te laten, maar ook anderen jouw verhaal te laten vertellen, weet Winters uit eigen ervaring. 'Als een schooldirecteur in jouw werkgebied zegt dat hij niet zonder de bibliotheek kan, heb je een sterk verhaal.'
Dat verhaal moeten bibliotheken niet alleen rondom de gemeenteraadsverkiezingen vertellen, benadrukt Van der Want. 'Haal de banden regelmatig aan. Bepaal samen welke doelen je voor de komende periode hebt. Leg daarbij de verantwoordelijkheid ook vooral bij de gemeente zelf: als we dit willen bereiken, hebben we dit nodig. Dat hoeft niet alleen over financiering te gaan, maar kan bijvoorbeeld ook betrekking hebben op de expertise die je als bibliotheek nodig hebt om je werk goed te kunnen uitvoeren. Hoe meer taken de bibliotheek krijgt, des te groter kan die vraag zijn.'
Om dat verhaal met zelfvertrouwen te kunnen vertellen, mogen bibliotheken zich soms wel wat minder bescheiden opstellen, vindt Gravesteijn. 'We doen zo ontzettend veel, met kennis en passie. Dat zelfbewustzijn mogen we ook richting gemeenten meer uitstralen. Daar krijgen we ongetwijfeld een hoop voor terug.'
Niet alle wethouders zijn zo trots op hun bibliotheek als Van der Want. Waar hij blij is dat de maatschappelijke functies van de bibliotheek goed worden uitgevoerd, ervaart Winters soms weerstand om überhaupt naar het verhaal van de bibliotheek te luisteren. 'We nodigen de raadsleden altijd uit, maar die uitnodiging wordt ook nog wel eens afgeslagen. Ze willen lang niet allemaal geïnformeerd worden over het werk van de bibliotheek.'
Gravesteijn hoopt dat het Bibliotheekconvenant en de bijbehorende Netwerkagenda daarin verandering kunnen brengen. 'Het convenant is in samenwerking met de landelijke, provinciale en lokale overheid opgesteld. Iedereen staat achter de maatschappelijke opgaven die we gezamenlijk hebben vastgesteld en achter de rol van de bibliotheek in het aanleveren van oplossingen. Nu is het tijd om de stappen te zetten die we in die documenten beloven.'

Coronacrisis

Welke rol heeft de coronacrisis gespeeld in het gesprek met gemeenten over de publieke waarde van de bibliotheek? 'We hebben onszelf weer op de kaart gezet', aldus Gravesteijn. 'We hebben er hard voor gestreden om zo veel mogelijk open te blijven. Na de eerste lockdown hebben we altijd ons werk in meer of mindere mate kunnen uitvoeren. Op landelijk niveau worden we in elk geval gezien als een essentiële voorziening. We konden niet al onze diensten uitvoeren zoals we wilden, maar we waren wel zichtbaar.'
Welke stappen kunnen bibliotheken zetten om die rol ook op lokaal niveau nog steviger neer te zetten? 'Gemeenten denken bij de bibliotheek nog steeds primair aan het uitlenen van boeken', ziet Van der Want. 'Dat is lang niet het enige wat de bibliotheek doet, maar het is wel belangrijk. Ook die taak kun je onderbouwen, bijvoorbeeld door gesprekken met klanten. Wat is de waarde van het uitlenen van boeken precies? Zulke verhalen kunnen van invloed zijn op een lokaal regeerakkoord.'
In het ideale geval wordt een wethouder een voorvechter van de bibliotheek, weet Winters. 'Na een gesprek met een van onze wethouders werd de bibliotheek geagendeerd op een regionaal overleg. Zo ontstond meer slagkracht.'
Op zulke momenten is het belangrijk dat je ook duidelijk maakt waar je op de lange termijn als bibliotheek aan werkt, aldus Van der Want. 'Houd je kaarten niet tegen de borst. Laat zien welke samenwerkingsafspraken je met andere partijen in het lokale veld maakt. Daarmee neem je ook een deel van de zorgen van de gemeenteraad weg, die anders zelf moet puzzelen welke aanbieder welke taak oppakt.'

Financiële beperkingen

Hoezeer de bibliotheek ook kan bruisen van de ideeën, uiteindelijk kunnen de financiën veel ideeën parten spelen, weet Winters. 'In alle jaren dat ik directeur van de bibliotheek ben, heb ik gezien dat het op orde houden van de begroting steeds lastiger wordt. Onze subsidie is al jarenlang niet geïndexeerd. De functies die de bibliotheek op zich moet nemen, vragen om steeds hoger opgeleid personeel. We proberen zorgvuldig met ons geld om te gaan, maar het wordt steeds lastiger om het rond te krijgen.'
Huysmans kent bibliotheken die in zo'n geval een productenboek voor de gemeente maken, zodat inzichtelijk wordt wat het uitvoeren van elke taak precies kost. 'Ik betwijfel wel of dat de oplossing is. Niet alle taken van de bibliotheek zijn in producten te vatten. Denk bijvoorbeeld aan de bibliotheken die tijdens de eerste lockdown alle ouderen in hun werkgebied hebben gebeld – dat valt niet in geld uit te drukken.'
Is een landelijke minimale bijdrage voor bibliotheken een oplossing? 'Dat idee vindt wel weerklank in de landelijke politiek', ziet Gravesteijn. 'Politieke partijen zijn het er steeds meer over eens dat de bibliotheek meer financiering zou moeten krijgen. De volgende vraag is waarvoor we dat geld gaan inzetten. Streven we naar een basisfinanciering voor iedere bibliotheek of willen we liever de witte vlekken in ons landelijke netwerk wegnemen? Er lijkt in elk geval weer licht aan het einde van de tunnel te komen. We voelen weer de energie om ertegenaan te gaan.'
Peter van Eijk eindigt de bijeenkomst met drie oproepen. 'Allereerst: lees het rapport en kies daaruit de woorden die jij wilt gebruiken in het gesprek met toekomstige gemeentebestuurders. Bouw ter voorbereiding alvast je lokale netwerk uit en creëer samen met partners een eensgezinde propositie. En deel je kennis: hoe lukt het jou om het tij te keren? Welke argumenten gebruik jij in jouw lobby met de gemeente? Op die manier creëren we de komende jaren samen een sterke lokale bibliotheek.'

Rapport en webinar

Het rapport *De impact en publieke waarde van de openbare bibliotheek. Een leidraad voor het gesprek met de gemeente* van Frank Huysmans is te lezen via de verkorte link: tinyurl.com/4kpzy8vh
Op deze pagina is ook het webinar terug te kijken.

Teams Jeugd & Educatie formeel samengevoegd

Zuid-Hollandse Delta en de Boekenberg bundelen de krachten

Door het structureel bundelen van de krachten van de (voor)leesconsulenten van Bibliotheek Zuid-Hollandse Delta en Bibliotheek de Boekenberg in Spijkenisse is er nu één gezamenlijk team Jeugd & Educatie. Het begon met het aannemen van een nieuwe leesconsulent die voor beide bibliotheken actief werd op 50/50-basis. Deze succesvolle proef op de som mondde uit in een 'eeuwigdurende samenwerkingsovereenkomst' voor een team van specialisten. Want dankzij de grotere omvang kan ieder zich meer toeleggen op de persoonlijke expertise én interesse. Deze manier van samenwerken is relatief nieuw in de branche. Hoe het werkt, vertellen teamleiders Evelien Goedknegt en Mirjam Vancrayelynghe met enthousiasme.

TEKST: LINDA VAN PELT
FOTO'S: BIBLIOTHEEK ZUID-HOLLANDSE DELTA/BIBLIOTHEEK DE BOEKENBERG

Teamleiders Evelien Goedknegt en Mirjam Vancrayelynghe.

Het gebeurt vaker dat bibliotheken samenwerken, bijvoorbeeld om een grootschalig evenement te organiseren. 'Maar wij wilden verder gaan en een structurele samenwerkingsovereenkomst bereiken', aldus Mirjam Vancrayelynghe en Evelien Goedknegt, beiden actief als teamleider Educatie & Sociaal Domein. Mirjam bij Bibliotheek Zuid-Hollandse Delta en Evelien bij Bibliotheek de Boekenberg Spijkenisse. Bijna net zoals bij een huwelijk is het samen verdergaan op de ingeslagen weg bekrachtigd met de handtekeningen onder een officieel contract. Met dat 'samen verder' wordt niet alleen de route bedoeld, maar vooral ook de manier waaróp die route gevolgd wordt. Want er is ook wel degelijk iets veranderd in de werkwijze van de medewerkers in het nieuwe team Jeugd & Educatie.

Niet meer van hetzelfde

'Van oudsher werkten we al veel samen', vertelt Mirjam. 'Vooral voor speciale projecten en activiteiten. Tijdens zulke periodes werd bevestigd wat we al vermoedden, namelijk dat in beide bibliotheekorganisaties – los van elkaar – vaak gewerkt werd aan dezelfde dingen. Dat leek ons allebei een gemiste kans, want door de krachten te bundelen, kun je niet alleen efficiënter werken, maar vooral samen meer bereiken. Met een groter team is er meer ruimte voor specialisatie.'

'Zo hebben wij bijvoorbeeld een collega die heel goed is in het maken van video's. Andere collega's zijn handig in het verzorgen van online lessen, een kwaliteit die zeker in coronatijd goed van pas komt', vult Evelien aan. 'Van deze expertises profiteert nu een groter team. En daarbij natuurlijk ook de complete doelgroep aan jeugd voor wie wij ons gezamenlijk inzetten. Bovendien zijn ook veel collega's in de nieuwe opzet blij dat zij zich nu, méér dan vroeger, kunnen richten op de werkonderdelen die hun interesse hebben en aansluiten bij hun talenten.'

Stap voor stap

Dit klinkt allemaal heel positief, maar is de nieuwe samenwerking onder één noemer ook inderdaad zo vlekkeloos tot stand gekomen?
Evelien: 'We hebben er bewust ruim de tijd voor uitgetrokken. Drie jaar terug zijn Mirjam en ik al samen aan de "tekentafel" gaan zitten om te onderzoeken welke stappen gezet moesten worden voor het creëren van een nieuw team Jeugd & Educatie. Een organisatorisch voordeel was dat onze bibliotheekorganisaties al een gezamenlijke directeur hadden. Victor Thissen is zowel directeur-bestuurder van Bibliotheek de Boekenberg als van Bibliotheek Zuid-Hollandse Delta.'
'De mening van de leesconsulenten was natuurlijk ook belangrijk', aldus Mirjam. 'Zij spelen immers een cruciale, uitvoerende rol in het team Jeugd & Educatie. Zonder hun motivatie en inzet zou dit nooit goed kunnen functioneren. Daarom hebben we er vanaf het allereerste begin voor gekozen het (toekomstige) team te betrekken bij iedere stap, want zo'n samenvoeging van twee organisatieonderdelen werkt niet als je die van bovenaf oplegt. Inspraak en ruimte voor méédenken zijn belangrijk.' Evelien en Mirjam waren in de beginfase aanvankelijk een beetje huiverig voor reacties van collega's. 'Verandering wordt namelijk lang niet altijd beschouwd als verbetering,' erkent Mirjam, 'maar inmiddels heeft eigenlijk iedereen de meerwaarde van de nieuwe samenwerking en schaalvergroting ervaren, zoals doorgroeimogelijkheden en daarbij ook ruimte voor specialisatie.'

Geheim van de smid

Niet alleen vóór, maar ook achter de schermen komt er veel kijken bij zo'n samenvoeging. De twee teamleiders hebben veel tijd gestoken in het beschrijven van nieuwe werkprocessen.
Evelien: 'Het was een kwestie van geven en nemen. We moesten ons allebei een beetje aanpassen aan elkaars werkwijzen om gezamenlijk te komen tot een eenduidig proces.'
Geen van beiden kan iets concreets bedenken wat écht gemist wordt vanuit het verleden.
Het geheim van de smid bij dat aaneensmeden van werkprocessen lijkt vooral te schuilen in de aanvankelijke concentratie op de overeenkomsten. Mirjam: 'Dan ligt er in ieder geval al een basis. Pas daarna zijn we ons gaan bezighouden met de verschillen tussen onze vroegere werkwijzen.'
Ook de medewerkers van beide teams leerden elkaar gaandeweg beter kennen dankzij teamuitjes en andere bijeenkomsten. 'Zodra je elkaar persoonlijk kent, wordt het bijna automatisch makkelijker om ook daadwerkelijk te gaan samenwerken onder dezelfde noemer.'

Geen toeval maar zekerheid

Uiteraard werden ook de raden van toezicht en de managementteams bij het proces betrokken. Evelien: 'De leden van de raden van toezicht en de directeur hebben met de ondertekening van het samenwerkingscontract de toekomst van het nieuwe team Jeugd & Educatie geborgd. Dus als een van ons vertrekt, blijft de samenwerking bestaan. Deze is nu niet meer afhankelijk van het "toeval" in de vorm van de persoonlijke voorkeur van een

Op 27 oktober 2021 werd een voorleesmarathon georganiseerd om de officiële start van het team Jeugd & Educatie.

bestuurder of leidinggevende. Die borging schept zekerheid voor de toekomst, ook voor de medewerkers die inmiddels gewend zijn aan de nieuwe opzet.'

Van start met lezen

Op 27 oktober 2021 werd een voorleesmarathon georganiseerd om de officiële start van het team Jeugd & Educatie op heel Voorne-Putten en Goeree-Overflakkee te vieren.
Mirjam: 'We hadden oorspronkelijk het idee voor een marathon van 24 uur, maar we hadden niet de verwachting dat ons publiek nog om 2.00 uur 's nachts online of fysiek zou aanschuiven voor een mooi verhaal. Evengoed werd het met een lengte van twaalf uur een mooie uitdaging, maar dankzij de indeling in thema's (zoals voor verschillende leeftijdsgroepen en ook voor de lokale taalscholen) werd het een enthousiast bezochte bijeenkomst.'
'Een afspiegeling van wat we allemaal doen, dus mooie pr voor ons team', aldus Evelien. 'Er kwamen kinderboekenauteurs voorlezen en maar liefst vijf lokale wethouders namen de tijd een stukje voor te lezen tijdens deze bijeenkomst.' *(Op het YouTube-kanaal van Bieb TV staat een compilatie – red.)*
Op de website van het nieuwe team Jeugd & Educatie is de complete dienstverlening overzichtelijk gepresenteerd. Lesprogramma's, scholingstrajecten, inspiratiesessies en andere educatieve bijeenkomsten, onder het motto 'samen sterk in lezen en leren'.

In de kinderschoenen

Het inmiddels uit veertien jeugd- en onderwijsspecialisten bestaande team Jeugd & Educatie heeft al de nodige praktijkervaring opgedaan. Mirjam: 'Er zijn vijf nieuwe medewerkers aangenomen in de nieuwe opzet, en we hebben momenteel drie vacatures.'
Mirjam en Evelien verwachten dat het team in de nabije toekomst doorgroeit. Deels vanwege uitbreiding van activiteiten – 'Dankzij ruimte voor persoonlijke specialisatie kunnen we dienstverlening op een hoger niveau aanbieden. We hebben veel ambitie en expertise in huis.' – en deels vanwege de groei van interesse in het voortgezet onderwijs.
Evelien: 'Die service staat nu nog in de kinderschoenen, maar ook in het middelbaar onderwijs lijken ze de waarde van de bibliotheek meer te beseffen. Vooral ook vanwege de onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat de Nederlandse jeugd steeds meer moeite heeft met lezen en tekstanalyse. Verder richten wij ons ook op docenten en pedagogisch medewerkers.'
Mirjam: 'We streven met z'n allen naar gelijke kansen voor alle kinderen in ons gezamenlijke werkgebied. Zowel op scholen als in de bibliotheeklocaties zet het team Jeugd & Educatie zich in voor onder andere boekpromotie, voorlezen voor de jeugd, digitale geletterdheid en het wegwerken van leesachterstand. Ook organiseren we *kick-off*-bijeenkomsten voor grootschalige projecten, zoals rond de Kinderboekenweek. Uit oogpunt van de bereikbaarheid doen we dat vaak op verschillende locaties.'

Eilandgevoel

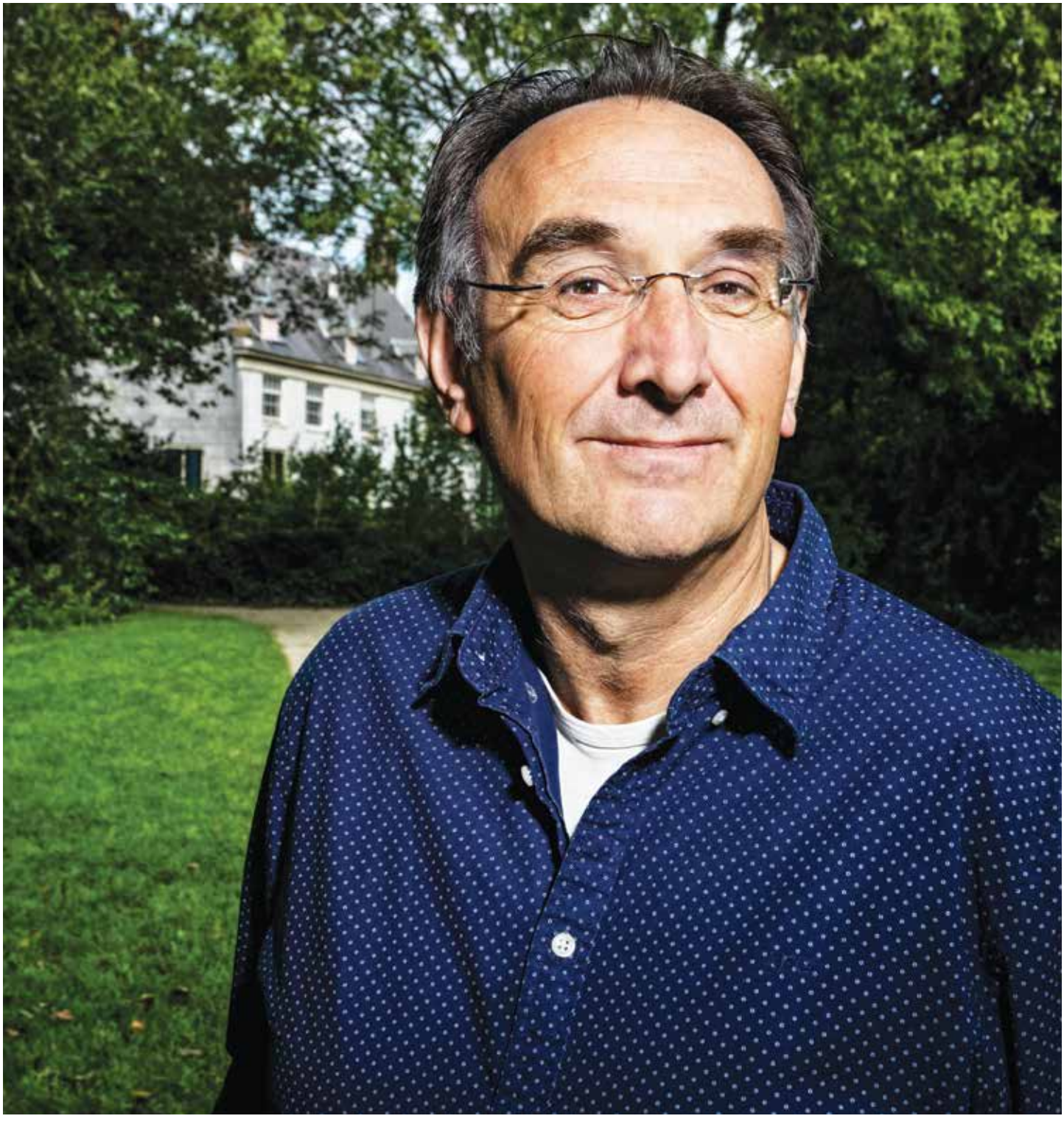
In het streven naar efficiënte reistijden worden schoolbezoeken zo veel mogelijk regionaal geclusterd. De medewerkers van het team Jeugd & Educatie hebben geen echte 'thuisbasis'. Doordat zij voornamelijk op locatie actief zijn, kunnen zij gebruikmaken van de flexplekken die in de verschillende bibliotheekvestigingen aanwezig zijn.
Mirjam: 'We hebben eerst wel aan gedacht aan een vaste werkplek, maar in de praktijk is het handiger als de medewerkers contact houden met alle bibliotheeklocaties. Kies je één vestiging uit, dan bestaat het risico van een "eilandgevoel", en dat wilden we voorkomen. Wel komen we iedere maand met het hele team bijeen in overleg. Dat blijft belangrijk voor de onderlinge band.'
Met alle voorbereidende werkzaamheden achter de rug en nieuwe klussen voor de boeg – financiën, begroting, jaarplan – lijkt dat eilandgevoel toch best voordelen te bieden. 'Een weekje Curaçao,' lijkt Evelien en Mirjam een aantrekkelijk perspectief, 'maar éérst het jaarplan voor 2022.'

Naschrift

Bibliotheek Zuid-Hollandse Delta heeft vestigingen in Brielle, Hellevoetsluis, Middelharnis, Oostvoorne, Ouddorp, Oude-Tonge en Rockanje. Bibliotheek de Boekenberg is sinds 2012 gevestigd in een 'glazen piramide' in Spijkenisse en heeft twee vestigingen in Zuidland en Heenvliet.

Frans Bergfeld, voorzitter van SPN

Fan van de maatschappelijk-

-educatieve bibliotheek

Minder bezig zijn met borgen, meer met innoveren. Onder het voorzitterschap van Frans Bergfeld maakt SPN (Samenwerkende Provinciale Ondersteuningsinstellingen Nederland) scherpere keuzes. 'Ik heb niet eerder in een branche gewerkt waar mensen zó intrinsiek gemotiveerd zijn.'

TEKST: STAN VERHAAG • FOTO'S: SPN / PROBIBLIO

U bent sinds een halfjaar voorzitter van Stichting SPN ofwel Stichting Samenwerkende Provinciale Ondersteuningsinstellingen Nederland. Dat is een hele mond vol. Wat doet uw organisatie?

Frans Bergfeld: 'Eigenlijk doen wij precies wat onze naam zegt. We werken als provinciale ondersteuningsinstellingen samen op die gebieden waar dat handig is en waar het meerwaarde oplevert voor bibliotheken. POI's hebben de duidelijke taak binnen de Wsob om innovatie te stimuleren, en soms is het dan handig om sommige dingen gezamenlijk te doen. Dat doen we als SPN. Er zijn negen POI's, waarvan drie POI's twee provincies bedienen: Cubiss werkt voor Noord-Brabant en Limburg, Rijnbrink voor Overijssel en Gelderland, Probiblio voor Noord- en Zuid-Holland.'

In welke gevallen werkt u bijvoorbeeld samen?

'Dat zit 'm met name in de ondersteuning van de Netwerkagenda, en dat doen we in kernteams. Daarin werken mensen van verschillende POI's samen om enerzijds kennis uit te wisselen en anderzijds om programma's of projecten verder te brengen.'

Heeft u een voorbeeld?

'Binnen de Netwerkagenda bereiden we op dit moment verschillende fieldlabs voor waarbij er één gericht is op de samenwerking met het onderwijs: hoe krijgen we meer jongeren aan het lezen? Een ander voorbeeld heeft te maken met de IDO's (Informatiepunten Digitale Overheid). Daarvoor zetten we ons al een paar jaar in en zij nemen een steeds grotere vlucht. Het gaat om vragen als: wat voor training moet je geven om zo'n IDO goed te kunnen bemensen? In hoeverre moet je dan rekening houden met AVG-wetgeving? Wat kun je wel en niet doen als bibliotheekmedewerker? Zo'n training zou elke POI zelfstandig kunnen ontwikkelen, maar het gaat steeds over dezelfde vragen, dus dat kun je beter met elkaar doen.'

Is het soms lastig om te bepalen wat de POI's zelf doen en wat u als SPN doet?

'Over het algemeen niet. Er is een breed gedeelde visie op wat we willen bereiken in de bibliotheekwereld met elkaar. Afgelopen jaar is dat geconcretiseerd in die Netwerkagenda, maar ook daarvóór hadden we op hoofdlijnen scherp wat we moeten doen. Waar het spannender wordt, is bij de vraag welke actie je dan precies gaat uitvoeren of welk project je dan het beste kunt opstarten om het bereiken van je algemene doelstellingen dichterbij te brengen.'

Dat is spannender omdat de meningen dan nog wel eens uiteenlopen?

'Precies. We hoeven niet per se de steun te hebben van honderd procent van alle bibliotheken, maar wel van een groot deel. Bibliotheekland is echter per definitie een decentraal stelsel, dus soms is er discussie over wat de beste aanpak is voor de bibliotheken en hun klanten.'

Stel dat u staatssecretaris van OCW was geworden in Rutte IV, zou u het bestaande stelsel dan handhaven of zou u verbeterpunten aanwijzen?

'Mijn eerlijke antwoord is dat ik me daar niet heel erg druk over zou maken, want dat vind ik verloren energie. Het is ingericht zoals het is ingericht, en wij hebben daar geen last van. Het is soms wel complex, maar die complexiteit maakt ook dat we met elkaar maatschappelijke waarde kunnen creëren. En daar gaat het om: dat bibliotheken hun maatschappelijke rol goed kunnen invullen. Ik zie meer dingen in het stelsel die daaraan meewerken dan dingen die tegenwerken.
Maar het is ook waar dat het soms lastig is om elkaar te vinden, te bepalen wie precies waarover gaat of hoe we het met elkaar gaan doen. Ik ben inmiddels 57 jaar en ik ben meer dan dertig jaar manager. Overal waar ik gewerkt heb, kwam ik dit soort vraagstukken tegen rondom stelsels en structuren.'

Hoe lang bent u al werkzaam in de bibliotheeksector?

'In 2005 werd ik manager bij "De nieuwe bibliotheek" in Almere. Na vijf jaar werd ik directeur-bestuurder bij Bibliotheek Waterland, dat is Purmerend en omgeving. Twee jaar geleden stapte ik over naar POI Probiblio.'

Vanwaar uw overstap van die ene bibliotheek naar een brede organisatie?

'Dat was een persoonlijke afweging. Ik was 55 jaar en vroeg me af of ik tot mijn pensioen directeur-bestuurder wilde blijven. Ik wilde heel graag in de bibliotheeksector actief blijven, maar daarbinnen wel nog een keer iets anders doen. Dan zijn er niet zo heel veel smaken: ik had naar een grotere of andere bibliotheek kunnen

gaan, naar een aan de bibliotheek gelieerde branche of naar een POI. En ongeveer op het moment dat ik die afweging maakte, belde mijn voorgangster Anne Rube en vertelde zij dat ze zou gaan stoppen. Ik geloof niet in karma, maar het was me op dat moment wel duidelijk wat ik moest doen. Ik heb gesolliciteerd en ik ben het geworden.'

Hoeveel tijd bent u bezig met SPN?
'Ik schat dat het gemiddeld een dag per week kost. De andere vier dagen werk ik bij Probiblio en onderhoud ik contact met de 39 bibliotheken in Noord- en Zuid-Holland waarvoor we werken en met de beide provincies, waar we subsidie van krijgen.'

Wat is het leuke van uw rol als SPN-voorzitter?
'Het leuke is dat ik kan zorgen dat we als groep goed samenwerken en dat als een redelijk hecht team doen. Daarnaast ben ik ook wel zo ijdel dat ik het leuk vind om af en toe een beetje mee te kunnen sturen, omdat ik als voorzitter van SPN bijvoorbeeld aanschuif bij het netwerkoverleg met de KB en de VOB. En wanneer dat opportuun is, zal ik wellicht ook eens aanschuiven bij de staatssecretaris of de minister.'

Welke kwaliteiten kunt u kwijt in deze functie?
'Ik denk dat ik redelijk resultaatgericht ben. Ik vind het ook niet moeilijk om dingen te benoemen, en soms heeft dat meerwaarde, dat ik duid waarover het hier nou eigenlijk gaat en wat ieders belangen zijn. Dat kan helpen om de dingen die je voor elkaar wilt krijgen een stap verder te brengen.'

Waar heeft u binnen SPN bijvoorbeeld de vinger op gelegd?
'Een van de dingen waarover we met elkaar hebben gesproken, is hoe we tot een nog stabielere bedrijfsvoering konden komen. Werken met een meerjarenbegroting bijvoorbeeld. Ook hebben we – en dat is absoluut niet alleen op mijn conto te schrijven, want dat doen we met elkaar – gewerkt aan het verbeteren van de onderlinge samenwerking, aan begrip hebben voor elkaars belangen en aan weten waar je voor staat: wat doen we wel en wat doen we niet als SPN? We durven scherpere keuzes te maken. U noemde ons al "samenwerkende POI's", we zijn geen koepelorganisatie, we zijn er niet om de belangen van de POI's te waarborgen. We zijn er om samen te werken waar dat kan en waar het de bibliotheken verder brengt.'

Heeft u een voorbeeld van zo'n scherpe keuze?
'Soms zijn dingen die we doen organisch gegroeid. Stel, we starten een projectteam op. Na verloop van tijd wortelt dat in de bibliotheken en vervolgens moet het geborgd worden. De vraag is dan: moet die borging via SPN gebeuren? Vaak deden wij het omdat niemand anders het deed. Maar dat staat in de weg van de innovatie die we willen realiseren, want we hebben maar zoveel euro's en dus uren in te zetten. Vandaar dat we die scherpere keuzes hebben gemaakt.'

Dus borgen doet SPN tegenwoordig minder vaak dan vroeger?
'Precies. Borging is niet iets wat we primair met SPN-gelden willen financieren. Als een andere partij laat blijken borging belangrijk te vinden, maar geen andere partij dan SPN ziet die dat kan, dan willen wij het graag doen. Maar daar hoort dan ook financiering bij. Want omdat onze wettelijke taak is om innovatie te sturen, moeten we voorkomen dat we vooral aan het borgen zijn.'

Wat bent u in plaats van borgen méér gaan doen?
'We richten ons nadrukkelijker op de netwerkopgaven. De Netwerkagenda bestaat uit elf maatschappelijke opgaven, verdeeld in drie brede en acht daarvan afgeleide opgaven. We hebben als SPN besloten dat de Netwerkagenda het leidende document voor de komende jaren is. Daar moeten we dan ook onze inspanningen op proberen te richten. In dat proces zitten we nu.
Het gaat niet altijd om SPN-gedreven projecten, want er zijn ook los van SPN projecten waarin POI's elkaar opzoeken. Daaruit blijkt

dat ze elkaar door de goede onderlinge verstandhouding makkelijk vinden. Zo zijn op dit moment drie POI's aan het bekijken of ze hun bibliotheeksysteem en hun functioneel beheer samen kunnen uitvoeren. Het gaat om Rijnbrink, BiSC/Cubiss en Probiblio.'

En als je met drie kunt samenwerken, kun je ook met negen samenwerken, toch?
'Als andere POI's zich willen aansluiten, zijn ze meer dan welkom. En er zijn inderdaad al een paar POI's die hebben aangegeven dat ze het een interessant project vinden.'

Over projecten gesproken. Er wordt nog wel eens gezegd – bijvoorbeeld door gemeenten en provincies – dat het nadeel van projecten is dat ze per definitie eindig zijn: er is een budget beschikbaar, maar daarna stopt het. Hoe zorg je dan dat het effect blijvend is? Loopt u hier ook wel eens tegenaan? Dat u zich afvraagt of een SPN-project wel een duurzaam effect heeft?
'Ik herken wat u zegt. Het is ook goed om duidelijk te zijn over wat we bedoelen met bepaalde termen. Zelf doen wij naast "projecten" ook "programma's". Die laatste hebben een langere doorlooptijd dan projecten en werken toe naar het bereiken van een bepaalde bijdrage aan een maatschappelijke opgave. Maar onder zo'n programma hangen inderdaad vaak projecten. En met uw omschrijving ben ik het eens: een project kent een beperkte doorlooptijd, er is een op te leveren resultaat, en er mag een x-aantal mensen en middelen worden ingezet. Wat ik signaleer, is dat veel verschillende overheden projectgefinancierd werken. En als het project een succes is en het moet worden opgenomen in de structurele dienstverlening, tja, hoe gaan we dat dan doen? Daar moet je eigenlijk bij de start van het project over nadenken, en niet pas als het klaar is: "Dit was eigenlijk heel goed, hier willen we mee verder, maar wie gaat dat nou betalen?" Overheden hebben dan de neiging om naar elkaar te wijzen: "Wij hebben er een succes van gemaakt, maar nu is het een taak van een andere overheid."'

Ik begrijp dat dit gevaar dankzij de voorzitter niet dreigt bij projecten van SPN?
Lachend: 'Ook wij kunnen dat niet helemaal voorkomen. Dat gebeurt soms gewoon. Kijk, het is heel verleidelijk om gewoon maar aan de slag te gaan als er én geld én enthousiasme is om iets voor elkaar te krijgen. Het werkt dan remmend om op zo'n moment te roepen: "Maar hoe is het dan straks geregeld? Wij gaan het alléén doen als er een toezegging ligt dat de financiering geregeld is." Dan komt er niks van de grond. Zoals in het hele leven is het ook daar een kwestie van de balans zoeken.'

Waar wordt u in uw functie van voorzitter van SPN het meest blij van?
'Van de betrokkenheid van iedereen in de bibliotheeksector. Dat geldt dus ook voor al mijn SPN-collega's en voor degenen die vanuit de POI's in de kernteams werken. Ik heb niet eerder in een branche gewerkt waar mensen zó intrinsiek gemotiveerd zijn om dat wat bibliotheken voor mensen kunnen betekenen ook echt voor elkaar te krijgen. Dat maakt dat ik het elke dag leuk vind om in deze wereld actief te zijn.'

In welke andere branches heeft u gewerkt?
'Ik kom uit de wereld van de dagbladen. Toen ik daar begon, waren we nog erg afhankelijk van de papieren krant, en die verscheen elke 24 uur. Dat gaf een heel eigen ritme en dynamiek aan de sector. Ik had een commerciële functie en het zal niet voor niks zijn dat ik de overstap heb gemaakt. Wat het bibliotheekwerk extra waarde geeft, is dat het een branche is zonder winstoogmerk.'

De overeenkomst tussen krantenuitgevers en bibliotheken is dat beide met hun tijd moeten meegaan. Ze moeten zelfs vechten voor hun bestaansrecht. Is dat wat u in beide aantrekt? Of denkt u ook wel eens: 'Ik ga lekker aan de slag in een branche waar het allemaal vanzelf gaat?'
Lachend: 'Zijn die branches er dan? Het is best leuk om te werken in een branche die zichzelf moet heruitvinden, maar het is niet *altijd* leuk. In mijn krantentijd draaide heel veel om één vraag: "Hoe gaan we om met de overgang naar de digitale wereld?" Dat bracht enorme reorganisaties met zich mee, en ik kan zeggen dat ik de laatste vier jaar elk jaar een grote reorganisatie moest draaien en elk jaar mensen moest ontslaan. Daar kreeg ik niet heel veel energie van, zeker niet als je daarna niet echt het idee hebt dat het nou beter gaat.
Voor bibliotheken geldt dat ze het behoorlijk zwaar hebben gehad na de kredietcrisis die begon met de val van Lehman Brothers [in 2008, red.] en die doorwerkte in de overheidsfinancien, waardoor er minder geld beschikbaar was voor de uitvoering van bibliotheekwerk. Maar er is ook iets moois uit voortgekomen, want door de druk die er ontstond is de overgang van de traditionele uitleenbibliotheek naar de maatschappelijk-educatieve bibliotheek die we nu zijn enorm versneld. Wat ik mooi vind, is hoeveel medewerkers van bibliotheken dat zagen, daarin zijn meegegaan en het ook echt belangrijk vinden om die transitie voor elkaar te krijgen.
De keerzijde is dat het soms ook tot discussies leidt, want als je heel erg van een sector houdt en opeens stelt iemand de vraag of het niet ook op een andere manier zou kunnen of via een andere route, ja, dan vind je daar iets van. En dan krijg je soms discussie.'

Bent u het eens met de stelling dat oudere medewerkers meer moeite hebben met de transitie van de bibliotheek dan jongere mensen?
'De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat er mensen zijn die moeite hebben met de overgang. Vaak gaan zij op enig moment iets anders doen, maar uw stelling onderschrijf ik niet. Ik heb veel samengewerkt met bibliothecarissen en ik doe dat nog. Ik vind het juist bewonderenswaardig hoe nieuwsgierig zij zijn naar wat er nodig is voor deze organisaties en wat zij er met hun kennis en kunde aan kunnen bijdragen. Goed naar processen kijken, informatie verwerken en toegankelijk maken: veel bibliothecarissen vinden het juist leuk om daarmee op een andere manier bezig te zijn dan voorheen.'

De Bibliotheek van Teylers Museum

‘Er is veel cultuurhistorische interesse in de geschiedenis van onze bibliotheek’

Kasten vol eeuwenoude in leer gebonden met de hand ingekleurde boeken sieren alle wanden van de Bibliotheek van Teylers Museum. De natuurhistorische boekencollectie bestrijkt een breed spectrum: van botanie, zoölogie, paleontologie en natuurkunde tot en met atlassen en reisverslagen. Velen ervaren dit als een magische plek, zegt hoofdconservator Trienke van der Spek. Wat maakt deze bibliotheek zo bijzonder?

TEKST: ANNEKE DE MAAT
FOTO: JOHANNES ABELING

Teylers bibliotheek is net als het museum echt een product van de 18e-eeuwse verlichting, en komt voort uit de idealen van de rijke koopman en zijdefabrikant Pieter Teyler. Als een typische ‘man van de verlichting’ had hij een sterke interesse in kunst en wetenschap, en legde hij natuurwetenschappelijke en kunstverzamelingen aan. Hij was ook een zeer godsdienstig en sociaal bewogen man. In zijn testament liet Teyler – die geen kinderen had – zijn collecties, vermogen en woonhuis na aan Teylers Stichting die hij drie doelen meegaf. Het bevorderen van godsdienst, het stimuleren van kunst en wetenschap, en het verstrekken van hulp aan arme mensen.

Nieuwe kennis creëren en delen

Teyler wilde niet alleen kennis verzamelen, maar ook nieuwe kennis creëren en delen, licht Van der Spek toe. ‘In zijn testament heeft hij heel precies opgeschreven hoe zijn ideaal vorm moest krijgen. Hij liet twee genootschappen oprichten die door het uitschrijven van prijsvragen wetenschappelijk onderzoek moesten bevorderen. Die genootschappen bestaan nu nog steeds, en schrijven nog steeds prijsvragen uit. Het Eerste of Godgeleerd Genootschap richt zich op theologie, het Tweede Genootschap op kunst en wetenschap. Het museum en de bibliotheek komen beide voort uit die genootschappen, want voor hun activiteiten werden kunst, fossielen, mineralen, natuurkundige instrumenten

Hoofdconservator Trienke van der Spek: ‘De leden van de genootschappen beseften al dat je niet alles kunt verzamelen. Ze kochten vooral werken die voor een individu niet te betalen waren, zodat toch zo veel mogelijk mensen er kennis uit konden opdoen.’

én boeken aangekocht.' In 1782 lieten de vijf directeuren van Teylers Stichting achter Teylers woonhuis een ook voor het publiek toegankelijke 'boek- en konstzael' bouwen om die voorwerpen en de boeken in te huisvesten en onderzoek en tentoonstellen mogelijk te maken.

Na de opening van de 'boek- en konstzael' in 1784 stelden de directeuren de 'homo universalis' dr. Martinus van Marum aan als museumdirecteur en bibliothecaris om de wetenschappelijke verzamelingen verder uit te breiden en de bibliotheek in te richten. Het eerste werk dat hij voor de bibliotheek aankocht, was de Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers van d'Alembert en Diderot. De eerste boeken werden ondergebracht in de prachtig versierde wandkasten op de bovenverdieping van de Ovale Zaal. Ook nu staan daar nog boeken achter de met kopergaas bespannen deurtjes.

Nieuwe bibliotheek in 1826

Ruim veertig jaar later was de Ovale Zaal al te klein voor alle activiteiten en de alsmaar groeiende collectie boeken. In 1824 werd achter de Ovale Zaal een nieuwe bibliotheek gebouwd, die in 1826 openging. Van Marum maakte toen een catalogus in druk, waarin hij ook beschrijft hoe de boekencollectie tot stand is gekomen. Zo weten we dat hij verzamelde op drie terreinen. Hij kocht: Griekse en Latijnse auteurs (waaronder kerkvaders en filosofen), natuurhistorische werken, en natuurwetenschappelijke tijdschriften van geleerde genootschappen en academies uit de hele wereld.
In de catalogus beschrijft Van Marum ook hoe hij met de leden van de genootschappen afstemde, vertelt Van der Spek. 'Ze beseften dat je niet alles kunt verzamelen. Ze kochten vooral werken die voor een individu niet te betalen waren, zodat toch zo veel mogelijk mensen er kennis uit konden opdoen. De stichting was in die tijd rijk en kocht onder andere vele dure goed geïllustreerde met de hand ingekleurde werken.' Een topstuk is het enorm grote boek 'The Birds of America' van Audubon. Andere juwelen zijn het prachtige 'Campi phlegraei' over vulkanen van William Hamilton, 'Systema naturae' van Carl Linnaeus, het Surinaamse insectenboek van Maria Sibylla Merian en de reisverslagen van Alexander von Humboldt. Van der Spek: 'Het bijzondere is dat al die boeken werden aangeschaft toen ze kraaknieuw waren. Vanaf 1826 wordt de bibliotheek beter toegankelijk doordat de nieuwe ruimte ook een leeszaal is. In een krant uit die tijd is te lezen dat er verschillende openingstijden waren voor Haarlemmers en vreemdelingen en dat er maximaal tachtig kaartjes per dag mochten werden verkocht. Vrouwen hadden ook toegang, wat voor die tijd niet vanzelfsprekend was.'

Rondleidingen en online bladerboeken

Vanwege de kwetsbaarheid van de boeken kun je de bibliotheek vandaag de dag alleen nog met een rondleiding bezoeken, maar de kerncollectie tot 1837 is volledig gedigitaliseerd en kun je online via bladerboeken op de museumwebsite bekijken. 'Bij de bibliotheekrondleiding is altijd een selectie topwerken te zien. Daarnaast maken we thematische boekententoonstellingen, zoals laatst "Vogelpracht". In het Boekenkabinet laten we jonge promovendi boekenexposities inrichten, gerelateerd aan hun onderzoek. Dat levert mooie inkijkjes in de collectie op.'
In 1885 werd Teylers Museum flink uitgebouwd en werd ook de bibliotheek uitgebreid met een nieuwe ruimte. Van der Spek krijgt, net als veel andere mensen, als ze die bibliotheekruimte betreedt, regelmatig een magisch gevoel. 'Alle wanden zijn bedekt met boeken en haaks op de muren staan ook weer boekenkasten waardoor er geheimzinnige nisjes zijn. Alleen via het daklicht komt daglicht binnen. Daardoor krijgt de ruimte vooral op donkere dagen een mystieke sfeer. De ruimte is prachtig gedecoreerd en nog helemaal in originele staat. Om de bibliotheek nog groter te laten lijken, is het hekje langs de bovengalerij heel laag gemaakt. Dit geeft een optische illusie.' De bibliotheek is een geliefde filmlocatie en ook Boudewijn Büch kwam er graag. Na zijn overlijden kreeg het museum enkele stukken uit Büchs privécollectie in langdurige bruikleen. In een vitrinekast in de bibliotheek zijn onder andere Büchs model van de Beagle, het dodenmasker van Goethe en een niet echt dodo-botje te zien.

Fossiel van de zondvloedmens

Van der Speks favoriete boek is het schitterend geïllustreerde 18e-eeuws werk 'Geestelijke Natuurkunde' van de arts Johann Jakob Scheuchzer. 'In dit boek zet hij de scheppingsverhalen en de dan bekende wetenschappelijke kennis naast elkaar. Hij wilde dat wat je in de natuur zag in overeenstemming brengen met het scheppingsverhaal. Hij beschrijft de newtoniaanse verklaring van de regenboog, maar noemt die ook nog altijd een teken van hoop. In het boek staan ook een afbeelding en beschrijving van het "zondvloedmens-fossiel". Van Marum had dit fossiel in 1802 voor Teylers Museum aangeschaft als discussiestuk. Scheuchzer dacht dat hij een menselijk fossiel gevonden had. Van Marum geloofde dit niet, net als de anatoom Cuvier die in 1811 toestemming kreeg om het fossiel verder uit te hakken. Zo liet hij zien dat het een salamander was.'

Opkomst en ontwikkeling van de wetenschap

Teylers Museum, inclusief de bibliotheek, bleef lang een actief centrum voor kunst en wetenschap, maar toen in de twintigste eeuw universiteiten zich niet langer vooral op onderwijs maar ook op onderzoek gingen richten, raakte die rol uitgespeeld. Tot de jaren tachtig probeerde men de bibliotheek nog wel actueel te houden, zegt Van der Spek. 'Op het laatst werd de collectie alleen nog aangevuld door tijdschriften te ruilen. Nu koop ik alleen nog boeken die echt heel goed bij de bibliotheek passen of over onze eigen geschiedenis gaan. De bibliotheekboeken worden nu niet vaak meer als primaire bron geraadpleegd, maar er is wel veel cultuurhistorische interesse in de geschiedenis van de bibliotheek. Het bijzondere is dat deze bibliotheek heel goed de opkomst en ontwikkeling van de verschillende wetenschapsterreinen laat zien.'

Naschrift

U kunt een rondleiding van een uur reserveren via: reserveringen@teylersmuseum.nl of 023-5160972.

Innovatieproject The Third Space van start

De hybride bibliotheek als stip aan de horizon

De bibliotheekwereld staat aan de vooravond van een belangrijke ontwikkeling. De openbare bibliotheek gaat hybride. Met de start van het project The Third Space maken negen bibliotheken zich op voor de toekomst. Zij ontwikkelen samen met The Alignment House als programmabegeleider een blauwdruk voor andere bibliotheken die hun leden meer willen bieden dan de vertrouwde fysieke plek. 'Van collectie naar connectie' klonk het al in 2014. Het is nu tijd om door te pakken.

TEKST: ARTHUR SCHIPHORST • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

De bibliotheek als huiskamer van de stad, die rol vervullen veel lokale bibliotheken. Even binnenlopen, tijd voor ontdekking en ontmoeting, voor veel inwoners is het een terugkerende routine. Met ruim 61 miljoen bezoeken per jaar is de 'bieb' nog steeds de best bezochte overdekte publieke ruimte van het land. Maar die bezoekers hebben hun leefwereld in de afgelopen jaren vooral ook online ingericht. En de coronacrisis heeft dit proces versneld. Op zoek naar informatie en producten, in contact met anderen. En de huiskamer van de stad? Die bleef vooral fysiek, lekker warm tussen de boeken en de geur van koffie.
Als het aan de initiatiefnemers van The Third Place ligt, krijgt de

Foto: The Third Space

Op de foto van links naar rechts: Maarten Crump (The Alignment House), Jantien Borsboom (Bibliotheek Midden-Brabant) en Gert Staal (Bibliotheek Lek & IJssel). Op de iPad: Ronald Capelle (de Bibliotheek AanZet) en Lenna Lammertink (The Alignment House). Zij vormen het kernteam binnen het project.

lokale huiskamer ook een online vertaling, nauw verbonden met de bekende locatie. Online en offline zijn dan geen gescheiden werelden, maar lopen naadloos in elkaar over. En die online omgeving biedt duidelijk meer dan een digitale boekenkast. Einddoel is inwoners te ondersteunen, zodat zij ook kunnen leren van en met elkaar. De hybride bibliotheek als platform voor social learning.
Negen bibliotheken doorlopen de komende twee jaar een uitgebreid ontwikkeltraject en ontvangen daarvoor financiële steun van stimuleringsfonds Stichting Pica*. De ontwikkeling van de hybride bibliotheek staat op de rails. Vanaf 2024 is het aan andere bibliotheken om op de rijdende trein te stappen. Het eindstation is nog ver weg. Het spoorboekje is in de maak.

Publieke ruimtes

De ideeën voor de hybride bibliotheek zijn niet uit de lucht komen vallen. Voor het ontstaan van het fenomeen The Third Place moeten we terug naar begin jaren negentig van de vorige eeuw. Socioloog Ray Oldenburg introduceert naast de thuis- en werkomgevingen een derde sociale omgeving, die van de publieke ruimte, en labelt die als The Third Place. In zijn boek *The Great Good Place* plaatst hij de rol van openbare bibliotheken op één lijn met die van parken, kerken, buurthuizen en clubs. Vrij toegankelijke publieke ruimtes die het hart vormen van de lokale samenleving en democratie. Waar mensen elkaar vinden en samen optrekken. Maar de publieke ruimte komt onder druk te staan. Bestaande zuilen brokkelen af, de kerken lopen leeg, het station verdwijnt achter poortjes. The Third Place als sociale ontmoetingsplaats wordt minder vanzelfsprekend.
Met de komst van internet komt er een nieuwe sociale dimensie bij. Naast de fysieke werkelijkheid ontstaat er een bijna parallelle online samenleving, waar de publieke ruimte nauwelijks wordt ingevuld. Internet wordt gedomineerd door grote commerciële bedrijven waar de gebruiker onderdeel is van een verdienmodel en nauwelijks een rol speelt in het creëren van publieke waarde. Het gedachtegoed van Oldenbrug over The Third Place wordt in 2014 overgenomen door de commissie-Cohen. In haar eindrapport schetst de commissie – in opdracht van Sectorinstituut Openbare Bibliotheken – de toekomst van de bibliotheek en concludeert dat die zichzelf opnieuw moet uitvinden. De digitalisering, snelle maatschappelijke en economische veranderingen en een zich terugtrekkende overheid dwingen haar daartoe. De visie wordt breed omarmd door de bibliotheekwereld. Een groot aantal aanbevelingen wordt (lokaal) opgepakt, die over The Third Place bleef nog even liggen. Tot begin 2020.

Platform voor social learning

De commissie-Cohen typeerde de bibliotheek van de toekomst als 'knooppunt voor kennis, contact en cultuur'. In het eindrapport ontstaat een eerste beeld van de bibliotheek nieuwe stijl. 'De bibliotheek is er voor wie meer wil en ontwikkelt zich tot een platform voor social learning waar mensen, ondersteund en gestimuleerd door beschikbare hulpmiddelen, kunnen samenwerken en studeren. Bezoekers van de bibliotheek komen kennis halen en kennis brengen.'

Tevens constateren Cohen c.s. dat online en fysiek geen gescheiden werelden moeten zijn in het bibliotheekstelsel. En dat is juist wel gebeurd. De commissie voorziet een nieuwe rol voor de bibliotheken. Een rol die dwingt tot innovatie op strategisch en praktisch niveau. 'Het vraagt van organisaties niet een tikkie naar links of een tikkie naar rechts, het vereist een radicale innovatie', constateert Maarten Crump van The Alignment House en initiatiefnemer van het project The Third Space. 'De bibliotheek blijft geen uitleenfabriek met veel vierkante meters aan boeken. Een omslag in denken en doen is nodig: "van collectie naar connectie", zoals Cohen het noemde. De bibliotheek zal verbinding tot stand gaan brengen tussen mensen en thema's die voor inwoners belangrijk zijn. En we zullen de dienstverlening met inwoners op een hybride manier ontwikkelen. De bibliotheek kan bijdragen aan nieuwe sociale cohesie. Het is spannend en belangrijk. We voelen absoluut urgentie.'

Onvermijdelijk

Kortom, de bibliotheek van de toekomst heeft een rol en taak te vervullen in de hybride publieke ruimte. Daarin blijft de bibliotheek er voor het individu en groepen uit de samenleving, met een fysiek platform dat naadloos aansluit op de online omgeving en is ingericht met de inwoners en gebaseerd op publieke waarden. 'Zo stimuleert de bibliotheek het ontstaan van nieuwe sociale netwerken en ondersteunt zij bestaande', aldus Crump.
Zeven bibliotheken en The Alignment House vonden elkaar oorspronkelijk in die ambitie en wilden met The Third Space de basis leggen voor de hybride bibliotheek, waarin offline en online samenvloeien en elkaar versterken. De tweede fase kent negen deelnemers. Dat zijn de bibliotheken Lek en IJssel, FlevoMeer, DNK, Kennemerwaard, Hoogeveen, dBieb, Mar en Fean, AanZet en Midden-Brabant. Het team houdt met name de koers op inhoud en resultaat in de gaten, legt verbinding met relevante partijen en kennispartners, zoals het Deltapanel (een onafhankelijk panel van deskundigen op het gebied van The Third Space vanuit wetenschap en praktijk).
Na een eerste verkennende fase in 2020 hebben de negen bibliotheken de route naar een nieuwe uitvoeringspraktijk voor de openbare bibliotheek helder. In de financieringsaanvraag aan de Stichting Pica staat The Third Space omschreven als: 'Het optimale ontwerp van dienstverlening in de hybride publieke ruimte, zodat burgers als individu en in sociaal verband een context wordt geboden om zich optimaal in vrijheid te kunnen ontwikkelen ten behoeve van hun eigen voorspoed en die van de samenleving en de democratie'. Eind 2021 kwam er groen licht van Pica voor fase 2.
Gesteund door meer dan 150 professionals in binnen- en buitenland concludeerden de initiatiefnemers dat de hybride bibliotheek breed wordt gezien als een onvermijdelijke weg. Om succesvol te kunnen zijn noteren de partners in het project drie belangrijke voorwaarden: het initiatief komt vanuit de bibliotheken, de collectieve en individuele behoeften van inwoners moeten centraal staan en gebruikers moeten een actieve rol krijgen in het ontwikkelproces.

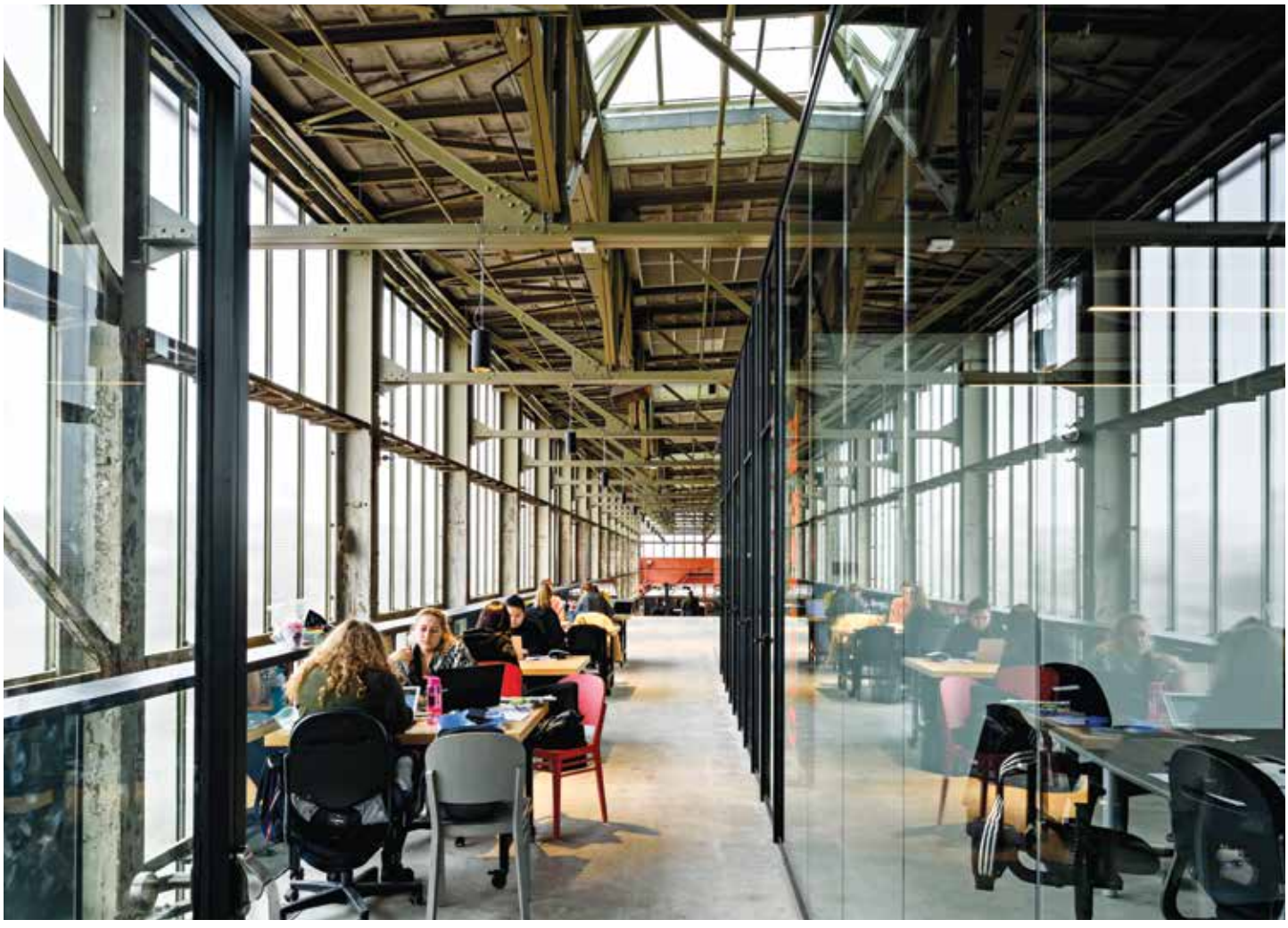

Foto: Arjen Veldt Fotografie in opdracht van Braaksma & Roos architectenbureau.

Als het aan de initiatiefnemers van The Third Space ligt, krijgt de lokale huiskamer een nieuwe dimensie. Online en offline zijn dan geen gescheiden werelden, maar lopen naadloos in elkaar over. Op de foto: werkplekken in de Lochal in Tilburg.

Naar een nieuwe balans

In coronatijd koos de burger meer dan ooit en noodgedwongen de digitale route op zoek naar informatie en ontmoetingen met anderen. Met het wegvallen van de fysieke huiskamerfunctie bleek omschakelen voor veel bibliotheken volgens Crump een zoektocht die tot een nieuw bewustzijn leidde. 'De openbare bibliotheek zal anders uit de coronacrisis stappen dan ze erin is gegaan. Online wordt ook in het publieke domein steeds belangrijker. We zullen toe moeten naar een nieuwe balans.' Hij duidt daarbij met name op het domein 'informatie'. Online wordt deze nu vooral geclaimd door commerciële partijen als Facebook en Google. Informatie vinden op internet is niet makkelijk en het is onvoldoende duidelijk of informatie echt en betrouwbaar is. 'The Third Space moet voorzien in een publieke online ruimte die vrij is van commercie, onafhankelijk, laagdrempelig en toegankelijk, met relevante informatie van een betrouwbare afzender. Offline worden bibliotheken door burgers veelal gezien als de plek waar je onafhankelijke en betrouwbare informatie kunt vinden. Alleen ontberen ze zo'n plek in het interactieve online domein.'

Voor sommige bibliotheken betekende die coronaperiode juist een uitdaging om op een al ingeslagen weg verder te gaan. Zoals voor de eerder genoemde Bibliotheek AanZet in Dordrecht en omstreken, die bouwt aan een eigen virtueel platform, de digitale bibliotheek. Een platform voor kennisontwikkeling, waarop iedereen deelt en leert. Met meer mogelijkheden dan de huidige versie die veel bibliotheken gebruiken en een werkwijze die aansluit op de vraag van de doelgroep. Ook Bibliotheek Midden-Brabant stond niet stil maar ontwikkelde vanaf 2014 Kenniscloud.

Een netwerk waarin burgers, communities en organisaties met elkaar online én offline discussiëren over actuele, maatschappelijk relevante thema's. 'In de gemeente zijn vaak verschillende groepen en mensen actief rondom eenzelfde onderwerp, maar weten dat bijvoorbeeld niet van elkaar. We brengen ze samen voor een bijeenkomst in de bibliotheek. Om kennis te maken en kennis te delen', vertelt projectleider Jantien Borsboom. 'Maar je wilt dat het daar niet bij blijft. Je hoopt op een vonkje en een vervolg

om het maatschappelijke vraagstuk ook weer een stap verder te brengen.' En dat kan dan online plaatsvinden in de community die binnen KennisCloud tot stand wordt gebracht. Als de community librarians ook relevante boeken, sprekers en organisaties aan elkaar koppelen, groeit de groep en de gedeelde kennis, en ontstaat er vanzelf weer een moment om bij elkaar te komen. Er ontstaat een cyclus. Een voorbeeld? 'In Tilburg zagen we veel initiatieven ontstaan rond natuur in de stad. Door de betrokkenen bij elkaar te brengen en een kennisgroep te starten in KennisCloud is er een nieuwe dynamiek rond het onderwerp, dat leeft in de stad. Er zijn nieuwe samenwerkingen ontstaan en er worden initiatieven opgestart waar inwoners zich bij kunnen aan sluiten. Daarmee dragen we bij aan social learning.'

De moestuingroep

Op dit moment telt KennisCloud tientallen kennisgroepen. Klinkende groepsnamen als Wetenschap in de maak, De Plastic Troep, de Moestuingroep en de kennisgroep FactChecken & DataDetoxen komen voorbij op de eigen website. Het initiatief van Bibliotheek Midden-Brabant heeft ook al landelijke navolging gekregen. Inmiddels zijn er negen regio's aangehaakt. 'Mensen zijn in eerste instantie nogal eens verbaasd omdat ze deze rol van ons niet kennen. Nu het begint te lopen, vinden ze het logisch en weten ze ons ook steeds vaker te vinden', constateert Borsboom.
In KennisCloud zijn belangrijke elementen van de hybride bibliotheek al herkenbaar: samengaan van offline en online, bijdragen aan nieuwe sociale netwerken en tegemoetkomen aan individuele behoeften van inwoners. Maar ook de vrijheid om eigenaarschap te nemen en eigen dingen te organiseren. En het laat vooral de verbindende en faciliterende rol van de bibliotheek zien. Zeker op dat vlak kan The Third Space volgens Borsboom belangrijke stappen vooruit zetten. 'Door een online plek te ontwikkelen waar alles samenkomt. Nu hebben we een aparte site moeten ontwikkelen voor KennisCloud, omdat het niet kon worden ingepast in onze bestaande website. Kan dat wel, dan zijn er direct koppelingen te maken naar relevante informatie op de website van de bibliotheek. Het moet een zichtbaar onderdeel zijn van onze dienstverlening.'

Van denken naar doen

Het projectteam van The Third Space heeft twee jaar uitgetrokken voor een gedegen ontwikkeltraject van de hybride bibliotheek. Stap voor stap zal gebouwd worden aan een blauwdruk voor het platform, inclusief de benodigde ICT-infrastructuur en de inhoudelijke componenten. De blauwdruk zal niet alleen worden ontworpen, alle negen bibliotheken zullen de blauwdruk in de praktijk gaan toepassen. Steeds worden praktijkervaringen verwerkt in een nog betere versie van het concept. Tegelijkertijd wordt duidelijk wat elke bibliotheek zelf kan oppakken en welke ondersteuning nodig blijft om hybride te worden. Het is vervolgens aan elke bibliotheek in Nederland om te besluiten of zij van de blauwdruk gebruik gaat maken. Voor de implementatie en de inrichting naar lokale behoeften kunnen kennis en ervaring worden gehaald bij een speciaal supportteam.

Concreet starten Midden-Brabant en AanZet als eerste met het ontwerptraject. Hun innovatietreinen rijden immers al. Zij kunnen het snelst eerste belangrijke meters maken in het ontwerpproces, zo is de gedachte. De andere zeven deelnemende bibliotheken gebruiken die tijd om de eigen medewerkers en ICT voor te bereiden op het ontwerpproces dat na de zomer ook bij hen start. In wisselende teams en korte sprints wordt dan gewerkt aan eigen platformontwikkeling. 'Dan wordt het al heel concreet', zegt Gert Staal (directeur-bestuurder van de Openbare Bibliotheek Lek & IJssel). 'Wat hebben we nodig, hoe komen we daaraan, wie doet wat? We gaan nu echt van denken naar doen!'
De voorlopers Bibliotheek AanZet en Bibliotheek Midden-Brabant zijn in de komende maanden de vooruitgeschoven posten. Zij beschikken al over een aantal bouwstenen die relevant zijn voor de ontwikkeling van The Third Space. 'Die platforms zijn ook gebouwd vanuit een hybride perspectief, fysiek en online zijn volledig met elkaar verweven. Bij KennisCloud is ervaring opgedaan met de vorming van communities en hebben leden en inwoners een actieve rol', licht Gert Staal toe.
Vanaf deze zomer starten alle negen bibliotheken met de implementatie van hun eigen Third Space.

Rijdende trein

In de komende jaren zal ook de rest van de bibliotheekwereld in Nederland voor de visie op de hybride bibliotheek moeten worden gewonnen. 'Wij zijn een groep van gedreven professionals en delen dezelfde visie. De hybride bibliotheek is het antwoord op bredere maatschappelijke ontwikkelingen en sluit aan op de laatste Netwerkagenda van de Koninklijke Bibliotheek (KB). Wij zijn ervan overtuigd dat de maatschappelijk educatieve rol van de bibliotheken hiermee kan worden versterkt. Om dit te realiseren hebben we elkaar hard nodig. Geen van ons kan dit in z'n eentje', aldus Staal.
Vanaf 2024 moet de hybride bibliotheek gestalte krijgen in het land. Dan start de uitrol van de blauwdruk en kunnen de eerste bibliotheken die daarvoor kiezen beginnen met hun eigen Third Space-ontwikkeltraject. Zij stappen dan op de rijdende trein en kunnen gebruikmaken van het spoorboekje dat tegen die tijd door de negen bibliotheken is ontwikkeld. 'Ook die landelijke uitrol zal stap voor stap gaan. We kunnen niet allemaal tegelijk om. Dat kan het supportteam niet aan en we willen blijven leren en verbeteren, ook tijdens de implementatie. Gezien de financiële impact, is het goed als de bibliotheken nu alvast gaan nadenken of de hybride bibliotheek ook voor hen de toekomst is.'

Naschrift

*Stichting Pica bevordert en stimuleert wetenschappelijke en openbare informatieverzorging in Nederland. Ze doet dit door projecten en activiteiten te subsidiëren die de belangen van individuele bibliotheken overstijgen en de samenwerking tussen bibliotheken bevorderen. Die projecten moeten de rol van de bibliotheek in de informatieketen versterken.
Dit project is tot stand gekomen met steun van Stichting Pica. Meer informatie over Stichting Pica is te verkrijgen bij de secretaris van de stichting: info@stichtingpica.nl / stichtingpica.nl

Irene Helderman volgt Anneke Schellens op

Wisseling van de wacht bij Bibliotheek De Kempen

Foto: Studio De Brink

Irene Helderman (links) en Anneke Schellens.

Op de dag van de liefde – 14 februari – gaf Anneke Schellens, directeur-bestuurder van Bibliotheek De Kempen, het stokje door aan Irene Helderman. Samen blikken ze terug én kijken ze vooruit op de veranderende rol van de Bibliotheek in de maatschappij en vertellen ze over hun visie.

TEKST: EEF BAUWENS, ADVISEUR MARKETING BIBLIOTHEEK DE KEMPEN
FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

'Het is puur toeval dat de overdracht op Valentijnsdag viel, de dag van de liefde, maar het is een mooi symbool. Mijn liefde voor het vak is groot. Ik heb altijd geroepen dat het een voorrecht is om te mogen bijdragen aan de ontwikkeling van iedereen in de Kempen, waar ik zelf ook geboren ben.' vertelt Anneke. Irene herkent zichzelf daarin. 'Ook ik woon in de Kempen en ik heb er jaren gewerkt. Dat was ook één van de redenen voor mij om op de vacature te reageren, ik voel me verbonden met de Kempen en de mensen die er wonen. Met mijn opleiding in de publieke gezondheid*, werk ik, net als Anneke, vanuit de drijfveer om bij te dragen aan de waarde van het leven van mensen. In die rol zochten we naar manieren en oplossingen om te zorgen dat mensen konden blijven functioneren en meedoen in de maatschappij. Jarenlang keek ik vanuit de geestelijke gezondheidszorg naar het welbevinden van mensen. Ik kijk er enorm naar uit om daar nu ook vanuit een culturele, maatschappelijke en educatieve bril naar te kijken. De rol en de betekenis van de Bibliotheek worden steeds groter, en ik draag daar graag aan bij, maar over de bieb zelf kan Anneke natuurlijk veel meer vertellen.'

Van lenen naar leren: toen en nu

Anneke Schellens stond rond de eeuwwisseling mede aan de basis van wat nu Bibliotheek De Kempen is. Ruim 45 jaar werkt ze al in de branche. Wat ooit begon met een opleiding tot bibliothecaris, resulteerde, naar aanleiding van een fusie, in 2005 in de rol van directeur-bestuurder van Bibliotheek De Kempen. 'Het is bijzonder om dit hoofdstuk af te sluiten, ik heb zo veel meegemaakt in al die jaren. Van oudsher is de bibliotheek de plek waar iedereen toegang heeft tot informatie via boeken.

Bibliotheken speelden altijd al een grote rol in de samenleving. Vroeger was het de enige plek waar iedereen terechtkon voor betrouwbare kennis en informatie. Zo had iedereen, arm of rijk, de kans om zijn of haar wereld te verbreden. Wat ik zo mooi vind, is dat er enorm veel veranderd is in de loop van de jaren, maar dat we in de kern altijd hetzelfde gebleven zijn. We zijn en blijven een voor iedereen toegankelijke plek waar je jezelf persoonlijk kunt ontwikkelen. In al die jaren is onze rol steeds verder gegroeid. In de jaren '80 waren we, zoals het wel eens genoemd werd, een "uitleenfabriek". De komst van internet was een grote verandering, opeens was alle informatie overal beschikbaar. Dat was bijzonder en het bracht zo veel moois, maar het leverde ook uitdagingen op. Zoals we ooit de eerste plek waren waar mensen via het geschreven woord konden leren, waren wij ook een van de eerste plekken waar internet beschikbaar was. We hielpen mensen die nieuwe wereld te ontdekken, maar ook om ermee om te gaan, want in een wereld waar informatie overal is, is het belangrijk om te leren hoe je herkent wat betrouwbaar is en wat niet.'

Taal is de basis

'Ik vind het mooi om van Anneke te horen welke ontwikkeling de bibliotheek heeft doorgemaakt', gaat Irene verder. 'Voor mij is taal de basis; met taal kunnen mensen hun wensen en dromen verwoorden, kunnen ze communiceren met de wereld om hen heen, kunnen ze leren. Voor het terugdringen van laaggeletterdheid wil ik me heel graag inzetten. De wereld van vandaag is deels ook digitaal, en het is zo belangrijk dat iedereen daarin mee kan. Nu, in de coronacrisis, is nog meer contact met mensen en instanties digitaal. Het is dan niet alleen belangrijk dat je weet hoe een app werkt, maar ook dat je ontdekt wat de functie ervan voor jou kan betekenen. Ik begreep dat de bibliotheek in de coronaperiode onder andere mensen die de deur niet meer uit durfden leerde videobellen, zodat zij toch in contact konden blijven met hun kinderen, kleinkinderen en vrienden. Dat vind ik mooi, mensen helpen hun wereld te vergroten.'

Op naar de toekomst

'Ik verheug me op mijn nieuwe rol en op het aangaan van nieuwe verbindingen. Ik denk dat Bibliotheek De Kempen een enorm stevige basis heeft. Een uitgebreide collectie, activiteiten gericht op taal en digitale vaardigheden, en ook steeds meer lezingen, workshops, cursussen en webinars over allerlei onderwerpen. Er wordt al veel samengewerkt met educatieve, sociale, culturele en maatschappelijke partijen, dat spreekt mij ontzettend aan. Ik ben iemand die in mijn eerdere functies altijd de verbinding zocht, met organisaties en mensen. Daar kijk ik erg naar uit. Ontdekken wat de specifieke behoeftes per dorp en van de inwoners zijn, welke vraagstukken er spelen, en daarop ingaan. Samenwerken staat centraal in het zogenaamde "community-denken" dat we als bibliotheek graag willen uitdragen. Dat wil ik heel graag versterken. Zo kun je als bibliotheek een bijdrage leveren aan cultuur, ontspanning en ontwikkeling. Omdat de samenleving niet stil staat, ben je als bibliotheek ook continu bezig om zichtbaar te blijven; door in te spelen op wat er leeft, en door aan te haken bij wat georganiseerd wordt.'
Anneke knikt instemmend: 'Daarom denk ik dat Irene zo'n goede keuze is om het over te nemen. Zij is iemand die op de mens is gericht, en ik heb er alle vertrouwen in dat zij bij de organisatie past. Ik vind het een hele eer om met ons prachtige team en vrijwilligers te hebben mogen werken. Als ik iets ga missen, is het de energie die de samenwerking met hen, de gemeenten en partners me bracht. Samen hebben we een bibliotheek neergezet die laagdrempelig is; een plek waar iedereen welkom is. De bibliotheek is een plek voor informatie, voor kennis, maar ook voor een praatje en als sociale ontmoetingsplek. Irene: heel veel plezier en succes!'

Naschrift

*Irene Helderman komt uit de gezondheidszorg. Zij werkte bijna twintig jaar voor GGzE, onder andere als programmamanager preventie, projectleider eHealth, manager GGzE Direct en innovatiemanager Zorg & ICT. De laatste vier jaar werkte ze als manager van Welshop, een organisatie voor online psychische behandeling en coaching.

Unieke oorkonde voor Anneke Schellens

Wat een verrassing was het voor Anneke en alle aanwezigen op haar afscheid dat Jos Debeij namens de Koninklijke Bibliotheek een bijzondere oorkonde uitreikte. Als eerste in Nederland ontvangt ze de Orde van Verdienste als eerbetoon aan haar bijzonder waardevolle bijdrage aan de bibliotheekwereld. Een unieke oorkonde voor een bijzondere vrouw, die zich sinds de start van haar carrière in 1976 dag in dag uit met passie en tomeloze energie inzette voor de persoonlijke ontwikkeling van alle mensen, waarvan sinds 2005 voor Bibliotheek De Kempen.

In zijn speech memoreerde JanCees van Beers, voorzitter van de Raad van Toezicht, aan de indrukwekkende periode die de scheidend directeur-bestuurder achter zich laat: 'Vanaf het midden van de jaren zeventig, toen de bibliobus nog tot het vertrouwde straatbeeld behoorde, tot de huidige tijd, waarin we inzetten op digitale inclusie. Van de bibliotheek als uitleenfaciliteit naar een participant en mede-initiator van een interactief maatschappelijk platform waarop tal van groeperingen en individuele burgers elkaar kunnen treffen. Toewijding en vasthoudendheid kenmerkten de inzet van Anneke Schellens voor individuele en maatschappelijke ontwikkeling. Al bij al niet de minste reden voor de Koninklijke Bibliotheek om hieraan een bijzondere erkenning te verbinden, voor het eerst toegekend bij gelegenheid van haar afscheid: een oorkonde voor verdiensten.'

Foto: P. vd Biggelaar

Creatief drukwerk uit het roerige Amsterdam van 1966

Kwispelend blaffen uit protest

In deze aflevering van 'Topstukken uit de KB' een geestige protestuitgave uit de jaren zestig, waaruit blijkt dat protesteren niet alleen op verbeten of luidruchtige wijze kan, maar ook ontwapenend, als een jong hondje. Zo deed meesterdrukker Frans de Jong dat in 1966, met Waf. Blafoefening.

TEKST: PAUL VAN CAPELLEVEEN, CONSERVATOR BIJZONDERE GEDRUKTE WERKEN (1801-HEDEN) EN BOEKGESCHIEDENIS.
FOTO'S: KB BEELDSTUDIO/JOS ULJEE.

De KB-collectie bevat vele brave boekjes, maar ook opruiende, walgelijke en schreeuwende teksten. Wat gebeurt, belandt nu eenmaal vaak in een boek, krant of tijdschrift. Wie tegenwoordig protesteert wordt in sommige landen als 'terrorist' of 'verrader' bestempeld en in Nederland al snel een 'relbewuste onruststoker' genoemd – zie de coronaprotestmarsen.
In de jaren zestig kwam de Amsterdamse politie niet veel verder dan het scheldwoord 'hond'. Maar ook toen werden knuppel, traangas en waterkannonnen erdoor gelegitimeerd, althans voor de politie. Curieuze acties van provo-aanhangers, protesten tegen het huwelijk van Beatrix en Claus en rellen rond *De Telegraaf*-kantoren maakten van 1966 een luidruchtige en confronterende periode. Dat is allemaal in onze collecties na te zoeken in slordige stencils en in venijnige, poëtische en kunstzinnige tijdschriften.

Het was niet alleen grimmigheid, juist de anarchistische houding van provo zorgde ook voor humor, zoals die keer dat op straat gratis krenten werden uitgedeeld. Uit die periode dateert ook het Maastrichtse 'tijdschrift voor Instant-Art', *Ontbijt op bed*. Het is een speelse reeks variaties, steeds in een ander formaat, en schitterend gemaakt in zeefdruk.
Ook buiten provo gingen politiek commentaar, kunstzinnigheid en humor samen, zoals in het werk van drukker/kunstenaar Frans de Jong. Zijn boekje *Waf. Blafoefening* reageert op de uitspraak van de politie dat de 'oproerkraaiers' honden waren. Zijn redenering was: als we honden zijn, moeten we wel goed kunnen blaffen om gehoord te worden. Want het was duidelijk: de staat en zijn vertegenwoordigers — burgemeester, politie — spraken een andere taal dan de jonge honden die de gevestigde orde wilden afbreken. Frans de Jong (1921–2010) deed dat met typografie.

De kunst van het blaffen

Om goed te kunnen blaffen, moet je les nemen, en *Waf* is precies dat: een leerboek voor de hond, met lessen over de blafkunst. Het boekje is anarchistisch van samenstelling, dat wil zeggen: er is een 'Eerste les', maar een tweede les is er eigenlijk niet. Alleen is er wel een hoofdstuk '2'. De eerste les begint eenvoudig met: 'waf'. Maar dan komen de oefeningen: je moet 'waf' 'langzaam en duidelijk uitspreken', je moet 'woef' zeggen met 'de lippen binnenwaarts geplooid' of 'de muil goed wijd open'. Het wordt steeds complexer om dat eenvoudige 'waf' meer uitdrukking te geven:

> *spreek deze zin nu nog eens uit,*
> *maar dan zeer schor en nijdig, kort en krachtig*
> *spreek uit als: wrabf.*

Twee pagina's met oefeningen volgen: spreek 'waf', 'woef' en 'grrrr' *korzelig* uit, of doe het, regel na regel, *bits*. Op de volgende pagina staan de woorden in uitdijende cirkels, gedrukt in rood en zwart, met uiterst precieze uitleg voor het uitspreken van alleen de klinkers of juist alle letters. Deze cirkelvormige teksten werden met de hand gezet en gedrukt met loden letters op een trapdegelpers. Alles met de hand dus, wat met zo'n patroon nog een enerverende klus is. Alle losse onderdelen moeten stevig vastgezet worden voordat het zetsel op de drukpers tegen het papier kan worden gedrukt. Risicovol, want als er ook maar één letter een beetje los zit, vliegen metalen onderdelen in alle richtingen.

Onmogelijk drukwerk

De Jong leerde ontwerpen en drukken aan de afdeling Typografie van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag, werkte enkele jaren als foto-lithograaf en werd in 1956 hoofd van de huisdrukkerij van de Bijenkorf in Amsterdam waar toen allerlei verschillende soorten drukwerk werden gemaakt: affiches, prijskaartjes, folders, menu's en nog veel meer. Hij had al een eigen drukpers sinds 1950 toen hij alleen in zijn vrije tijd boekjes maakte. In 1963 begon hij zijn eigen drukkerij.[1]

Wat hem aantrok in het drukken was dat je steeds kon onderzoeken wat er allemaal *niet* kon. En dat deed hij dan. Zo ontwikkelde hij methodes om ongeveer met alles te drukken, tot en met mun-

ten, veren en sponzen aan toe. Hij heeft veel collega-drukkers en amateurs laten zien hoe je dat doet en was in de wereld van de amateurdrukkers een gekoesterd fenomeen.

Oud-KB-collega's Kees Thomassen en Clemens de Wolf, zelf amateurdrukkers met humor, schreven over het werk van De Jong:

> *Kenmerkend voor zijn werk zijn het gebruik van allerlei verschillende materialen, van schuimrubber en baksteen tot groente, een schier oneindig aantal drukgangen om een ongeëvenaard kleurenpatroon te krijgen, de toepassing van diverse technieken zoals sjabloondruk en irisdruk die een schitterend kleurverloop laten zien, en – waar het gaat om zijn drijfveren – een groot engagement met zijn stad Amsterdam, een hoog ontwikkeld vrijheidsideaal uitgedrukt in creativiteit, en een inspirerende humor: de meesterdrukker als een gedreven kunstenaar.*[2]

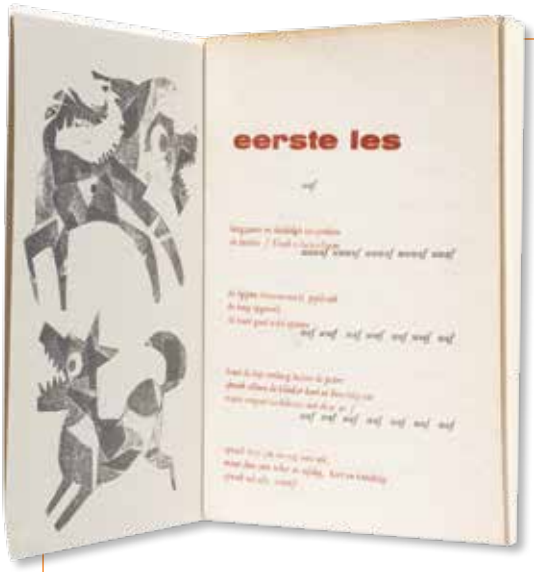
Laatste les: samen blaffen

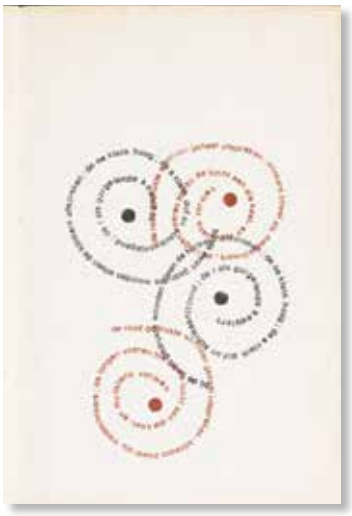
Hoofdstuk '2' bevat aanwijzingen over de houding van de hondenkop en het samen blaffen. Op één pagina is de instructie geabstraheerd tot een soort verkeerstekens. Op een andere zijn de verschillende spreekkoren voor honden in drie kleuren over elkaar heen gedrukt en de klanken variëren van 'kev' en 'blub' tot 'grgrgr' en 'waau'. Het zijn blaflessen en geen bijtinstructies, want blaffende honden bijten niet. Daarmee spreekt De Jong wel zijn voorkeur voor een bepaalde vorm van protest uit: de geweldloze aanpak.

Het boekje was een succes en nadat de voorjaarsoplage in 1966 was uitverkocht (mede dankzij de beginnende uitgever Thomas Rap), drukte Frans de Jong in het najaar een tweede oplage van 250 exemplaren, waarin sommige pagina's helemaal veranderd zijn. De KB bezit beide edities en groepjes 'honden' kunnen zich aanmelden om de lesboekjes met elkaar te vergelijken. Er is altijd wel een reden voor een blaffend protest, al kun je er ook vriendelijk bij kwispelen.

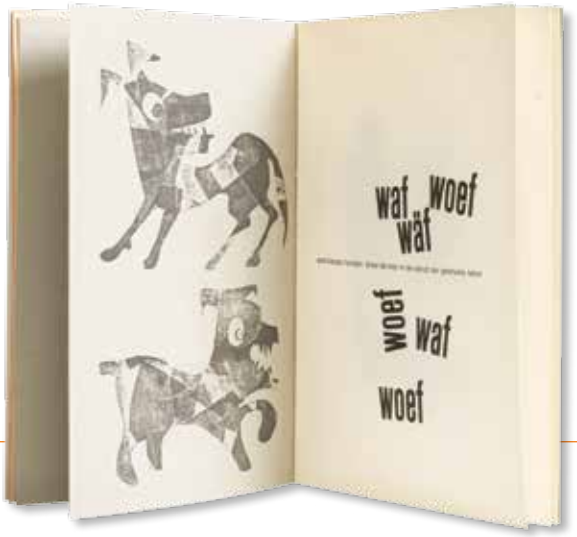
Noten

[1] Zie Gerrit Jan de Rook, *Frans de Jong, Schilderen met de drukpers*. Amsterdam: Uitgeverij De Buitenkant, 1993.
[2] Kees Thomassen en Clemens de Wolf, 'De private press als liefhebberij', in Paul van Capelleveen en Clemens de Wolf (red.), *Het ideale boek. Honderd jaar private press in Nederland, 1910–2010*. Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, 2010, p. 136–185 (hierin p. 141).

Van ruilen komt géén huilen

De tomeloze opmars van

In amper een decennium tijd zijn ze overal opgedoken. Van kleine, zelf in elkaar getimmerde kastjes met tien boeken tot grote boekenruilkasten in of bij NS-stations waar

de ruilbibliotheken

Foto: Shutterstock

omvangrijke collecties in passen.

Ze schieten als paddenstoelen uit de grond: minibiebs, ruilbibliotheken, openbare boekenkasten of 'free little libraries'. Het einde van de groei in Nederland is nog lang niet in zicht. Logisch ook, nu uit onderzoek blijkt hoe ze worden gebruikt. Bibliotheken doen er steeds meer hun voordeel mee door bijvoorbeeld samenwerkingsverbanden aan te gaan.

TEKST: MAARTEN DESSING • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Fiets door Leiden en overal stuit je op minibiebs. Toch dacht Evert de Vries: daar kunnen er meer bij. Hij is projectleider van de actie Letterlijk Leiden, waarin uiteenlopende, al bestaande literaire activiteiten worden gebundeld. Voor de eerste editie, die eind vorig jaar plaatsvond, konden stadsbewoners een gratis openbare boekenkast aanvragen. Ze hoefden niets te doen, opeens zou hij voor hun deur staan – gevuld met boeken van sponsor Singel Uitgeverijen.

'Het belangrijkste doel van Letterlijk Leiden is om het lezen over de hele breedte van de bevolking aan te jagen', vertelt De Vries. 'Kijk naar alle onderzoeken over laaggeletterdheid, het afnemend leesplezier onder jongeren, noem maar op, en je snapt het belang ervan. Minibiebs zijn een mooie concrete manier om mensen in hun eigen omgeving in contact te brengen met boeken – zeker in de coronatijd, waarin mensen zich meer zijn gaan richten op hun straat.'

Hij was verheugd te merken hoe groot de animo was. 'Natuurlijk hebben wij ons afgevraagd of er niet al genoeg minibiebs zijn. Het aantal aanvragen geeft aan: niet dus. We konden er in eerste instantie maximaal vijftig plaatsen, maar daar gingen we overheen. Het is ook mooi om te zien dat het is gelukt om de wijken te bedienen. We wilden vooral mensen bereiken die niet snel in aanraking komen met boeken. En wat bleek: de aanvragen kwamen vanuit de hele stad.'

Geen onbekend verschijnsel

Ook in de rest van Nederland zijn de kastjes vol boeken al lang geen onbekend verschijnsel meer in het straatbeeld. In amper een decennium tijd zijn ze overal opgedoken. Van kleine, zelf in elkaar getimmerde kastjes met tien boeken tot grote boekenruilkasten in of bij NS-stations waar omvangrijke collecties in passen. Voortbordurend op de langer bestaande trend van zwerfboeken, zijn het als

Foto: Shutterstock

Minibiebs bieden een mooie manier om kinderen op een laagdrempelige manier in aanraking te laten komen met boeken.

het ware de havens geworden waar de boeken kunnen aanmeren. 'Het gaat richting de 3200', zegt Mirjam Goudswaard, die in april 2013 Minibieb.nl oprichtte – een site die kastjes verkoopt, maar vooral het gebruik ervan stimuleert. En dat zijn alleen maar de minibiebs die zij heeft geregistreerd. 'Het is een tijdje wat rustiger geweest, corona heeft voor een nieuwe boost gezorgd. Iedereen is zich meer op zijn buurt gaan richten. Zeker in de tijd van het jaar dat mensen buiten bezig zijn, kwamen er vorig jaar tien tot vijftien per week bij.'

'Wij hebben inmiddels 4740 stations', zegt Pascale van Amelsfoort van Nationaal Fonds Kinderhulp, dat in 2010 begon met Kinderzwerfboek en daar in 2014 een eerste station voor inrichtte. Naast de minibiebs, waarvan er zo'n 1750 dubbelen als Kinderzwerfboekstation, zijn dat inpandige boekenkasten in zorginstellingen, scholen, peuterspeelzalen, winkels en waar niet al. 'Het groeit heel hard. In 2021 kwamen er 750 bij, dus dit jaar halen we de 5000.'

'Ik dacht dat Nederland na een paar jaar wel verzadigend zou zijn', vervolgt Goudswaard. 'Kennelijk niet. Er komen nog steeds mensen voor het eerst mee in aanraking, die vervolgens zelf een kastje neerzetten. En er zijn nog maar weinigen die er weer genoeg van hebben of stoppen omdat ze tegenslag hebben: dat de boeken geroofd zijn of dat het kastje vermolmd is door het weer. Er verdwijnen er gemiddeld zo'n twee of drie per week.'

'Wij zijn verrast door de groei,' zegt ook Van Amelsfoort, 'maar we zien er echt nog geen einde aan komen. In het begin hebben we wel promotie gemaakt. Dat hoeft niet meer, het groeit op een natuurlijke manier door. We bedenken wel acties om aandacht aan de stations te besteden. Door de beheerders zelf, om ervoor te zorgen dat ze goed worden gebruikt, en door de pers, hetgeen nog steeds free publicity oplevert. Zo raken steeds weer anderen enthousiast.'

Bijdrage aan samenleving

De redenen om een minibieb te starten kunnen verschillen. Iets doen voor de buurt, zeker in een tijd waarin openbare voorzieningen en retail verdwijnen uit kleine kernen en buitenwijken. Goudswaard legt een expliciet verband tussen de introductie van minibiebs en het sluiten van bibliotheekfilialen in de bezuinigingsjaren. Ook het goede doel is belangrijk: een bijdrage leveren aan een geletterde samenleving. Dankzij de alomtegenwoordige deeleconomie denk je al snel aan een boekenkast als de ideale manier daarvoor.

'Mensen vinden het belangrijk dat kinderen lezen,' vertelt Van Amelsfoort, 'maar er moet wel een plek heel dicht in de buurt zijn waar ze aan boeken kunnen komen. Daarom beginnen mensen een eigen Kinderzwerfboekstation of brengen ze hun boeken

daarheen. Boeken gooit toch niemand graag weg. Wij benaderen bovendien bewust instellingen in aandachtswijken om een station te beginnen. Zo'n 25% van de stations zit in zo'n wijk.'
Het is laagdrempelig om een Kinderzwerfboekstation te starten, benadrukt ze. Zet een gevulde koffer neer en je bent er eigenlijk al. 'Wij faciliteren het met een poster, flyers, stickers voor op de boeken. En we kunnen zelfs de inhoud verzorgen. We krijgen veel nieuwe, maar onverkocht gebleven boeken van kinderboekuitgeverijen. Zo'n 100.000 exemplaren per jaar, gesponsord door distributeur CB.'

Promotieonderwerp

Dat minibiebs in een behoefte voorzien is zonneklaar. Dat blijkt duidelijk uit het onderzoek naar het functioneren van minibiebs waarop Anouk Schippers momenteel promoveert aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zij vroeg daarvoor 56 eigenaren in de zes noordelijke provincies om, in 2019, een halfjaar toegewijd iedere verschuiving in hun collectie bij te houden. Die zagen toen veel meer activiteit dan ze zelf hadden ingeschat. Gemiddeld herbergt een minibieb 51 boeken. Per week haalt veertien keer iemand er iets uit of zet er iets in. Ofwel: twee keer per dag, en dat terwijl de eigenaren uitgingen van 'hooguit een paar keer per week'. Zeker als deze mensen actief waren op sociale media, door bijvoorbeeld in buurtgroepen van Facebook te melden welke nieuwe titels er waren toegevoegd, stroomden de lezers toe, zo vertelden de eigenaren aan Schippers. Gemiddeld duurde het 4,8 weken voor een toegevoegd boek werd meegenomen.
Dat het systeem levensvatbaar is, is even duidelijk. De minibieb is echt niet alleen een handige outlet van de eigenaar van zijn oude boeken: 67% van de aanvullingen komen van gebruikers zelf. En het is allerminst een dumpplek voor oude meuk. De gemiddelde waarde van het boek was 10,39 euro (berekend aan de hand van tweedehandsprijzen op Bol.com en Boekwinkeltjes.nl). De gemiddelde waardering 3,6 sterren (berekend aan de hand van reviews op Goodreads.com).
De verhouding is natuurlijk enigszins scheef. Gebruikers pakken meer, duurdere en hoger gewaardeerde boeken dan ze erin zetten. Minibiebs kunnen daarom op langere termijn alleen overleven dankzij de input van eigenaars – of donateurs als Singel Uitgeverijen en kinderboekenuitgeverijen. Maar dit *meeliftersgedrag* is verrassend klein vergeleken bij vergelijkbare systemen die zijn gebaseerd op goed vertrouwen, concludeert Schippers.

Zendelingenwerk

Inmiddels is er, mede door het zendelingenwerk van Kinderzwerfboek, geen wijk of buurt zonder openbare boekenkast. Je zou kunnen redeneren: in wijken zonder voortuin is er geen plaats voor, in stadscentra zijn genoeg andere locaties in de buurt waar je boeken kunt kopen of lenen, en in sociaaleconomisch achtergestelde wijken is geld voor boeken noch interesse in lezen. Maar net zomin als De Vries dat merkte in Leiden, blijkt dat uit de data. 'Ik heb een tijdje terug een opleiding tot dataonderzoeker gevolgd', vertelt Goudswaard. 'Ik heb toen de locatie van minibiebs gekoppeld aan allerlei sociaaleconomische gegevens. Ik dacht: daar moet een verband tussen zitten. Ik hoor bijvoorbeeld wel eens dat men in grote steden bang is voor vandalisme, maar er

'Je hebt me veel pijn gedaan'

TEKST: MENNO GOOSEN

Het gebeurt gelukkig nauwelijks, maar helaas lokken ruilboekenkastjes soms vandalisme uit. Zeker als ze op een 'stille' plek staan. Bewoners van de Spaarndammerbuurt in Amsterdam kunnen erover meepraten. Meerdere malen werd het kastje vernield en zelfs in brand gestoken. Bezoekers reageerden verontwaardigd en hingen verschillende brieven gericht aan de vandalen op, inclusief een lijstje met 'boekentips'. Ook op Facebook reageerden tientallen mensen op dit barbarisme. Ron Abbink, een van de beheerders van de druk bezochte boekenkast, vertelde in Het Parool[1] hoe geliefd de openbare boekenkast onder buurtbewoners is. 'Nagenoeg altijd staan er wel mensen te snuffelen. Sommigen van hen maken het kastje vrijwillig schoon of ruimen het op. We zullen moeten afwachten of de nieuwe boekenkast wél blijft staan.'

[1] *Daan van Acht, Boekenkastje Spaarndammerbuurt meermaals verwoest. Het Parool 25 mei 2021. Te lezen via de verkorte link: tinyurl.com/ywdsn4tj*

Foto's: Facebook / Hester van der Kroon

Opgedragen, afgedankt …

TEKST: MENNO GOOSEN

Veel boeken die in minibiebs terechtkomen bevatten opdrachten. Inspiratie voor Henk Bovekerk om twee jaar lang de rubriek *Opgedragen, afgedankt* in het zaterdagkatern *Boeken & Wetenschap* van *de Volkskrant* te vullen. De rubriek genereerde zo'n zeventig e-mails naar de redactie. Dikwijls positief, vaak met zelf gevonden opdrachten, soms afkeurend, soms ontroerend. Er was ook afkeuring. 'Zowel voor de (voormalige) eigenaar van het betreffende boek als voor de gever en tevens schrijver van de opdracht, lijkt mij dit een onplezierige confrontatie', schreef een lezer. 'Ik vraag me dan ook oprecht af of dit niet indruist tegen bepaalde waarden op het gebied van privacy?' Bovekerk reageerde in een artikel in de Volkskrant[1] als volgt: 'Behoren kringloopwinkels en weggeefboekenkasten niet tot het publieke domein? Is het niet aan de mensen zelf om persoonlijke correspondentie privé te houden?' Inmiddels is de rubriek gestopt, maar Bovekerk gaat door op zijn Instagramaccount @opgedragen_afgedankt. Daarop is ook veel feedback van zijn bijna 1500 volgers te vinden. Zelf een opdracht insturen kan op opgedragen.afgedankt@gmail.com

[1] *Het artikel van Bovekerk met een terugblik op de rubriek verscheen in de Volkskrant van 19 juli 2021: 'Een ode aan het intermenselijk contact' en is te lezen via de verkorte link: tinyurl.com/2p9b4tzd*

Illustraties: Instagram @opgedragen_afgedankt

bleek geen enkele relatie te zijn. Niet voor niets zijn er in een grote stad als Amsterdam ook gewoon honderden minibiebs.' (Zie ook het kader 'Je hebt me veel pijn gedaan', red.) Ook krijgen de openbare boekenkasten steeds meer een vanzelfsprekende plek in de maatschappij. Bijvoorbeeld doordat lokale beleidsmedewerkers er rekening mee houden, merkt Van Amelsfoort. Of omdat de eigenaren meer tamtam maken. Goudswaard stelt hen daartoe in de gelegenheid via de Dag van de Minibieb, die komende juni voor de derde keer plaatsvindt. Er deden tot nu toe steeds zo'n 300 eigenaren mee aan de open dag, ieder op zijn eigen manier.

Concurrentie voor bibliotheken?

De logische slotvraag is dan: vormen de openbare boekenkasten inmiddels ook maar enige vorm van concurrentie voor bibliotheken? Maar het even logische antwoord is en blijft: natuurlijk niet. Kijk alleen maar naar het ontzagwekkende verschil in aanbod. Ook staat de buurtfunctie van een minibieb in geen verhouding tot de bibliotheek als plek voor ontmoeting en debat. Dat de boekenkasten vaak dichterbij staan, is het enige echte voordeel. 'Misschien dat bibliotheken in het begin een keer bang zijn geweest dat andere instellingen aanspraak maakten op subsidiegeld dat altijd naar hen ging', zegt Van Amelsfoort. 'Dat is ook eens gebeurd, omdat in die jaren de bibliotheek in sommige gemeentes zo onder vuur lag. In de praktijk van alledag geldt echter: onze stations en bibliotheken doen allebei op hun manier aan leesbevordering. En van zulke initiatieven kunnen er niet genoeg zijn.' Samenwerking ligt dus aanzienlijk meer voor de hand. 'Minibiebs neerzetten is alleen maar de eerste stap van Letterlijk Leiden', zegt De Vries. 'Voor volgende edities willen we die kasten juist inzetten als uitvalsbasis voor activiteiten. Hoe weten we nog niet, maar het spreekt vanzelf dat we daarvoor een link leggen met onder meer bibliotheken, die op langere termijn veel belangrijker voor de maatschappij zijn dan ons initiatief.'
'Sommige ouders maken niet snel de gang naar een bibliotheek', meent ook Van Amelsfoort. 'Voor hen is de drempel van een Kinderzwerfboekstation lager. Wij zetten die daarom in om promotie voor de bibliotheek te maken. In onze communicatie wordt altijd

verwezen naar de lokale bibliotheken en de activiteiten die zij organiseren. Onze ambassadeurs in het veld vertellen ook over de bibliotheek. En we hebben een samenwerking met de CPNB rond de Kinderboekenweek.'

Dwarsverbanden

In de praktijk zijn er ook al lang dwarsverbanden. Goudswaard van Minibieb.nl, die zelf geen contacten met bibliotheken onderhoudt, heeft soms gemerkt dat bibliotheken bij haar kastjes kochten. Zoals in Rotterdam, waar kastjes geplaatst werden in wijken waar filialen dichten moesten. Van Amelsfoort somt een hele lijst op van bibliotheken met wie Kinderzwerfboek samenwerkt: Zevenaar, Ulft, Duiven, Westervoort enzovoorts.
'We zie ook dat scholen naast een bibliotheek op school [waarvoor ze nauw samenwerken met bibliotheken] een Kinderzwerfboekstation openen', vertelt ze. 'Kinderen kunnen dan ook boeken meenemen om te houden. Kinderen die vaak boeken het hardst nodig hebben om hun leesvaardigheid op peil te krijgen of te houden, hebben die juist niet in huis. Op dezelfde manier doen we dat bijvoorbeeld met de Voorleesexpres. Hun vrijwilligers kunnen dan boeken achterlaten.'
Een mooi voorbeeld van een samenwerking is met Bibliotheek Kampen. Ook daar begon het – een jaar of vijf geleden – met een station op een basisschool, vertelt Irma Hollander, consulent Jeugd & Educatie. 'De stations zijn een prachtige manier om kinderen toegang tot boeken te bieden, zeker in coronatijd. Kinderen hoeven boeken niet terug te brengen en bang te zijn dat ze te laat-geld moeten betalen. Nee, ze mogen ze gewoon houden.'
Dit kreeg een vervolg dankzij de plaatselijke Rotary. Deze zette een reeks Kinderzwerfboekstations neer in de stad om de laaggeletterdheid te bestrijden en doneerde 1500 euro aan de bibliotheek om deze te vullen – plus 300 euro om er pr voor te bedrijven. Mede hierdoor zette de bibliotheek in 2020 voor het eerst drie fietsroutes uit langs de stations die eindigden in de bibliotheek, waar deelnemers een puzzeltocht konden doen. Sponsors zorgden voor bijvoorbeeld limonade.
'Ik was echt verbaasd om te merken hoe succesvol het was', zegt Hollander. 'De samenwerking met de beheerders van de stations is zeer waardevol om boeken laagdrempelig bij kinderen te krijgen', zegt Hollander. 'En het wérkt. Ik was echt verbaasd om te merken hoe succesvol het was. In de zes weken dat de zomervakantie duurde, legden 183 kinderen en 106 ouders de fietsroutes af. We hebben het daarom een jaar later herhaald, maar zijn de stations ook intensiever gaan gebruiken. Zo had een collega van marketing dit jaar een *zomerdoeboek* gemaakt met al onze activiteiten in de zomer en het najaar. Die konden we daar mooi neerzetten. Zo breidden de stations echt de reikwijdte van de bibliotheek uit.'

Minibiebfestival Zwolle

TEKST: MENNO GOOSEN

Onlangs ontving Bibliotheekblad een mail van Freek van der Heide, adviseur buurtcultuur & amateurkunst bij Stadkamer in Zwolle. Vanuit Stadkamer houdt hij zich bezig met minibiebs. 'Met ondersteuning kon een groepje enthousiastelingen in Zwolle in 2019 het allereerste Minibiebfestival van Nederland organiseren: een weekend met kleine activiteiten bij zo'n twintig minibiebs die overal in Zwolle te vinden zijn. Er was van alles te doen: luisteren naar prachtige verhalen van de Vertelvrouwe, hightea en open podium, een minilezing enneagram en les Chinese bewegingsleer, voorlezen, schminken, boekenbingo en boekenleggers maken, workshop handletteringen en nog tal van andere activiteiten. Sommige waren een succes, sommige ook totaal niet, zeg ik er in alle eerlijkheid bij. De voorbereidingen voor de tweede, verbeterde editie in 2020 waren in gang gezet, maar ja … corona zette de zinnen even op een heel ander spoor. Inmiddels zijn we bezig om te onderzoeken of we dit jaar weer een festival kunnen organiseren nu de coronamaatregelen verleden tijd zijn.'

Meer informatie: freek.vanderheide@stadkamer.nl

Foto: Kasper Veenstra

De minibieb van Miranda Huypkens-Nies

TEKST: HILDE SCHIPPER

'Mijn naam is Miranda Nies, ik ben 42 jaar oud en ik ben bibliotheekmedewerkster in de Bib Maaseik (België) en daarnaast medisch pedicure met een eigen salon. Mijn minibieb vind je aan de Vlasbrei in Molenbeersel (België). Het idee om een minibieb te beginnen (in Vlaanderen zeggen we overigens bib in plaats van bieb) groeide tijdens mijn opleiding voor bibliotheekassistent/dossierbeheerder. Daar kwam het onderwerp *little free library* ter sprake tijdens een van de lessen. In Nederland waren de kleine kastjes op dat moment flink aan populariteit aan het winnen, en ook in België (vooral in de grensstreek) zag je ze hier en daar opduiken. Omdat ik ook een tijdje meegedraaid heb in de *Hebban young adult genreclub*, en geregeld meedeed aan leesclubs, had ik intussen een flinke stapel boeken verzameld. Het zou spijtig zijn als die ongebruikt stof liggen te vangen. Dus tijdens de eerste lockdown, hebben we ons eerste boekenkastje, *De Boekenmus* genaamd, geplaatst. Dat was in maart 2020. Met mondjesmaat ontdekten de vele wandelaars het kastje. Een minibieb in het dorp was duidelijk nog niet ingeburgerd! Ik heb inmiddels een grotere minibieb. Deze is gevuld met alles wat je in een gewone bieb ook kunt vinden. Ik heb zelf een flinke voorraad boeken en dus wissel ik ze zodat er regelmatig nieuwe boeken liggen. Er liggen allerlei genres fictieboeken voor jong en oud in. Maar ook non-fictie boeken en bijvoorbeeld taalcursussen, reisgidsen en anderstalige boeken. Verder heb ik een notitieboekje in de kast liggen. Hierin kunnen mensen een boodschap of een suggestie achterlaten. Zelf stop ik geregeld bij een kastje, gewoon om eens tussen het aanbod te neuzen. Meestal neem ik niets mee. Ik krijg nu al niet alles wat ik wil gelezen.'

Foto: Hilde Schipper

Je hebt zelfs de media gehaald met je initiatief …

'Klopt! Een tijdje terug stonden er foto's in de krant van een opening door de burgemeester van een nieuwe minibieb in de gemeente. Er werd door mensen gereageerd dat dit niets nieuws was, en dat er bij mij in de straat al langer een stond. Ik reageerde dat de geopende inmiddels al de derde was, en waar ze de andere twee konden vinden. Enkele dagen later kreeg ik bericht van iemand van de gemeente. Of ik geïnterviewd wilde worden voor het gemeenteblad. De gemeentemedewerker vond dat de andere minibiebs óók aandacht verdienden. En zo geschiedde. Daarna wisten andere media me ook te vinden. Ik was te horen op de lokale radio en er stonden plots foto's van mij in verschillende kranten. Het heeft de bekendheid een flinke boost gegeven. Sinds toen stoppen er dagelijks verschillende mensen bij het kastje. Er liggen regelmatig andere boeken in, dus er wordt ook lustig geruild. De mensen snappen nu echt het concept, er staan geregeld donaties op de stoep en mensen durven ook echt te gaan neuzen in de kast. Ook mijn Facebookpagina (Boekenmus), en Instagramaccount (Bookstagramboekenmus) helpen mee aan de bekendheid.'

Je organiseert daarnaast ook regelmatig activiteiten …

'Ik heb met kerst voor de kleinsten een kleurplatenactie gedaan. Ik legde minibiebgerelateerde kleurplaten neer. Kinderen konden hun gegevens op de tekening invullen, en daarna gaf ik een klein cadeautje af aan huis. Ook leg ik soms gadgets in de boekenkast zoals plaktattoos en boekenleggers. Verder waren er tijdens de lockdowns allerlei initiatieven. *Berenjacht*, *Spiekpietjes* zoeken

en *Versierde stenen (Bieësel Rocks)*. Ik deed overal aan mee en maakte dit ook bekend op sociale media. Zo kwam de bieb nog meer in de picture en raakten de mensen ermee vertrouwd.'

Wat heeft jouw minibieb je opgeleverd?
'Iedere keer als ik iemand in mijn bieb zie neuzen, krijg ik een warm gevoel. Een kind dat huilt omdat hij in het kastje wil kijken en niet naar huis wil. Twee tieners die op het muurtje zitten bladeren in een boek. Of een man die de wegwerkzaamheden met een stapel boeken in zijn armen trotseert om ze te komen ruilen. Mijn doel was boeken een tweede, derde, vierde leven te geven en hopen een beetje te kunnen bijdragen aan het leesplezier van de medemens. Als dat bij één iemand zou lukken was ik al héél blij. Dat het zo'n succes zou worden had ik nooit durven dromen. Missie meer dan geslaagd zou ik zeggen. Ik ben een trotse én blije minibiebeigenaar! Mét dank aan de gulle gever van de tuinkast, mijn man voor het opfrissen ervan én alle gulle donateurs!'

Denk je dat de minibieb concurrentie vormt voor de gewone bibliotheek?
'Nee, zeker niet. Mensen die de nieuwste boeken willen lezen gaan hiervoor steevast naar de bieb en lenen ze daar. Deze boeken vind je meestal niet zo snel in een minibieb. En leners van de gewone bieb zijn ook vaak gericht op zoek naar iets. In een minibieb is het iedere keer een verrassing wat het aanbod is.'

Heb je zelf wel eens een mooi boek gevonden in je minibieb?
'Een prachtig kookboek van Yotam Ottolenghi.'

De minibieb van Inge Brunnekreef-Harbers

TEKST: HILDE SCHIPPER

'Mijn naam is Inge Brunnekreef, ik ben 49 jaar oud en ik ben dit jaar begonnen aan de studie voor helpende plus. Mijn minibieb heet Inge's minibieb en vind je aan de Muldershof in Enter (Overijssel). Als kind was ik al dol op lezen en ging ik wekelijks naar de bibliotheek. Dit is met de jaren niet veranderd, al ben ik geen lid meer van de bibliotheek omdat ik zelf te veel boeken heb. Ik recenseer geregeld boeken en zo wordt mijn boekenstapel steeds groter. De liefde voor het lezen wilde ik graag doorgeven, vandaar deze minibieb die ik gestart ben in oktober 2020 nadat mijn man deze als verrassing voor mij had gemaakt.
In mijn minibieb vind je voornamelijk thrillers (ik ben dol op dat genre) en romans, en een gedeelte met kinderboeken. Wekelijks zie ik veranderingen in mijn minibieb. Ik kijk meestal dagelijks naar de inhoud en zet alles weer netjes. Ik wissel de boeken vaak na een maand.
De gesprekken met de bezoekers zijn echt waardevol. Vorig jaar heb ook meegedaan aan de dag van de minibieb. Daarvoor had ik leuke extraatjes bij de bieb geplaatst, zoals iets lekkers, een kleurplaat, extra boeken, happy stones, boekenleggers enzovoorts. Als we gaan fietsen zitten er standaard een paar boeken in mijn fietstas. Je weet maar nooit of je een minibieb tegenkomt. Ook bezoek ik af en toe naburige boekenkasten. Ik ruil soms maar laat er vaak ook boeken achter.'

Denk je dat de minibieb concurrentie vormt voor de gewone bibliotheek?
'Dat denk ik niet. Als je echt nieuwere boeken wilt lezen, dan kun je deze bij de bibliotheek reserveren. Je vindt niet altijd nieuwe boeken in een minibieb. Voordeel van de minibieb is dat er geen inleverdatum bij zit, en dus geen boetes.'

Heb je zelf wel eens een mooi boek gevonden in je minibieb?
'Ik zag laatst het boek *Tegenlicht* van Esther Verhoef. Dit had ik ooit uitgeleend maar nooit teruggekregen. Hier was ik wel blij mee.'

Foto: Marieke Amelink

De minibieb van Ria van der Burgt

TEKST: HILDE SCHIPPER

'Mijn naam is Ria van der Burgt, ik ben 54 jaar oud en ik werk als administratief medewerkster. Mijn minibieb staat aan de Galkemaheerd in Groningen. Ik vond minibiebs altijd al leuk. Er zijn er verschillende in mijn wijk. Toen ging ik aan BookCrossing* doen en via andere BookCrossers kreeg ik ineens allemaal boeken, om te crossen, en te lezen natuurlijk. Ook vrienden en familie gaven hun boeken aan mij, dus toen ontstond het idee zelf ook maar een minibieb te beginnen. Inmiddels bestaat deze 1,5 jaar. Ik probeer de inhoud te variëren. Sowieso staan er standaard twee tot drie planken met kinderboeken. Daarnaast thrillers, literatuur en romans. Soms wat non-fictie. Er komen dagelijks bezoekers kijken naar het aanbod, maar er worden niet dagelijks boeken bij gezet. Het leuke is dat er ook veel kinderen naar mijn minibieb komen. Helaas gooien ze soms wel alles overhoop, maar ik ben blij als kinderen interesse hebben in boeken. Er lag zelfs een keer een briefje in mijn minibieb van een meisje dat heel blij was geweest met een boek. Ook leuk vind ik het als mensen mij aanspreken op dit initiatief. Vaak komen ze dan nog tassen vol met boeken brengen. Zelf bezoek ik ook nog steeds minibiebs. Boeken die al lang in m'n bieb staan, breng ik naar andere. Sowieso probeer ik overal waar ik kom een minibieb te vinden. En ik doe natuurlijk nog aan BookCrossing.'

Foto: Hilde Schipper

Denk je dat de minibieb concurrentie vormt voor de gewone bibliotheek?
'Nee, integendeel. Bij een minibieb ben je afhankelijk van een klein aanbod. In de gewone bibliotheek kun je vrijwel alle boeken vinden die je zoekt. Een minibieb kan zelfs stimulerend werken voor de bibliotheek, bijvoorbeeld als je er een deel van een serie vindt en de rest ook wilt lezen.'

Heb je zelf wel eens een mooi boek gevonden in je minibieb?
'Ik vond *Het Allerkleinste* van Dirk Ridder wel grappig. Een stripboek over de kleinste bouwstenen van de werkelijkheid, geïnspireerd op het tv-college dat Robbert Dijkgraaf gaf voor DWDD University, maar ik was ook heel blij met *Wild* van Harlan Coben.'

**Over BookCrossing lees je meer in kadertekst Tips & tricks.*

De minibieb van Isabel Crapels

TEKST: HILDE SCHIPPER

'Mijn naam is Isabel Crapels, ik ben 43 jaar oud en ik werk als administratief medewerkster. Mijn minibieb vind je aan de Korenbloemstraat in Roggel (Limburg). Ik ben de minibieb begonnen omdat ik veel gelezen boeken op zolder had liggen, en dat vond ik zonde. Ik wilde ze graag delen met anderen. Ik had gelezen over het bestaan van minibiebs en vond dat een erg leuk idee. Inmiddels heb ik mijn minibieb sinds 2005, en in 2020 is er nog een apart *Kinderzwerfboekstation* bij gekomen. In mijn minibieb staat van alles wat: romans, thrillers, waargebeurd, feelgood, young adult, kinderboeken et cetera. Het aantal bezoekers wisselt: soms komt er dagen niemand, andere dagen komen er meerdere mensen per dag. Ik vind het leuk om andere mensen blij te maken met boeken en het is leuk om af en toe een praatje te maken met de bezoekers. Ook worden er geregeld boeken gebracht, zo blijft het aanbod steeds wisselen. Zelf bezoek ik regelmatig andere minibiebs. Ik maak fietstochten in de buurt en breng of ruil dan boeken.'

Denk je dat de minibieb concurrentie vormt voor de gewone bibliotheek?
'Ik zie het zelf meer als een aanvulling op de gewone bibliotheek. Bij de gewone bibliotheek heb je veel meer keuze, dus wat dat betreft is het geen concurrentie. Toen de gewone bibliotheken gesloten waren wegens corona, werd er veel gebruikgemaakt van minibiebs en zijn er ook veel nieuwe minibiebs bijgekomen. Ik vind dat de gewone bibliotheken zeker moeten blijven bestaan.'

Heb je zelf wel eens een mooi boek gevonden in je minibieb?
'*Ik reis alleen* van Samuel Bjørk. Ik kende de boeken van die schrijver nog niet, dus ben ik het boek gaan lezen om te kijken of ik het leuk vond. Het beviel zo goed, dat ik zijn andere boeken ook ben gaan lezen.'

Foto: Hilde Schipper

Tips & tricks

Wil je zelf een minibieb starten? Of bezit je er al eentje? Minibieb-eigenaren Miranda, Inge, Ria en Isabel (zie de vorige interviews) hebben de volgende tips voor je …

TEKST: HILDE SCHIPPER EN MENNO GOOSEN

• Absoluut noodzakelijk: zorg dat je minibieb waterdicht is. Het is vreselijk als mooie boeken door de regen verpest worden. Ze gaan kromtrekken en in het ergste geval schimmelen. Het beste is om een minibieb met deurtjes te hebben. Als dat niet kan, maak dan een afdakje. Kit de naden en gebruik een goede, waterafstotende lak.
• Zet je boekenkast goed in het zicht. Dit helpt vandalisme tegengaan (zie ook de kadertekst 'Je hebt me veel pijn gedaan').
• Zorg dat je bieb gemakkelijk bereikbaar is voor jong en oud, mobiel en minder mobiel.
• Zorg voor bekendheid. Maak een Facebookpagina aan en post er geregeld iets op.
• In het verlengde daarvan: neem contact op met het regionale huis-aan-huisblad of andere regionale media. Vaak vinden ze dit een leuk onderwerp om iets over te schrijven.
• Maak flyers en deel ze uit in je wijk. Bij supermarkten kun je vaak een mededeling op een prikbord hangen.
• Maak een plank met kinderboeken, en zorg dat deze op 'Kinderzwerfboekstation' staan.
• Als je in een kinderrijke buurt woont, is lid worden van *Kinderzwerfboeken* een aanrader. Je kunt dan zelf een 'kinderzwerfboekstation' worden. Kinderzwerfboek wil kinderen stimuleren om in hun vrije tijd boeken te lezen. Zie kinderzwerfboek.nl
• Het is leuk om voor de kleinsten iets te organiseren. Bijvoorbeeld een kleurplaatwedstrijd. Ook vinden kinderen kleine cadeautjes zoals stickervellen leuk.
• Zorg voor een ordelijke boekenkast. Zet hem niet te vol en houd je boekenkast bij. Boeken die ernstig beschadigd of vies zijn, kunnen bij het oud papier. Boeken die erg muf ruiken of naar rook stinken, zijn ook niet aantrekkelijk.
• Zorg voor variatie. Op tien exemplaren van *Vijftig tinten grijs* zit niemand te wachten. Ook boeken die erg gedateerd zijn, bijvoorbeeld *Windows 95 voor Dummies*, kun je maar beter wegdoen.
• Ruilboekenkasten zijn een welkome bron van inkomsten voor handelaars. Als je ziet dat iemand met tassen vol boeken wil weggaan, spreek diegene er dan op aan. Je kunt dit voorkomen door een stempel (of sticker) in het boek aan te brengen met de naam van je boekenkast of een term als 'Ruilboek' of 'Zwerfboek'.
• Plaats een duidelijke sticker op je boekenkastje met een mailadres of telefoonnummer zodat mensen contact met je kunnen opnemen.
• Op minibieb.nl vind je nog meer tips en kun je een boekenkastje bestellen. Ook staat op deze site een overzicht van minibiebs in Nederland. Een soortgelijke site is minibibliotheek.nl
• Op Facebook zijn verschillende groepen over minibiebs te vinden, bijvoorbeeld Minibiebbeheerders.
• Op bookcrossing.com vind je een uitgebreid platform waar boeken verbonden worden met mensen. BookCrossing betekent: een boek een unieke identiteit geven, zodat het, als het boek wordt doorgegeven van lezer naar lezer, kan worden gevolgd en zo zijn lezers met elkaar verbindt. Er zijn momenteel 1.933.390 BookCrossers en 13.730.450 boeken die reizen door 132 landen. Leden kunnen hun individuele boeken markeren en volgen door deze te voorzien van BCIDs (BookCrossing identificatienummers). Elk BCID is uniek – als het eenmaal is ingeschreven op de site, kan het boek voor altijd worden gevolgd en steeds weer gemeld. Ook kun je makkelijk zelf op zoek gaan naar een bepaalde titel.

Foto: Menno Goosen

Een minibieb aan het Entrepotdok in Amsterdam Centrum.

Collectietips

Het lied van de spreeuw

Auteur: Octavie Wolters
Uitgeverij: Ploegsma
ISBN: 9789021681924

Een spreeuw vliegt over het land en ziet alle schoonheid onder haar. Ze wil een lied zingen *over hoe mooi alles is als je kijkt zoals ik*. Dat vertelt ze aan de specht, en die geeft aan dat ze dan niet moet vergeten om over de bomen te zingen *die precies tussen hemel en de aarde in staan*. En van alle dieren die spreeuw over haar lied vertelt, krijgt ze dingen te horen die ze niet mag vergeten. Uiteindelijk zingt de spreeuw haar lied. Kunstzinnig prentenboek over goed kijken om te zien hoe mooi de natuur is. Het is een stapelverhaal, waarbij het lied van de spreeuw steeds uitgebreider wordt. Het verhaal wordt op een poëtische wijze verteld. De krachtige linosneden zijn in zwart-wit, met slechts een gele steunkleur voor de snavel en de poten van de spreeuw. Bijzonder is als de spreeuw de ijsvogel spreekt, de tekst is dan in spiegelbeeld in het water afgebeeld. Een geslaagde ode aan de schoonheid van de natuur. Bijzonder eerste prentenboek van schrijver en beeldend kunstenaar Octavie Wolters. Vanaf ca. 5 jaar.

Knappe Kronkels: waarom jouw hersenen zo bijzonder zijn

Auteur: Hanna Holwerda
Uitgeverij: Columbus
ISBN 9789085434665

Hoe werken hersenen en wat maakt ze bijzonder? Lees, leer, doe, ervaar, herinner en begrijp. Thema's als hersenschors, hersenstam, geheugen en emoties worden helder uitgelegd en toegelicht aan de hand van een mix van feiten, (bizarre) weetjes, wetenschappelijke namen, wat zit waar – en wat als het misgaat – tekstblokjes, proefjes en makkelijk uit te voeren doe-ideeën. Ook de rol van zintuigen, zenuwstelsel, bewegen, taal en zorgen voor je hersenen krijgt op dezelfde wijze ruime aandacht. Kleine kleurenfoto's, schematische tekeningen en pictogrammen ondersteunen de informatie en maken deze inzichtelijk. De stevige uitgave is een rijke, informatieve mix die nergens belerend wordt, die inhoud en vorm als vanzelfsprekend aan elkaar rijgt, die ruimte geeft aan en de balans vindt tussen feiten en bijzonderheid. Bevat een inhoudsopgave, maar geen register. Onmisbare uitgave voor jonge wetenschappelijke onderzoekers: hink-stap-sprong lezen, je hersens aan het werk zetten en je blijven verwonderen! Vanaf ca. 10 jaar.

Ali en Nino

Auteur: Kurban Saïd
Uitgeverij: Rainbow
ISBN: 9789041714329

De liefdesgeschiedenis van Ali Shirvanshir, een jonge adellijke moslim, en Nino Kipiani, dochter van een christelijke zakenman. Het verhaal speelt zich af in Bakoe (Azerbeidzjan), een stad aan de Kaspische Zee waar oost en west elkaar ontmoeten. Ali, de verteller, houdt al vanaf zijn kinderjaren van Nino. Hij voelt zich één met Azië, zij met Europa. Ondanks de grote cultuurverschillen overwint hun liefde en trouwen ze. Totdat twee cruciale momenten uit de geschiedenis zich onherroepelijk aan hen opdringen: de Eerste Wereldoorlog en de Russische Revolutie. Ali vecht voor een onafhankelijke islamitische staat, een verloren gevecht tegen het Rode Leger, en sterft. Nino kent de afloop bij voorbaat en vlucht na een dramatisch afscheid weg uit Bakoe. Prachtig geschreven, meeslepende en ontroerende roman. Achter het pseudoniem Kurban Saïd gaat Lev Nussimbaum (1905-1942) schuil, die werd geboren in een rijke joodse familie in Bakoe. Deze versie van het Romeo en Julia-verhaal, voor het eerst in 1937 in Wenen gepubliceerd, kan met recht een meesterwerk worden genoemd. Herdruk als Rainbow pocket.

Knuffelcontact & waterwappie

Auteur: Vivien Waszink, Veronique De Tier
Uitgeverij: Instituut voor de Nederlandse taal
ISBN: 9789463192446

Een boeiend aspect van een levende taal is dat er constant nieuwe woorden ontstaan. De auteurs, beiden als taalkundige verbonden aan het Instituut voor de Nederlandse Taal, beschrijven de nieuwe woorden van het jaar 2021. Ze onderzochten hoe en waar de woorden zijn ontstaan, hoe ze zijn gevormd en wat ze betekenen. In 2021 is een vloedgolf aan nieuwe woorden ontstaan. Uiteraard is de coronapandemie de grootste leverancier, denk aan 'kapsalontoerist', 'vaccinatievoordringer' en 'zoomzombie'. Maar ook in andere sectoren van de samenleving was er taalaanwas. Zo worden nieuwe woorden over natuur en milieu, lifestyle, opvoeden, gezondheid en neologismen uit de politiek en onlinewereld taalkundig geanalyseerd. Zowel Nederlandse als Belgische taalvondsten worden behandeld. De taalgids is prachtig uitgegeven en bevat naast vele foto's een register met honderden nieuwe woorden. De auteurs wijzen erop dat de taalaanwas vanaf 2018 ook digitaal wordt bijgehouden in het 'Woordenboek van Nieuwe Woorden', te vinden op de site van het Instituut voor de Nederlandse Taal.

In deze rubriek, samengesteld door NBD Biblion, vind je een viertal recent uitgekomen boeken. Via shop.nbdbiblion.nl/bibliotheekblad zijn de boeken makkelijk terug te vinden. Persberichten over nieuw verschenen boeken kunt u sturen naar redactie@bibliotheekblad.nl.

Service design maakt betekenisvolle rol voor Antwerpse bibliotheken zichtbaar

‘We hebben nu één verhaal’

In Antwerpen namen ze de klant als uitgangspunt om bibliotheekdiensten te ontwikkelen. Dat leverde de inwoners veel op: geen boetes meer, ruimere openingstijden en maximale inzet op leesplezier en taalontwikkeling van kinderen en jongeren.

TEKST: ELSELIEN DIJKSTRA
FOTO’S: OPENBARE BIBLIOTHEEK ANTWERPEN

Mieke van Geel, programmaleider voor het netwerk van openbare bibliotheken van de stad Antwerpen, volgde een opleiding service design en kreeg in dat kader de kans om service design in te zetten op de vraag hoe de bibliotheken relevant kunnen zijn voor de stad.

Net als in veel Vlaamse bibliotheken speelt in de bibliotheken van Antwerpen al jaren op de achtergrond een grote prangende vraag: wat is het belang van een bibliotheek in een samenleving die steeds minder leest en waar je alle informatie op internet kunt vinden? Die vraag dringt zich voor Vlaamse bibliotheken nog meer op sinds het wegvallen van de verplichte bibliotheek in 2015, én van de gegarandeerde geldstroom die daarbij hoorde. Opeens moeten bibliotheken hun eigen bestaan verdedigen tegenover hun gemeente- of stadsbestuur.
Natuurlijk hebben bibliotheken al meerdere rollen voor zichzelf omschreven, zoals het bijdragen aan mediawijsheid, studieplekken bieden en de rol van derde huiskamer of beleefbibliotheek. Maar wat als in de praktijk toch maar een klein deel van alle inwoners van de bibliotheekdiensten gebruik blijft maken?

Reis van de klant

Ook in Antwerpen liepen ze hier tegenaan. De hoofdbibliotheek Permeke trok bijvoorbeeld steeds meer bezoekers, maar die maakten niet allemaal gebruik van de diensten die de bibliotheek te bieden heeft. Het aantal ongeletterden in de stad bleef stijgen, en de ontlezing zette steeds verder door. Dankzij het inzetten van onderzoeksmethodes op basis van *service design* vonden ze in Antwerpen antwoorden op de vraag waarom ze niet alle doelgroepen wisten te bereiken, en ze ontwikkelden een plan. Het grote verschil met de werkwijze tot nu toe is dat niet langer de bibliotheekdiensten en het aanbod als uitgangspunt worden genomen, maar de inwoners van de stad.
Service design of design thinking is ontstaan in het bedrijfsleven en heeft als doel om diensten en producten te ontwikkelen die zo veel mogelijk voldoen aan de behoeften van de klant. Daarin staat de 'reis van de klant', de *customer journey*, centraal. Design is niet het laatste wat aan een product wordt ontwikkeld, vanaf het begin wordt gekeken op welke manier een ontwerp het beste tegemoetkomt aan de behoeften van de klant. Een van de basisprincipes van service design is dat producten en diensten niet op zichzelf staan, maar onderdeel uitmaken van een heel systeem van interacties. Alles is met elkaar verweven. Daarom is diepgaand onderzoek nodig waarin het niet gaat om problemen oplossen, maar om problemen definiëren. Diensten worden niet ontworpen voor mensen, maar mét mensen. Op de website van het meerjarenplan van de Antwerpse bibliotheken legt Andries Reymer uit wat service design betekent voor bibliotheken. De grootste uitdaging is volgens hem: problemen niet meteen willen oplossen, maar het probleem eerst goed leren begrijpen.

Design thinker

Als voorbeeld gebruikt Reymer de vraag naar de rol van de bibliotheek in 2030. Welke rol speelt een bibliotheek in een tijd waarin content continu heel eenvoudig beschikbaar is via e-readers, Netflix en smartphones? Daar worden verschillende antwoorden op gegeven, maar de vraag is volgens hem: 'Weet je dat zeker? Is een belevenisbibliotheek echt wat mensen willen?' Om zeker te weten wat bezoekers van bibliotheken willen is kwalitatief diepgravend onderzoek nodig. Het is nodig om te begrijpen wat mensen doen. Waar dromen ze van? Wat hebben ze nodig?

Het liefst wil een *design thinker* achterhalen wat mensen nodig hebben zonder dat ze zelf weten dat ze het nodig hebben. Andries Reymer noemt als voorbeeld de ontwikkelaars van de tablet. 'Als ze mensen hadden gevraagd "Wil je een beeldscherm zonder toetsenbord?", dan zou iedereen "nee" hebben gezegd', vertelt hij. Toch werd de iPad een groot succes omdat het aansloot bij een behoefte die mensen hadden waarvan ze zich niet bewust waren. Mieke van Geel, programmaleider voor het netwerk van openbare bibliotheken van de stad Antwerpen, volgde een opleiding service design en kreeg in dat kader de kans om service design in te zetten op de vraag hoe de bibliotheken relevant kunnen zijn voor de stad. De uitgangspositie van de Antwerpse bibliotheken was niet slecht, meldt ze, maar er waren redenen genoeg om toch dieper onderzoek te doen. 'Er lag al een gebruikersonderzoek van de Universiteit van Brussel, daaruit bleek dat de leencijfers stabiel bleven, of een lichte daling vertoonden, maar dat het aantal bezoekers juist was gestegen. Het Brusselse onderzoek was gericht op de ervaringen van gebruikers van de bibliotheek die al lid waren, maar we waren vooral erg benieuwd naar wie die 8.000 bezoekers per dag waren, waaronder een groot aantal niet-leden. Om dat te onderzoeken hebben we de Antwerp Management School gevraagd.'

Krachtlijnen

Samen met de Antwerp Management School startten de bibliotheken een traject op basis van de principes van service design, naar wat (potentiële) klanten van een bibliotheek verwachten. Hoe ervaren zij een bezoek aan de bibliotheek? Wat is hun customer journey, wat komen zij tegen op hun reis naar en in de bibliotheek? Daarbij werden focusgroepen gevormd met verschillende doelgroepen. Kinderen, jongeren, anderstaligen, jonge ondernemers, ouderen, hooggeletterden … werden uitgebreid geïnterviewd en maakten deel uit van focusgroepen waarin hun

gebruik van media, muziek, boeken, films werd bevraagd. En dit los van de bibliotheek. Er werden tachtig diepte-interviews afgenomen bij niet-leden; er werden rondetafelgesprekken gevoerd met honderd deelnemers aan focusgroepen en daarnaast vormden de antwoorden van de 2.000 respondenten van het onderzoek van de Universiteit van Brussel een uitgebreide bron voor het onderzoek.

Uit het onderzoek kwamen negen verschillende klantprofielen naar voren (zie kader). Klanten met hun eigen wensen voor een bibliotheek en hun eigen customer journey. Het bleek dat de Antwerpse bibliotheken slechts voor drie profielen waren ingericht: de traditionele veellezer, de leergierige informatiespeurders en de leergierige jonge boekenwurm. Met andere klantprofielen werd tot nu toe weinig rekening gehouden. Door het selecteren van vijf krachtlijnen in de langetermijnplannen die het meest ingrijpen op stedelijke uitdagingen (zie kader) wil Antwerpen de bibliotheken op termijn zo inrichten dat ook beter in de behoeften van de andere zes klantprofielen wordt voorzien.

De meeste mensen deugen

Ook bleek uit het onderzoek dat veel mensen drempels ervaren om lid te worden van de bibliotheek of om materiaal te lenen. De drie grootste drempels bleken de beperkte openingstijden, het boetebeleid en een onwelkom gevoel in de bibliotheek. Zonder de insteek van *service design* waren die drempels mogelijk niet opgemerkt. De omwenteling zit hem in de blik, zo blijkt uit wat Mieke van Geel vertelt. 'Tot nu toe vinkten we de toegankelijkheid af op basis van de spreiding van de bibliotheken in de stad. Als je naar de ligging van de vestigingen kijkt, is die goed. Maar na schooltijd en in het weekend bleek de toegankelijkheid een stuk minder. Juist in de meest uitdagende wijken waren alle bibliotheken daar na vijf uur gesloten.'

In verschillende Antwerpse bibliotheekvestigingen zijn de openingstijden daarom nu aangepast. Bovendien zijn er twee bibliotheken waar je na openingstijd nog terechtkunt zonder dat er personeel aanwezig is.

Mieke van Geel verwacht weinig problemen met de onbemensde bibliotheken. 'We waren tot nu toe heel erg gericht op controle in onze organisatie, terwijl meestal maar een heel kleine minderheid voor problemen zorgt. We willen ons organiseren op de meerderheid omdat de meeste mensen deugen. Controle organiseren getuigt van weinig vertrouwen in onze klanten en is bovendien duur.'

Toch worden niet helemaal alle remmen losgelaten: klanten die na openingstijd de onbemensde bibliotheek willen bezoeken, moeten zich registreren en ouder zijn dan achttien jaar.

Angst voor boetes

Een andere vorm van loslaten is het afschaffen van het boetesysteem, mede geïnspireerd door ervaringen van bibliotheken in Groningen, Eindhoven en een regiosamenwerking in Nederland. 'Het boetesysteem kostte ons meer dan het opleverde,' vertelt Mieke van Geel, 'om diensten aan te bieden aan alle verschillende klantprofielen moeten we ons zo *lean* mogelijk organiseren. We kunnen onze energie beter op een andere manier inzetten. Bovendien leidde het boetesysteem er soms toe dat ouders hun kind geen lid meer maakten van de bibliotheek uit angst voor boetes. Vooral voor gezinnen in armoede is het een ramp als boetes oplopen tot hoge bedragen waar de deurwaarder voor langskomt.'

De negen klantprofielen van Antwerpse bibliotheekbezoekers

1: Traditionele veellezers*
Kernwoorden: literair, conservatief, hooggeletterd
Inkomen: hoog

2: Actieve ontspanningszoekers
Kernwoorden: veel vrije tijd, nabijheid, betaalbaar
Inkomen: laag

3: Stadse inspiratiesnuffelaars
Kernwoorden: delen, profileren, urban, ontmoeten
Inkomen: gemiddeld tot hoog

4: Leergierige informatiespeurders*
Kernwoorden: kritisch, geëngageerd, hoogopgeleid, diversiteit
Inkomen: gemiddeld

5: Zorgzame toekomstbouwers
Kernwoorden: opvoeding, betere toekomst, leren, integreren
Inkomen: laag tot gemiddeld

6: Sociale belevingszoekers
Kernwoorden: influencers, digitaal, sociaal, erbij horen, generatie Z (+13)
Inkomen: geen

7: Bevlogen toekomstbouwers
Kernwoorden: milieubewust, sociaal, drukbezet, opvoeding ('educatief verantwoord')
Inkomen: gemiddeld tot hoog

8: Leergierige jonge boekenwurm*
Kernwoorden: gezelligheid, leren en willen weten, leuk, mooi, interessant, grappig
Inkomen: geen

9: Jonge third place-gebruiker
Kernwoorden: verveling, op zoek naar invulling voor vrije tijd (8-12 jaar)
Inkomen: geen

*Voor deze drie klantprofielen waren de bibliotheken al goed toegerust. Om aan de behoeften van de andere profielen tegemoet te komen zijn vijf gemeenschappelijke krachtlijnen vastgesteld die op de lange termijn uitgewerkt zullen worden.

Een laatste drempel die de Antwerpse bibliotheken weg willen nemen, is dat niet iedereen zich welkom voelt in de bibliotheek. Antropologe Ruth Soenen en architect Joris Vanreusel werden erbij gevraagd en deden onderzoek naar de ruimte en interacties in de bibliotheek, en ook in de focusgroepen werd onderzocht wat maakt dat mensen zich onwelkom voelen. Nu ligt er een blauwdruk om de bibliotheken anders in te richten. 'De onthaalzone wordt het epicentrum waar in een interactieve setting klanten al heel wat kunnen doen met selfservice, bij een kopje koffie met een medewerker iets bespreken of regelen, andere mensen ontmoeten, kranten lezen …' Er werd ook naar de signalisatie gekeken, waar vakjargon wordt gebruikt dat niet iedereen begrijpt. Als de bieb goed is ingericht volgt een signalisatie in beeld en begrijpbare taal. Soms zit het in kleine aanpassingen, vertelt Mieke van Geel: 'Als er geen ruimte is om bij binnenkomst je kinderwagen te parkeren en een bibliotheekmedewerker vraagt je (heel terecht) om die te verplaatsen vanwege brandgevaar, dan geeft dat een onwelkom gevoel.'

Eén verhaal

Mieke van Geel gebruikte de onderzoeksresultaten als basis voor het nieuwe bibliotheekplan 2020-2025. De noodzaak voor een helder plan was groot, vertelt ze. 'Aan het begin van deze bestuursperiode werd de relevantie van de bibliotheken in twijfel getrokken. Onze eerste reflex was om in de verdediging te gaan, maar eigenlijk moesten we wel bekennen: we hadden geen plan, geen strategie voor de toekomst. We hadden allemaal een ander verhaal en verschillende visies, we konden geen sluitend antwoord geven op de vraag wat bibliotheken de stad te bieden hadden. Antwerpse bibliotheken zetten al jaren in op geletterdheid en leesbevordering, en er zijn tal van initiatieven op dat gebied. Maar de initiatieven bleven versnipperd en daardoor kleinschalig', volgens Mieke van Geel.
Het principe van service design heeft bij het ontwikkelen van het beleidsplan voor een nieuw uitgangspunt gezorgd. Voorheen vertrokken bibliotheken vanuit hun eigen organisatie en wat zij wilden aanbieden. Dankzij service design zijn de klanten het vertrekpunt geworden. Als concreet voorbeeld noemt Mieke van Geel: 'Voorheen was de vraag "wat zullen we aanbieden aan de scholen?" Nu is onze vraag: "welke rol kunnen bibliotheken spelen bij het doel alle kinderen de kans te geven om zich op het gebied van literatuur en lezen te ontwikkelen?" In plaats van occasionele klasbezoeken te organiseren of een lidmaatschap voor docenten, ontwikkelen we samen met partners een doorlopende leeslijn. In plaats van het belang van de instelling bibliotheek, staat het algemeen belang van de stad voorop. We hebben nu één verhaal.'

Boekenstad

Dat verhaal is gekaderd in het bieden van oplossingen voor grotere problemen in de stad, zoals armoede, ongeletterdheid en schooluitval. Met het beleidsplan 2020-2025 zetten de Antwerpse bibliotheken zichzelf opnieuw op de kaart als spil in het web van de Antwerpse lees- en boekenstad. 'De stad Antwerpen trekt voluit de kaart van Antwerpen als lees- en boekenstad en wil lezen aanmoedigen, in het bijzonder bij kinderen', zo staat in het bestuursakkoord. 'De bibliotheken nemen in dit alles een relevante en cruciale rol en positioneren zich op de open (digitale en creatieve) leeromgevingen, competentieontwikkeling van jongeren, cultuur- en herinneringseducatie, cultuurparticipatie, geletterdheid en taaloefenkansen.'

Dankzij dit verhaal en het grotere plan investeert de stad Antwerpen volop in de bibliotheken. Er wordt in 2020-2025 9,2 miljoen in de bibliotheken geïnvesteerd en daarbovenop wordt voor deze bestuursperiode 15,3 miljoen voorzien voor de exploitatie. Zo bezien levert service design heel wat meerwaarde op voor de bibliotheken, en vooral voor de inwoners van de stad.

Naschrift

Meer informatie is te vinden via de verkorte link: tinyurl.com/yhfba45j.

Vijf krachtlijnen waar het Antwerpse bibliotheeknetwerk op inzet

1. Bibliotheken werken innovatieve, open leeromgevingen uit waar de focus ligt op scholieren.
2. Bibliotheken werken op geletterdheid en taalontwikkeling bij kinderen, jongeren en hun begeleiders (doorgaande leeslijn en bouwstenen leesplezier).
3. Bibliotheken werken een open, duurzaam en innovatief aanbod uit voor jongeren en third place-gebruikers met het oog op competentieontwikkeling en creatie (inzicht verwerven door 'doen').
4. Bibliotheken zijn leeromgevingen voor anderstaligen en bieden taaloefenkansen aan volwassenen.
5. Bibliotheken stimuleren een leesklimaat, reflectie, verdieping en meerstemmigheid in de stad.

Blijvende focus op taalarme gezinnen in

Voor baby's, peuters en kleuters is voorschoolse educatie in de bibliotheek een essentiële voorziening om laaggeletterdheid te voorkomen. BoekStart, het begin van de doorlopende leeslijn, vormt voor kinderen van 0 tot 4 jaar het startpunt van de lees- en taalontwikkeling. In het kader van dit aanbod is de stand van zaken omtrent de product- en dienstverlening van openbare bibliotheken voor kinderen van 0 tot 4 jaar via de Bibliotheekmonitor in kaart gebracht.

TEKST: ANNEMIEK VAN DE BURGT (ADVISEUR ONDERZOEK EN KENNISDELING), SHARON VAN DE HOEK (ADVISEUR ONDERZOEK EN KENNISDELING) EN ANNE VAN DEN DOOL (REDACTEUR ONDERZOEK), ALLEN WERKZAAM BIJ DE KB
INFOGRAPHIC: CARLIEN KEILHOLTZ

Breed aanbod voorschoolse educatie in bibliotheken

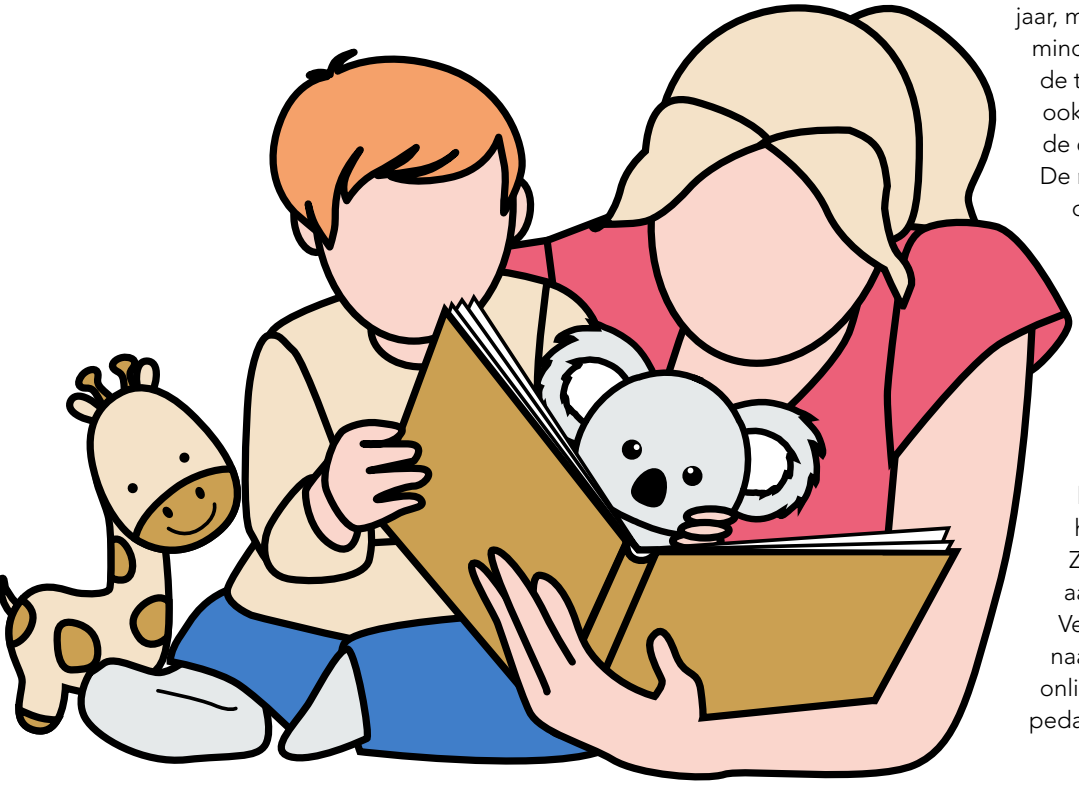
Gemiddeld is één van de vier kinderen van 0 tot 4 jaar in het werkgebied van de responderende bibliotheken lid van de bibliotheek. Bibliotheken bieden niet alleen de mogelijkheid boeken te lezen en te lenen; ze organiseren tal van lees- en mediagebruikbevorderende activiteiten en programma's voor kinderen van 0 tot 4 jaar en hun ouders en andere intermediairs. Zo doen vrijwel alle responderende bibliotheken mee aan De Nationale Voorleesdagen en BoekStart voor baby's, en vier van de vijf aan BoekStart in de kinderopvang. Ook is er aandacht voor training en ondersteuning van bijvoorbeeld pedagogisch medewerkers en ouders. Een opvallende stijging is te zien in de deelname aan de Media Ukkie Dagen: dit percentage steeg van 36% in het schooljaar 2019-2020 naar 54% in het schooljaar 2020-2021.

Blijvende focus op taalarme gezinnen

Bibliotheken blijven speciale aandacht besteden aan taalarme gezinnen, onder meer via de coördinatie van de VoorleesExpress (63%). Hierin is een blijvend stijgende lijn te zien: in 2017 coördineerde nog slechts 38% van de bibliotheken dit programma. Ook werken zes van de tien bibliotheken (59%) samen met partners die zich richten op laagtaalvaardige ouders, zoals de consultatiebureaus, (Digi-)Taalhuizen, gemeenten, maatschappelijk dienstverleners en welzijnsorganisaties. Bijna de helft van de bibliotheken (46%) organiseert verder speciale activiteiten voor taalarme gezinnen.

Invloed van de coronamaatregelen

Ook dit schooljaar hebben de coronamaatregelen invloed uitgeoefend op de dienstverlening van bibliotheken voor 0- tot 4-jarigen. Zij organiseerden, net als vorig schooljaar, minder ouder-kindactiviteiten (74%) en gaven minder vaak voorlichting aan ouders (62%). Door de tijdelijke sluiting van bibliotheken moest ook de uitreiking van de BoekStartkoffertjes en de communicatie daarover worden aangepast. De maatregelen zorgden er bovendien voor dat men de doelgroep minder goed kon bereiken dan voorgaande jaren. Verder werden minder vrijwilligers inhoudelijk geschoold, waarschijnlijk omdat zij de kennis niet direct in praktijk konden brengen.

Alternatieve dienstverlening

Bijna alle bibliotheken boden tijdens de lockdowns alternatieve dienstverlening op het gebied van voorschoolse educatie aan. Ze boden bijvoorbeeld online informatie aan, brachten boeken of haalden ze op. Verder zetten ze hun voorleesactiviteiten om naar een online variant en organiseerden ze online informatiebijeenkomsten voor ouders of pedagogisch medewerkers. Veel bibliotheken

aanbod rondom voorschoolse educatie

beschouwen deze webinars als een succes, mede vanwege de hoge opkomst. Toch bleek het opzetten van dergelijke alternatieve dienstverlening vaak tijdrovender dan gedacht

Groeiende samenwerking met partners

Het aantal partners dat de bibliotheek bij de dienstverlening voor 0- tot 4-jarigen betrekt, is de afgelopen jaren toegenomen: in 2016 werkten bibliotheken met gemiddeld drie verschillende partners samen, in het schooljaar 2020-2021 waren dat er vijf à zes. Het gaat met name om consultatiebureaus, gemeenten, kinderopvanginstellingen en basisscholen. Deze samenwerkingen worden ook meer geëvalueerd dan in voorgaande schooljaren. In het algemeen vindt meer borging van het aanbod voor baby's, dreumesen en peuters plaats: er zijn meer geoormerkte uren voor beschikbaar.

Aanbevelingen vanuit het Kernteam 0-12 (BoekStart)

Bibliotheken hebben een belangrijke rol, zowel bij het voorkomen van taalproblemen bij de jeugd als bij het ondersteunen van de basisvaardigheden van volwassenen. De inzet op de gezinsaanpak om de cyclus van laaggeletterdheid te doorbreken, wordt elk jaar verstevigd, zoals in dit onderzoek opnieuw blijkt. Er worden nieuwe activiteiten opgezet en verbindingen gemaakt tussen leesbevorderingsprogramma's zoals BoekStart en de Bibliotheek op school, de VoorleesExpress, activiteiten van (Digi-)Taalhuizen en programma's rondom basisvaardigheden. De gezinsaanpak is meer dan een reeks losstaande activiteiten: het is belangrijk om in te zetten op een integrale aanpak met verbindingen binnen en buiten de bibliotheek. Door de gezinsaanpak op strategisch niveau goed vorm te geven en ook te borgen bij samenwerkingspartners, ontstaat een stevig fundament voor de gezinsaanpak op tactisch en uitvoerend niveau.
Het Kernteam prijst het feit dat steeds meer bibliotheken zich bewust zijn van de personeelsuren die nodig zijn voor de kwalitatieve dienstverlening rondom voorschoolse educatie en deze opnemen in hun beleid. Desalniettemin is bij veel bibliotheken meer tijd nodig om de dienstverlening naar een hoger plan te kunnen tillen; maak ook daarvoor personeelsuren vrij. Bekostig de dienstverlening niet enkel met een startsubsidie, maar zet in op structurele middelen. Draag zorg voor structurele inzet van personeel, duurzame plannen en meerjarenbegrotingen, en leg dit vast in lokale (samenwerkings)overeenkomsten met de partners waarin de afgestemde taken, rollen en verantwoordelijkheden staan beschreven. Samenwerking met partners verstevigt de positie van de bibliotheek. Blijf vanuit de Bibliotheek de e-learning Taalstimulering door voorlezen - JGZ onder de aandacht brengen die jeugdartsen en jeugdverpleegkundigen van het consultatiebureau helpt hun deskundigheid op het gebied van leesbevordering te vergroten. Te vinden via de verkorte link: tinyurl.com/2p9yk6k9. Zet ook in op promotie van de dit jaar verschenen e-learning Taalstimulering door voorlezen - Kraamzorg, specifiek gericht op kraamverzorgenden. Te vinden via de verkorte link: tinyurl.com/5c6vmk6u

Aan de slag met KB-instrumenten

Vier van de vijf bibliotheken (83%) maken gebruik van de instrumenten rondom voorschoolse educatie die door de KB worden aangeboden, zoals rapportages, dashboards en infographics. Dit is een stijging ten opzichte van vorige schooljaren. Vier van de tien (40%) bibliotheken maken gebruik van de landelijke rapportage. De lokale infographic wordt door 43% van de bibliotheken geraadpleegd; in het geval van de provinciale en landelijke infographic gaat het om respectievelijk 30% en 27%. Bijna een derde van de bibliotheken (31%) ontvangt ondersteuning van de POI in kwestie om te resultaten te duiden en deze te incorporeren in hun dienstverlening. Bibliotheken gebruiken de resultaten bijvoorbeeld om het beleid vorm te geven, nieuwe doelen te stellen en partners te informeren over de voortgang.

Landelijke resultaten lokaal inzetten

Vier van de tien bibliotheken (39%) brengen de opbrengsten van de samenwerking met partners in kaart. Dit is een stijging ten opzichte van vorig schooljaar, toen nog geen kwart dit deed (23%). Rondom de Bibliotheekmonitor-meting met betrekking tot voorschoolse educatie worden diverse hulpmiddelen gepubliceerd die bibliotheken hierbij kunnen helpen. Daarnaast zijn op bibliotheekinzicht.nl meer landelijke inzichten over de effectiviteit van de dienstverlening terug te vinden. De jaarlijkse Monitor BoekStart in de kinderopvang laat zien hoe het gesteld is met het voorleesklimaart en talige activiteiten in de kinderopvang, en met het beleid daaromtrent.
Deze landelijke rapportage biedt diverse aanknopingspunten om het gesprek aan te gaan, zowel intern als met de gemeente en andere samenwerkingspartners. Naast deze rapportage zijn de resultaten van de Bibliotheekmonitor-meting verwerkt in een landelijke infographic – te downloaden via de pagina Resultaten op Bibliotheekinzicht (tinyurl.com/5yptedra) – en zijn voor de provinciale ondersteuningsinstellingen (POI's) per provincie infographics beschikbaar. De bibliotheken die hebben deelgenomen aan de Bibliotheekmonitor-meting beschikken tevens over een individuele infographic, waardoor de dienstverlening rondom voorschoolse educatie ook op lokaal niveau in kaart is gebracht. Zowel de landelijke en provinciale als de lokale resultaten zijn nader te analyseren via het dashboard Voorschoolse educatie op Bibliotheekinzicht (tinyurl.com/2p8z3yev). Dit dashboard biedt de bibliotheken de mogelijkheid hun individuele resultaten af te zetten tegen de landelijke cijfers, de resultaten van de provincie en bibliotheken van vergelijkbare grootte.

Naschrift

Bij dit artikel hoort een infographic. Deze vindt u op bibliotheekblad.nl/bronnen

Een kijkje bij onze oosterburen (deel II)

Jeugdbieb Gütersloh: eerste

Foto: Eimer Wieldraaijer

Geschäftsführerin Silke Niermann en Michele Wegner, Leiter des Kinder- und Elternbibliotheksteams.

stap naar totale make-over

Met de door Aat Vos heringerichte jeugdafdeling heeft Stadtbibliothek Gütersloh de eerste stap gezet naar een *make-over* van de hele bieb. Een spannend en ongewis traject, want wie via *design thinking* het pad naar vernieuwing inslaat, weet niet wat de eindbestemming is. In de komende edities van Bibliotheekblad zal de redactie regelmatig aandacht besteden aan onze oosterburen*.

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Voor de Stadtbibliothek Gütersloh vormt 1984 een memorabel jaar. Dat jaar betrok de bibliotheek een nieuw pand aan de rand van het centrum van de 100.000 inwoners tellende stad in Noordrijn-Westfalen. Grondlegger van de nieuwbouw was Reinhard Mohn, geslaagd ondernemer en oprichter van de Bertelsmann Stiftung (1977). Revolutionair voor die tijd was dat mediamagnaat Mohn (het bedrijf Bertelsmann AG omvat onder andere de RTL Group, het kende in 2019 een omzet van 18 miljard euro en het biedt emplooi aan een kleine 120.000 mensen) niet alleen de knip trok voor het neerzetten van een 'Prachtbau', maar vooral inzette op het realiseren van een gastvrij en verblijfsvriendelijk publiek instituut.

Marktplein

Wat Mohn voor ogen stond, was het scheppen van een multimediaal marktplein dat als publieksmagneet zou fungeren. Wat betreft de presentatie van de collectie in het nieuwe pand werd gekozen voor de *dreigeteilte* (of *dreigliedrige*) *Bibliothek*, met een *Nah-*, *Mittel-* en *Fernbereich*. Bij *Nahbereich* valt te denken aan flyers die de bezoeker attenderen op lokale evenementen of aan het plaatsen van bestsellers bij de ingang van de bieb. Bij *Mittelbereich* gaat het om het grootste deel van de collectie dat regelmatig wordt ververst c.q. gesaneerd: fictie, non-fictie, magazines, terwijl *Fernbereich* het magazijnbestand behelst, boeken die zelden worden uitgeleend of die van grote historische waarde zijn.

Showroom

Hoe vernieuwend het concept indertijd ook was, onderhand is de tijd aangebroken om de bibliotheek te moderniseren. Daarbij wordt gekozen voor een gefaseerde aanpak, waarbij als eerste de jeugdbibliotheek in een nieuw jasje is gestoken. Kort door de bocht: anno 2022 kun je de Stadtbibliothek Gütersloh zien als *Zweigeteilte Bibliothek*, waarbij de jeugdbibliotheek fungeert als experimenteerruimte voor de geplande totale make-over, terwijl de rest van het gebouw nog steeds in oude staat verkeert.

In Nederland associëren oudere bibliothecarissen Münster en Gütersloh nog altijd met de* dreigeteilte Bibliothek. *In hoeverre is het concept van* Nahbereich, *Mittelbereich en* Fernbereich *anno 2022 nog terug te vinden in de Stadtbibliothek Gütersloh?

Geschäftsführerin Silke Niermann: 'Eigenlijk niet meer. De zwaartepunten liggen nu elders. Ging het toen vooral om serviceverbeteringen voor de klant, met als uitgangspunt het aantrekkelijker presenteren van de collectie; als je kijkt hoe we heden ten dagen onze collectie aanbieden, dan zijn de drie elementen *Nahbereich*, *Mittelbereich* en *Fernbereich* min of meer door elkaar gehusseld. De strikte verdeling van vroeger bestaat niet meer. We willen mensen nu verrassen, ze op het spoor zetten van boeken waar ze wellicht niet naar op zoek waren toen ze bij ons de drempel overstapten, maar die ze wel mee naar huis nemen.'

Wat onderscheidt Gütersloh van vergelijkbare Duitse steden?

Niermann: 'In Duitsland zegt men dat Gütersloh een stad is tussen kaf en kosmos. Een combinatie van kaf – het dorp waar iedereen elkaar kent – en kosmos, de grote wereld. Aan de ene kant is Gütersloh een stad van lokaal georiënteerde, "heimatverbundene" mensen, en aan de andere kant vind je hier bedrijven die van over de hele wereld personeel aantrekken, zoals Bertelsmann en Miele. Maar misschien kan mijn collega Michele Wegner, die vorig jaar vanuit Berlijn naar Gütersloh is verhuisd, die vraag beter beantwoorden.'

Michele Wegner, *Leiter des Kinder- und Elternbibliotheksteams*: 'Men is hier druk met specifiek lokale dingen, maar ook met zaken die je niet zo gauw zou associëren met een stad van slechts 100.000 inwoners. Ik vind dat men zeer innovatief is ingesteld. Men heeft de blik naar voren gericht, niet naar achteren. Als ik over de markt loop, ben ik het ene moment in gesprek met een boer die regionale producten aanbiedt en het andere moment met een IT-specialist die iets kwijt wil over digitalisering van de bibliotheek. Die mix is fascinerend.'

Deze bibliotheek heeft een sterke band met Bertelsmann …

Niermann: 'Dit jaar zou Reinhard Mohn honderd zijn geworden. Begin jaren tachtig zei hij tegen het stadsbestuur: "Ik zal er, als baas van een mediaconcern, voor zorgen dat deze stad, waar wij gevestigd zijn, een voorbeeldbibliotheek krijgt. Hij hield woord, en zodoende zag dit gebouw in 1984 het licht. Een tweede

Foto: Marco Heyda / Aat Vos

bijzonderheid is de bedrijfsvorm van deze bibliotheek. Wij zijn een GmbH (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*, ofwel een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid), waarbij de stad Gütersloh 51% van de aandelen bezit (alle lopende kosten worden gedekt door de gemeente), terwijl 49% van de aandelen in bezit is van de Bertelsmann Stiftung. Daardoor horen we nogal eens van collega-bibliotheken: logisch dat jullie geld kunnen steken in dit of dat project, jullie zijn immers de Bertelsmann-bibliotheek. Dat is te simplistisch geredeneerd, al zal ik niet verhelen dat wij meer mogelijkheden hebben dan andere bibliotheken. Ik vind het nog steeds een visionaire gedachte van Mohn om voor deze bedrijfsvorm te kiezen. Zij verhoogt ontegenzeglijk onze doelgerichtheid. Ook deze GmbH is echter door diepe dalen gegaan – in 2012 hebben we een zware bezuiniging voor de kiezen gekregen – maar over de hele linie hebben we de afgelopen decennia dankzij onze flexibiliteit en grote mate van zelfstandigheid adequaat kunnen inspelen op veranderingen. Er is hier sprake van een gezonde ondernemingsgeest.'

Hoe sterk is de verankering in de lokale gemeenschap?

Niermann: 'We horen nog altijd van volwassenen: "Hier was ik als kind vaak te vinden." In de nieuwe jeugdbibliotheek vind je een grote stoffen olifant, Elebib, die in 1984 aan de bibliotheek werd geschonken door een fabrikant van knuffels. Tijdens de renovatie van de jeugdafdeling was die olifant een tijdlang niet aanwezig. Hoe vaak we toen niet gehoord hebben: "Waar is Elebib? Hij komt toch wel terug?" Laatst werd ik gebeld door een jonge tandarts, een vrouw met een Turkse achtergrond. Zij zei: "Over drie weken trouw ik. Mag ik de trouwfoto's in de bibliotheek maken. Tegenwoordig woon en werk ik in Giessen (op 250 kilometer van Gütersloh, maar ik ben letterlijk opgegroeid in jullie bibliotheek. Ik heb alle afdelingen van haver tot gort leren kennen, als kleuter de kinderbibliotheek, als studente de bovenste verdieping. Omdat deze bibliotheek voor mij zo veel betekent, hoop ik de foto's bij jullie te mogen maken." Twee kleine voorbeelden, maar ze geven aan hoezeer men zich met deze plek verbonden voelt, hoeveel mensen de bibliotheek in hun hart dragen.'

U werkt aan een nieuwe bibliotheekvisie:* Bibliothek neu denken. *Wat houdt dat in?

Niermann: 'In de geschiedenis van deze bibliotheek kun je een aantal stadia onderscheiden. De al genoemde *dreigeteilte Bibliothek*, de *Lernortbibliothek* (2012), maar wat er nog niet echt was, is een definitie van de overkoepelende identiteit van deze instelling. Waarom doen we precies wat we doen? Met als onderliggende vraagstelling: hoe kunnen we dit gebouw moderniseren om onze maatschappelijke opdracht beter te kunnen uitvoeren? Om ons bij die exercitie te helpen, zijn we gaan praten met mijn collega in Würzburg, Anja Flicker. Zij had in Aarhus, bij de bouw van de nieuwe bibliotheek Dokk1, gezien dat *design thinking* een

Foto: Eimer Wieldraaijer

Foto: Eimer Wieldraaijer

Foto: Marco Heyda / Aat Vos

Foto: Marco Heyda / Aat Vos

geschikt middel is om je visie te vertalen in een fysiek gebouw. Anja schakelde voor haar eigen nieuwbouwplannen architect Aat Vos en bibliotheekadviseur Julia Bergmann in, en dat resulteerde in de prachtige Hubland-bibliotheek in Würzburg. Ook wij zijn in zee gegaan met Aat en Julia, en hun manier van plannen was voor ons een *eyeopener*. In die zin dat het thema *Neugestaltung der Bibliothek* niet iets is wat wij dicteren, maar iets wat in cocreatie met de bevolking van deze stad tot stand komt. We zitten nog middenin dat proces. Het is een reis, een spannend avontuur, waar inmiddels al enkele zaken uit zijn voortgevloeid. Met als meest in het oog springend element de nieuwe jeugdbibliotheek.'

Waarom is het een spannend avontuur?

Niermann: 'Het is spannend omdat we zo veel mogelijk burgers bij dit traject willen betrekken. Ook mensen die tot nu toe niet naar de bibliotheek komen. Het is spannend omdat we alle medewerkers vragen hun creatieve aders aan te boren. Het is spannend omdat we een experimentele cultuur willen creëren waarin iets ook mag mislukken.'

Hebben de tot nu toe door de burgers aangedragen ideeën u verrast?

Niermann: 'Soms niet, soms wel. Wij dachten bijvoorbeeld dat men bij studieplekken de voorkeur zou geven aan afgesloten ruimtes. Scholieren en studenten gaven echter aan dat ze niet thuis studeren omdat ze het daar te stil vinden. Men vindt het juist prettig als men kan studeren in een ruimte met wat reuring. Men voelt zich deel van het geheel. Dat heeft ons wel verrast. In onze digitale *makerspace* zijn we al aan die wens tegemoetgekomen.'

Met Aat Vos heeft u een aantal workshops belegd. Waarin resulteerde dat?

Niermann: 'Daar rolde uit dat dit een huis vol ideeën, van en voor mensen wil zijn. Wij inspireren de mensen, en de mensen inspireren elkaar onderling ook. In dat kader wees Aat ons op de visie van de Amerikaanse psycholoog Howard Gardner. Na jarenlang onderzoek kwam Gardner tot de conclusie: er zijn minstens zeven soorten intelligentie, en wij individuen hebben ze allemaal, maar wel in wisselende mate. Als wij publieke plekken willen maken die voor iedereen van nut zijn, dan moeten wij plekken maken die deze zeven intelligenties bedienen. Een is de linguïstische intelligentie. Daar zijn de boeken voor. Iemand die hierin excelleert, is een dichter. Als tweede is er de muzikale intelligentie, waarin een componist uitblinkt. Ten derde is er de ruimtelijke intelligentie. Daar zijn de architecten en kunstenaars van. Nummer vier is de logische mathematische intelligentie, waarin schakers en wiskundigen bedreven zijn. De vijfde is de lichamelijke intelligentie. Het domein van atleten en bergbeklimmers. Verder zijn er de intra- en interpersoonlijke intelligenties die gaan over de ontwikkeling van ons als sociale wezens. Die laatste twee categorieën hebben wij

Foto: Marco Heyda / Aat Vos

samengevoegd onder de noemer emotionele intelligentie. Het is zaak dat je als bibliotheek al deze verschillende persoonlijkheden bedient. Dat is uiteindelijk ons doel.'

Hoe bereik je dat doel? Hoe spreek je al die verschillende mensentypes aan? En hoe zorg je ervoor dat al die individuen naar de bibliotheek komen en elkaar inspireren?

Niermann: 'Voor een deel gebeurt dat al. Sommige mensen komen hier naartoe om een potje schaak te spelen. Wij zien dat zij ook anderen voor het spel enthousiast maken. Wij willen dat deze bibliotheek een platform wordt waarop mensen elkaar op diverse gebieden inspireren. Aan onze medewerkers hebben we gevraagd: tot welke van de genoemde intelligenties behoren jullie? Daaruit zijn zes werkgroepen ontstaan, mensen die vanuit eenzelfde perspectief denken, en dat leidde tot heel veel mooie suggesties. Op voordracht van de muzikale groep staat er nu bijvoorbeeld een piano in de bibliotheek. Het is geen echt verrassend voorbeeld, maar vanuit deze en de vijf andere groepen kreeg ik het ene na het andere voorstel aangereikt. Na verloop van tijd stonden er in mijn Excel-overzicht maar liefst duizend ideeën. Daar moet uiteraard de stofkam flink doorheen, maar het geeft wel aan welke dynamiek in deze organisatie is ontstaan door die nieuwe aanpak.'

Was er ook weerstand onder de medewerkers?

Niermann: 'Er is altijd een deel dat onmiddellijk enthousiast is, een deel dat eerst de kat uit de boom kijkt en een deel dat vanaf het begin de hakken in het zand zet.'

Wegner: 'Elk veranderingsproces roept emoties op, omdat de een vernieuwing eerder omarmt dan de ander. Dat is niet erg. Sterker: het is juist goed dat sommigen kritische vragen stellen bij een voorgestelde verandering. Om niet door te schieten, om het kind niet met het badwater weg te gooien, is het juist goed dat iemand af en toe op de rem trapt, mits iedereen er gezamenlijk de schouders onder zet als de knoop uiteindelijk is doorgehakt.'

Een crisis kan de creativiteit prikkelen. Tot welke verandering heeft de pandemie geleid?

Niermann: 'Vanaf het moment dat corona de kop opstak, hebben we onze digitale dienstverlening nog eens extra uitgebreid. Intern overleggen we nog enkel digitaal, en tot mijn verrassing nemen daaraan veel meer collega's (ook vanuit huis) deel dan vroeger. En wat minstens zo positief heeft uitgepakt: het leidt tot veel intensere discussies. Voorheen zaten we als bibliotheekmanagement vooraan in de zaal. Wij vertelden ons verhaal, zonder dat er veel reacties loskwamen. Nu durft menigeen zijn zegje te doen en onze keuzes ter discussie te stellen. *Ganz toll*. Wij blijven voortaan dan ook digitaal vergaderen.'

U gaat de bibliotheek stap voor stap op de schop nemen. Startpunt van deze operatie was de opening van de nieuwe jeugdbibliotheek. Waarom was dat de eerste halte?

Niermann: 'Elk jaar op de verjaardag van Reinhard Mohn ontvangt de stad Gütersloh een geschenk van Bertelsmann. In 2016 hebben wij een donatie van mecenas Liz Mohn, de weduwe van Reinhard Mohn, ontvangen, waarbij haar keuze viel op de jeugdbibliotheek. In combinatie met het geld dat we in de loop der jaren gespaard hadden, konden we zo een serieuze verbouwing en herinrichting van de jeugdbibliotheek in gang zetten.'

Hoe bent u daarbij te werk gegaan?

Niermann: 'Op basis van interviews met ouders en kinderen

Foto: Marco Heyda / Aat Vos

Foto: Marco Heyda / Aat Vos

hebben we enkele prototypes gebouwd, plekjes om dingen uit te proberen, zoals een hoekje om je te verkleden, en vervolgens kregen we weer feedback vanuit de doelgroep. Die terugkoppeling leverde drie dingen op waaraan men zei te hechten: men wil zich prettig voelen in de jeugdbieb, men wil er geïnspireerd worden en men wil zich vrijelijk kunnen bewegen in de ruimte.'

Het resultaat werd op Architectenweb omschreven als 'ontdekkingsreis in wonderland'.

Niermann: 'Dat heeft te maken met het aspect van inspiratie waaraan we recht willen doen. De sfeer is die van een sprookjesbos, waarbij er dieper in de jeugdbibliotheek steeds meer te ontdekken valt. Er zijn kleurrijke huisjes in allerlei vormen, vogelnestjes van riet, een klein amfitheater, terwijl de toepassing van hout en het gebruik van comfortabele zitkussens zorgen voor een prettig verblijfsklimaat. Om de bewegingsvrijheid te versterken, hebben we de boekenkasten aan de buitenwanden van de jeugdafdeling geplaatst, al staan sommige op enige afstand van de muur, zodat kinderen erachter kunnen kruipen om iets te ontdekken.'

Is dat laatste symbolisch? Verdwijnt het boek langzaam maar zeker uit de bibliotheek?

Niermann: 'Integendeel. Wie nu de jeugdbibliotheek binnenkomt, kijkt niet tegen witte wanden aan, maar tegen kleurrijke boekenkasten met daartussen veel speelruimte. Dat werkt in meerdere opzichten. Oók in de zin dat er meer wordt gelezen. De eerste reacties van ouders en kinderen waren super enthousiast. Ik ben nu dertig jaar werkzaam in dit vak, maar ik maak nu voor het eerst mee dat er mensen naar mij toe komen die zeggen: "Waar kan ik geld doneren om de verdere verbouwing van deze bibliotheek mogelijk te maken?"'

Wegner: 'Ouders krijgen hun kinderen niet meer mee naar huis. Die willen in de bibliotheek blijven. Hetzij om een boekje te lezen of te spelen, hetzij om gewoon lekker weg te kruipen in een van de minihuisjes of om Elebib een aai over de bol te geven. *Nur einfach da sein.*'

Niermann: 'We hebben ook heel veel nieuwe inschrijvingen gekregen, en dat terwijl we nog niet eens de hele jeugdbibliotheek onder handen hebben genomen.'

Wat zijn de plannen voor de rest van het gebouw?

Wegner: 'Ook daar willen we een sfeer scheppen van ontdekken, een ambiance die de nieuwsgierigheid prikkelt. Een plek die tot beweging uitdaagt, die mensen inspireert. De jeugdbibliotheek fungeert daarvoor als prototype. Op die wijze zouden we het hele gebouw kunnen transformeren, maar de burgers van Gütersloh zullen zich er via *design thinking* over uitspreken of en hoe men het wil. De eerste reacties zijn in ieder geval zeer positief. Met de nieuwe jeugdbibliotheek hebben we de deur naar modernisering van de hele bieb geopend. Als alles volgens plan gaat, zit deze bibliotheek in 2024/25 in een compleet nieuwe jas.

Met behoud van de traditionele kern is onze verschijningsvorm dan hopelijk bont, flexibel, inspirerend en dynamisch. Ongetwijfeld zal het eindresultaat anders zijn dan we nu kunnen aangeven, want als je een bibliotheek van en voor de mensen van Gütersloh wilt zijn, weet je nooit waar je uitkomt. In ieder geval betekent het dat er geen moment stilstand zal zijn.'

Naschrift

*In Bibliotheekblad 2-2022 werd Stadtbibliothek Paderborn belicht.

Marc Rodenburg, directeur Heuvellandbibliotheken

‘Geen tijd voor hoge pieken of diepe dalen’

Eén dag per week is Marc Rodenburg, naast zijn functie bij het Maastrichtse Centre Céramique, directeur bij de Heuvellandbibliotheken. In die beperkte tijd doet hij wat hij kan om het bibliotheekwerk aldaar naar een volgend niveau te tillen.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: JOHAN STRIJCKERS PHOTOGRAPHY

Hoe is je loopbaan verlopen? Hoe kwam je bij de bibliotheek terecht?

Ik ben geboren in Heerlen, waar ik nu opnieuw woon. Ik was in mijn jeugd al een fervent lezer. Op de jeugdafdeling van de lokale bibliotheek was ik al snel uitgelezen. Ik weet nog dat mijn vader samen met mij naar de bibliothecaresse stapte: mijn zoon heeft alles al uit. Toen mocht ik aan nieuwe genres beginnen. In mijn tienerjaren leende ik bij de fonotheek ook veel platen.
Op de middelbare school richtte ik me meer op exacte vakken. Vervolgens ging ik in Delft lucht- en ruimtevaarttechniek studeren, maar al snel bleek dat dat niets voor mij was. Pas toen ik het huis uit ging, leerde ik mezelf beter kennen, en wist ik dat dit niet goed bij mij paste. Na twee jaar stopte ik met de studie en ging ik industrieel ontwerpen studeren. Die opleiding was weliswaar creatiever, maar ook daar zaten te veel hardcore computerwerk en wis- en natuurkunde bij. Na twee jaar daar rondgedobberd te hebben, stopte ik opnieuw.
Toen moest ik in militaire dienst. Ik heb gebruikgemaakt van het recht om daarvan af te zien en een vervangende baan te zoeken. Zo kwam ik bij de bibliotheek in Eindhoven terecht. Ik heb daar ruim een jaar gewerkt. Ik had allerlei taken onder mijn hoede: van etiketten printen tot pendelen tussen de verschillende filialen.
Na een tijdje werd het logisch ook in deeltijd een bibliotheekopleiding te gaan volgen. Ik ging dat doen in Tilburg, waar ook mijn toenmalige vriendin en tegenwoordig mijn vrouw al studeerde. Tegelijkertijd werkte ik bij bibliotheek in Tilburg, waar ik me opnieuw met allerlei verschillende zaken bezighield: van ledenadministratie, saneren en resultaatgericht collectioneren tot interbibliothecair leenverkeer en financiële zaken.
Toen vielen in korte tijd mijn beide ouders weg. Ik stond opnieuw op een kruispunt. Ik besloot terug te verhuizen naar de plek waar ik vandaan kwam, naar mijn ouderlijke woning. Vervolgens stuurde ik een bericht naar de Maastrichtse bibliotheek: hebben jullie misschien werk voor mij? Na een paar maanden in portefeuille gehouden te zijn, kreeg ik de vraag: ben je nog beschikbaar? Aanvankelijk werd ik voor een beperkt aantal uren ingezet op de studiezaal. We stonden toen, vlak voor de millenniumwisseling, aan het begin van het internettijdperk, en dat merkte je in de transitie die we destijds doormaakten. Diverse tussentijdse managers initieerden diverse werk- en projectgroepen: ik kreeg taken als het opzetten van een complete dvd-collectie. Daarnaast begon ik te werken als projectmedewerker bij een bibliotheekadviesbureau. Toen bij de Maastrichtse bibliotheek de functie-innovatie uitgewerkt werd, kwamen meer uren vrij. Ik solliciteerde succesvol op de functie van informatiespecialist, en ik mag daar tegenwoordig ‘senior’ voor zetten. Ik houd innovaties op het gebied van informatievoorziening in het veld in de gaten en vertaal die door naar onze eigen organisatie. Toen mijn leidinggevende bijna vijf jaar geleden een nieuwe baan kreeg bij de universiteitsbibliotheek, mocht ik haar rol als directeur bij Heuvellandbibliotheken voor één dag per week overnemen. Daarmee vallen de bibliotheeklocaties in Valkenburg, Berg en Terblijt, Eijsden, Margraten en Vaals onder mijn hoede.

Acht uur per week directeur – hoe ziet dat eruit?

We zijn een kleine organisatie, die door bezuinigingen vanuit de gemeente de afgelopen jaren flink is uitgekleed. Alles wat niet behoort tot onze core business besteden we uit. We hebben bijvoorbeeld geen eigen personeels- of financiële administratie, en ook de pr en marketing doen we niet zelf. Zulke zaken huren we systematisch in of doen we op projectbasis.
De financiering die we ontvangen is krap: slechts 11 euro per inwoner. Landelijk bungelen we onderaan. Met die middelen kunnen we de transitie richting de maatschappelijke bibliotheek die je overal in het land ziet niet waarmaken. We zijn nu bezig een beleidsplan op te zetten waarin we meerdere scenario’s schetsen: als we op deze voet verdergaan, wat kunnen gemeenten dan van ons verwachten? De bibliotheek in Kerkrade, eind vorig jaar

Marc Rodenburg: ‘Het feit dat ik maar acht uur per week als directeur werk, vraagt om een strakke overlegstructuur. Ik heb weinig tijd te verliezen.’

verkozen tot de Beste Bibliotheek van Nederland, is voor ons werkgebied een mooi voorbeeld. Ook voor gemeenten is dat een aantrekkelijk plaatje. We proberen duidelijk te maken dat daar meer geld voor nodig is. We begrijpen ook dat dat geld er niet zomaar is, maar er moeten wel keuzes gemaakt worden.
Ik word goed ondersteund in mijn directeurschap door de operationeel manager en een heel goede managementondersteuner. Zij organiseren de dagelijkse gang van zaken. We hebben een werkgebied van 50 duizend inwoners en vijf locaties, dus dat is niet niets. Het feit dat ik zo weinig tijd heb, vraagt om een strakke overlegstructuur. Ik heb weinig tijd te verliezen. Gelukkig ben ik vrij handig met het instellen van mijn mailbox, met berichten die automatisch in de juiste mappen terechtkomen. Ik probeer niet de hele dag alles direct te willen afhandelen; bovendien handelen mijn collega's veel zaken zelfstandig af. Ik probeer de uren die ik heb zo goed mogelijk in te zetten.
Deze constructie bestaat sinds 2015. Daarvoor leverde de POI een directeur. We hoopten op een fusie tussen Centre Céramique en de Heuvellandbibliotheken, maar dat bleek onmogelijk vanwege de verschillende rechtsvormen. Toen is hiervoor gekozen. Het is geen ultieme oplossing, maar voor nu gaat het. Als we wel die brede maatschappelijke bibliotheek waren, had ik dit niet in acht uur kunnen doen.

Op welke prestatie ben je het meest trots?

Ik vind het mooi dat we met ons kleine team toch een bibliotheekvoorziening in de lucht kunnen houden waarmee we kunnen voorzien in de belangrijkste functie van onze bibliotheek: de uitleen. Uiteindelijk is daar toch de meeste vraag naar. Verder proberen we ook andere zaken op te zetten. We werken steeds meer samen met het sociale en culturele domein. Dankzij een provinciale subsidie kunnen we nu ook iets doen aan laaggeletterdheid. Sinds ruim een jaar hebben we ook een jeugdspecialist in huis. Het complete programma de *Bibliotheek op school* krijgen wij financieel gezien lastig rond, dus we zoeken andere wegen in de samenwerking met het basisonderwijs. Op die manier zetten we toch in op de preventie en curatie van laaggeletterdheid.
Verder ben ik niet heel emotioneel betrokken bij mijn werk. Ik ben redelijk zakelijk ingesteld. Het zijn collega's die moeten zeggen: zullen we eens een borrel drinken of met zijn allen uit eten gaan? Daar denk ik zelf niet direct aan, ook omdat ik maar beperkt de tijd heb. Andersom heb ik ook weinig tijd om te balen. Laatst kwam een nieuwe collega bij me om te vertellen dat ze toch niet op haar plek zat en terug wilde naar haar oude baan. Ik heb geen ruimte om daar nachtenlang van wakker te liggen. Die hoge pieken en diepe dalen filter ik er noodgedwongen uit.
Toch voel ik me wel degelijk onderdeel van de beide organisaties waarvoor ik werk. Collega's laten weten dat ze dat ook zien. Ook bij de Heuvellandbibliotheken ziet men mij als collega bij wie men kan aankloppen, ook door de regelmatige werkoverleggen die we hebben ingepland. We vormen echt een team en kunnen bij elkaar terecht.

Hoe zou je je leiderschapsstijl typeren?

Ik heb weinig tijd om na te denken over wat voor leiderschapsstijl ik heb. Ik doe de dingen die ik doe en ik heb het gevoel dat dat best aardig gaat. Ik vind 'leider' ook geen prettig woord: ik ben graag onderdeel van de groep, ik sta daar niet boven.
Wel weet ik van mezelf dat ik keuzes graag goed beargumenteerd wil zien. Er zijn altijd onzekere factoren, maar ik probeer die tot een minimum te beperken. Denk bijvoorbeeld aan de opstelling van onze collectie. Een paar jaar geleden kozen we ervoor te experimenteren met een retailopstelling. Ik houd dan goed bij wat het effect van zo'n verandering is. Ik zag toen dat de uitleningen, die eerst systematisch daalden, nu zowaar begonnen te stabiliseren. Ik pak zo'n keuze graag rationeel aan.
Ik voel een sterke eindverantwoordelijkheid. Wel staat er nog een bestuur boven mij, met wie we onze beleidslijnen toetsen. Het is fijn om met hen te kunnen sparren over mijn ideeën. Die zijn weliswaar voornamelijk geënt op de klassieke bibliotheek, maar toch. Al pratende komen we tot de kern. Vervolgens mag ik de knoop doorhakken, maar dat zal nooit gebeuren op een manier waar collega's niet achter staan.
Ik zie in de huidige maatschappij een sterke rol weggelegd voor de bibliotheek. Waar banken hun filialen sluiten, gemeenteloketten hun toegang beperken en de communicatie vanuit de overheid steeds digitaler wordt, springen wij in de bres. Dat doen we op veel verschillende manieren, bijvoorbeeld met de Informatiepunten Digitale Overheid. Al die zaken krijgen nu echt een volwassen karakter.
Misschien heeft de CoronaCheck-app ook voor lokale en landelijke overheden zichtbaar gemaakt hoe weinig digitale vaardigheden een groot deel van de burgers heeft. Aan de ene kant is het kwalijk dat wij dat als bibliotheken moeten oplossen, maar aan de andere kant vergroot het wel onze zichtbaarheid. Hopelijk ontstaat op termijn meer goodwill, waardoor we ook meer middelen krijgen om die taken uit te voeren.
Zulke zaken duren bij ons in de organisatie altijd iets langer. Als er aan de ene kant iets bij komt, moet er aan de andere kant iets af. We leunen sterk op vrijwilligers – we hebben bijvoorbeeld geen vaste medewerkers in de frontoffice. Natuurlijk is dat kwalijk, want je hebt kennis nodig om goed te kunnen doorverwijzen. Aan de andere kant is het voor ons de enige manier om open te blijven.

Kun je in je huidige werk als directeur iets met je ervaringen uit Delft?

Ik zit goed in de cijfers. Ik houd het leengedrag in onze vestigingen bijvoorbeeld netjes bij in Excel-sheets. Misschien komt daar ook mijn focus op het rationele vandaan. Ik kan er ook allergisch van worden als collega's keuzes willen maken zonder na te denken over de consequenties. Ik stel dan kritische vragen om ze tot nieuwe inzichten te brengen.

Zijn er verschillen tussen de bibliotheken van Maastricht en Heuvelland?

Veel organisaties in Maastricht zijn gemeentelijke instellingen: niet alleen Centre Céramique, maar ook het natuurhistorisch museum, het theater en het centrum voor cultuureducatie. Die instellingen zijn duidelijk ingebed in het beleid van de gemeente. Die betrokkenheid gaat in golven van een jaar of tien, merk ik. Nu worden die instellingen bijvoorbeeld weer wat dichter tegen de gemeente aan getrokken. Zo'n band zorgt natuurlijk voor

bepaalde zekerheid. Tegelijkertijd zie ik dat in beide organisaties nog steeds dezelfde discussies gevoerd worden. Een kleinere bibliotheek zijn heeft ook voordelen: je kunt slagvaardiger zijn en zelfstandiger keuzes maken.

Ben je meer een denker of een doener?

Ik ben beide. In mijn rol als directeur ben ik meer een denker, bij mijn werk in Maastricht ben ik meer een doener. Door mijn directeurschap ben ik wel meer een denker geworden. De doezaken leg ik sinds mijn plek bij de Heuvellandbibliotheken makkelijker in handen van anderen. Dat valt grappig genoeg ook mijn collega's in Maastricht op: ook daar ben ik beter geworden in zaken delegeren.

Heb je hobby's?

Lezen vind ik nog steeds heerlijk. Ik lees alles wat los en vast zit: van oude Russische meesters tot thrillers en fantasy. Ik kan me helemaal verliezen in een veeldelige serie. Ik ben altijd treinforens geweest, dus dat is steeds een mooi moment om een boek erbij te pakken. Sinds de coronacrisis werk ik meer thuis, dus lees ik vaker thuis.

Ook heb ik vorig jaar mijn oude platenspeler weer een plek gegeven in de woonkamer. Toen heb ik ook meteen mijn oude platencollectie afgestoft en er een aantal nieuwe platen bij gekocht. Ik ben altijd al een verzamelaar geweest. Op het Nederlandse levenslied na vind ik vrijwel alles mooi. Van pianosonates tot Metallica: ik houd er allemaal van.

Ik heb speciale interesse in volksmuziek, met name uit Oost-Europa. Ik ben voor een kwart Sloveens en mijn vrouw is van Poolse afkomst. Ik heb zelfs ruim dertig jaar gedanst in een Poolse dansgroep, waar ik ook enkele bestuursfuncties heb vervuld. Die Oost-Europese cultuur is ook zichtbaar in onze inrichting, in de vorm van folklore en volkskunst. Onze vakanties vinden vaak plaats in Oost-Europa; we trekken graag door de Balkan of maken een reis langs de grote steden van Polen. Ik hoor van veel mensen dat ze Polen grauw en industrieel vinden, maar dat klopt allang niet meer. Men spreekt er goed Engels en is er heel gastvrij.

Televisie kijk ik nauwelijks meer. Laatst heb ik ons Ziggo-abonnement opgezet. We hebben nu alleen nog Netflix en NPO 1, 2 en 3. Ik ergerde me alleen nog maar aan wat er op tv te zien is. Het aanbod sluit niet meer aan bij mijn belevingswereld.

Wat weten maar weinig mensen over jou?

Religie speelt een duidelijke rol in mijn leven. Ik ben rooms-katholiek opgevoed. Tijdens mijn studietijd heb ik er een tijd weinig mee gedaan, maar daarna kwam het terug. Inmiddels ben ik alweer zeven jaar lid van het plaatselijke kerkbestuur. Ik zie welke sociale functie de kerk in deze omgeving vervult: er is hier veel armoede en eenzaamheid, zeker na de sluiting van de mijnen. Ik zie dat de kerk aandacht heeft voor mensen die het niet breed hebben. Die steun vind ik erg mooi. Natuurlijk zie ik overeenkomsten tussen de kerk en de bibliotheek. Beide organisaties schenken aandacht aan de medemens in de gemeenschap. Wel is het lastig om kerk en bibliotheek elkaar te laten helpen. Het etiket van een bepaalde geloofsrichting past niet goed bij de maatschappijbrede functie die bibliotheken vervullen. Bibliotheken moeten vooral breed blijven. Ik zoek al die bestuursfuncties niet bewust op. Er ontstaan ruimtes en die vul ik op. Die ervaring helpt me wel bij mijn rol als directeur. Ik word nog steeds regelmatig benaderd, maar helaas moet ik nu even nee zeggen. Met twee banen en mijn huidige bestuursfuncties is mijn bordje inmiddels behoorlijk vol.

Marc Rodenburg: 'Ik vind het mooi dat we met ons kleine team toch een bibliotheekvoorziening in de lucht kunnen houden waarmee we kunnen voorzien in de belangrijkste functie van onze bibliotheek: de uitleen.'

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2022

APRIL

01/04	COÖRDINEREN VAN VRIJWILLIGERS
06/04	INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (BASIS)
07/04	INSTORE COMMUNICATION IN DE BIBLIOTHEEK
08/04	ROMANADVIES
08/04	GO MEDIACOACH: CREËREN MET VIDEO
13/04	LEER BETERE VRAGEN STELLEN
13/04	GO MEDIACOACH: AAN DE SLAG MET VR, AR, AI EN MACHINE LEARNING
20/04	INTERNET ZOEKTECHNIEKEN (ADVANCED)
22/04	PRIVACY EN DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (AVG)
22/04	INFOGRAPHICS MAKEN
29/04	GO MEDIACOACH: MEDIAOPVOEDING
29/04	BIBLIOTHEEK BY DESIGN

GO opleidingen
school voor informatie

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

Jouw veranderende bibliotheek verdient een cyberplan

Makkelijk gratis advies inwinnen kan door de QR-code te scannen

Lieve bibliothecaris,

Jouw veranderende bibliotheek verdient een cyberplan
De maatschappelijke impact van jouw bibliotheek groeit met de dag. Je volgt de trends nauw...

Je digitaliseert mee en biedt mogelijkheden voor levenslang ontwikkelen. Mogelijkheden die passen bij de moderne tijd.
Zo heb je inmiddels veel van je interne processen én faciliteiten voor jouw bezoekers makkelijker en digitaler gemaakt.
Meer verbonden, wat weer tot allerlei nieuwe kansen leidt.
Mooie kansen, maar ook risico's.

Want met de opmars van digitalisering in de wereld van de bibliothecaris, werd ook de bibliotheek een doelwit van cybercriminelen. Benieuwd hoe jij toekomstbestendig jouw bibliotheekvoorzieningen kunt garanderen?
Hoe je een robuuste digitaliserende bibliotheek handhaaft die midden in de maatschappij staat? Ga dan net als tientallen andere Nederlandse bibliotheken het gesprek aan over cyberveiligheid.

Vooral zodat jij weer bezig kan zijn met wat er echt toe doet voor jou. Jouw sleutelrol bij grote maatschappelijke opgaven.

Actacom helpt 30 jaar Nederlandse bibliotheken en onderwijs met makkelijker, efficiënter en veiliger werken.

Bijvoorbeeld zodat bij dataverlies - of het nou door per ongeluk verwijderen komt of een ransomware aanval - de data weer vlekkeloos teruggevonden en -gezet kan worden.

Makkelijk in contact komen kan door deze QR-code te scannen.

Maar bellen of mailer mag natuurlijk ook.
Op jouw cyberveiligheid in 2022,

Pieter van Actacom en Judah van Barracuda
T 030-2489777 | **E** sales@actacom.nl

Actacom Meester in IT
onderdeel van Total Specific Hosting

Barracuda
Your journey, secured.

Bieb SYSTEMEN

Postbus 86, 7440 AB Nijverdal
Telefoon:050 - 318 60 18
Email: info@biebsystemen.nl
Internet: www.biebsystemen.nl

Bibliotheken hebben de afgelopen jaren ingespeeld op de veranderingen in de markt. Met concepten, zoals in de retail gebruikt, zijn er nieuwe presentatietechnieken ontwikkeld om de consument, de bibliotheekbezoeker, aan zich te binden. Frontale presentatie en tafels maken het veel overzichtelijk en aantrekkelijk om te zoeken naar nieuwe boeken. Net als gebruikelijk in de retail moeten formules worden bijgesteld en aangepast. Wijzigingen moeten het voor de klanten aantrekkelijk maken om steeds weer te komen. Bieb Systemen, onderdeel van Van Keulen Interieurbouw, kan hierbij ondersteunen. Op het gebied van hout, metaal, draad en kunststof beschikken we over veel know how en een hypermodern machinepark. .

Van Keulen realiseert wat vormgevers ontwerpen!

Powered by VAN KEULEN INTERIEURBOUW